

STANKO LASIĆ

Pravo na rođenje u učenju Crkve

Biblioteka
Donum vitae

Knjiga 7

Glavni urednik:
VALENTIN POZAIĆ

Lektor:
TOMISLAV SALOPEK

Korektor:
DRAGO ROGINA

Nakladnici:
CENTAR ZA BIOETIKU
Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove
Jordanovac 110, pp. 169, 10000 Zagreb

Nakladnička kuća TONIMIR
Vladimira Nazora 6, 42223 Varaždinske Toplice
tel. 042 / 633 430; faks 042 / 633 480, info@tonimir.hr

Za nakladnike:
FRANJO PŠENIČNJAK i STJEPAN JURANIĆ

© Petar Marija Radelj, 2009.

Grafičko oblikovanje:
AXIS-DESIGN d.o.o., Zagreb

Tisak:
Tiskara TONIMIR, Varaždinske Toplice

Tiskano u travnju 2009. u 1.500 primjeraka

ISBN 978-953-231-074-0 (FTI)
ISBN 978-953-7610-14-2 (Tonimir)

Sve ispravke, dopune i primjedbe možete uputiti na: rodjenje@gmail.com

Stanko Lasić

Pravo na rođenje u učenju Crkve

priredio Petar Marija Radelj

Tonimir

U Zagrebu, 2009.

NA OMOTU Starohrvatski (ranoromanički) zabat iz XI. stoljeća s poprsjem anđela.

Nastao i čuva se na Koločepu, u Donjem Čelu: mramor, dug 55 cm, visok 59 cm, debeo 8 cm.¹
Prema crtežu Željka Pekovića, Duška Violačića i Doroti Brajnov.

Krka uči da »svaki vjernik uza se ima anđela kao čuvara i pastira da ga vodi u život.«² Ti Božji glasnici katkad najavljuju začecje (Suci 13, 5; Lk 1, 13. 31) i okružuju svaki ljudski život (Tob 12, 12; Ps 34, 8; 91, 10-13; Job 33, 23-24; Zah 1, 12), od djeteta (Mt 18, 10) do umirućeg (Lk 16, 22).

Tisućljetno spominjanje Bogu bliskih, nepropadljivih bestjelesnih bića u obredu dječjega sprovoda³ pridonio je pučkom poimanju da preminula djeca postaju anđeli, a ova knjiga govori o milijunima djece kojima ljudi, bivša djeca, uskraćuju rođenje i život.

Pokojno kršteno dijete naziva se »râjno« (dječak »râjnik«, djevojčica »râjnica«) jer se drži da je sigurno u raju, perivoju blaženstva, stanju u kojem uživaju anđeli i pravednici nakon smrti. Zbog tog uvjerenja, u očekivanju uskrsnuća tijela, koje obuhvaća i »pobačene zamatke umrle u majčinoj utrobi u kojoj su i živjeli«,⁴ djeca se nisu ni pokapala s grešnicima, u obiteljsku grobnicu, nego u poseban »rajni« ili »andeoski« grob.⁵

Više istraživača smatra da je anđeo na koločepskom zabatu Mihael, bojovnik (Otk 12, 7), »koji štiti sinove Božjeg naroda« (Dn 12, 1). U devetome retku Judine poslanice piše: »Kad se Mihael arkandeo s đavlom prepirao za tijelo Mojsijevo, nije se usudio izreći pogrdan sud protiv njega, nego reče: 'Spriječio te Gospodin!'«. Taj svetoписамски redak svjetloznak je i današnjim kršćanima:

- za svačiju se tjelesnu cjelovitost *vrijedi prepirati*, ako treba, i boriti, ali ne silom, jer je Isus nju odbacio (Mt 26, 52);
- poštovanje prava na rođenje *poprište je sukoba dobra i zla*;
- usprkos svim ljudskim pokušajima, u konačnici *samo Bog može spriječiti* neko zlo, a ako ga i pusti, to čini »jer je dovoljno moćan i dobar da iz samoga zla izvuče neko dobro«;⁶
- promičući život moraju se *čuvati pogrda, osude i prezira* žena i muškaraca, liječnika, političara, pravnika i znanstvenika čije postupanje ne mogu odobriti, da ih ne bi preuzeli taština, samohvala i licemjerje; da sami ne postanu krvnici čijeg života i dobra glasa⁷ i da im bude uslišana molitva Andeoskog Naučitelja: »Učini me, Bože moj, istinitim bez dvoličnosti, da dobro činim bez preuzetnosti; da bližnjega opomenem bez oholosti te potičem na dobro, riječju i primjerom, bez pretvaranja.«⁸

1 O zabatu: Nikola Zvonimir Bjelovučić, *Crvena Hrvatska i Dubrovnik*, Zagreb, 1929., str. 49-50 i slike 21 i 23; Ljubo Karaman, *Iz kolijevke hrvatske prošlosti*, Zagreb, 1930., str. 113 i slika 116; Vicko Lisičar, *Koločep nekoć i sada*, Dubrovnik, 1932., str. 19-20; Mihovil Abramić, *Quelques reliefs d'origine ou d'influence byzantine en Dalmatie*, Recueil de mémoires dédiés à Th. Uspenski, II, Paris, 1932., str. 317-331; Kruno Prijatelj, *Skulpture s ljudskim likom iz starohrvatskog doba*, Starohrvatska prosvjeta, III. serija, svezak 3., Zagreb, 1954., str. 88-89; Ivo Petricioli, *Pojava romaničke skulpture u Dalmaciji*, Zagreb, 1960., str. 53; Nenad Cambi, *Fragmenti antičkih sarkofaga na otoku Koločepu*, u: Arheološka istraživanja u Dubrovniku i dubrovačkom području, Zagreb, 1988., str. 133-136; Miljenko Jurković, *O nekim figuralnim prikazima i posljednjoj fazi pleterne skulpture u dubrovačkoj regiji*, Arheološka istraživanja u Dubrovniku i dubrovačkom području, Zagreb, 1988., str. 210; Joško Belamarić, *Romaničko kiparstvo*, u: Tisuću godina hrvatske skulpture, katalog izložbe, ur. Igor Fisković, Zagreb, 1991., str. 32 i 43, br. 17 Ro; Ivo Petricioli, *Na tragu klesarske radionice 11. stoljeća*, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku (Split), 86 (1994.), str. 287-292; Ivica Žile, *Predromaničko crkveno graditeljstvo otoka Koločepa*, Dubrovnik, 2003., str. 84-85 i tab. XX; Romana Menalo, *Ranosrednjovjekovna skulptura*, katalog izložbe, Dubrovnik, 2003., str. 7; Željko Peković - Duško Violačić - Doroti Brajnov, *Oltarna ograda crkve sv. Mihajla s otoka Koločepa*, Prostor (Zagreb), 13 (2005.) 29, str. 1-9.

2 sv. Bazilije Veliki, *Adversus Eunomium*, 3, 1: Patrologia graeca 29, stupac 656 B; *Katekizam Katoličke Crkve*, br. 336; *Sažetak Katekizma Katoličke Crkve*, br. 61.

3 Od petog stoljeća do 1970. katolička molitva za ukop krštene djece glasila je: »Bože, koji čudnim redom raspoređuješ službe anđela i ljudi, podaj, milostiv, da nam život na zemlji štite oni koji ti uvijek služe na nebu.«

4 sv. Augustin, *De civitate Dei*, 22, 13: Patrologia latina 41, stupac 776; *O Državi Božjoj*, III, Zagreb, 1996., str. 360-361.

5 »Po staroy i pohvaglienoy obicayi od Crqve telesa od malahnijh ne ukopavayu [se] u opchienijh i sfakoyakijh grobovih nego da za gnih koliko budde mocchi lasno imayu bitti osobiti i razluceni od innijh grobovni.« – *Ritual rimski*, istomaccen slovinski po Bartolomeu Kassichiu, U Rimu, 1640., str. 230.

6 sv. Augustin, *Enchiridion de fide, spe et caritate*, 11, 3; *Rukovet*, Makarska, 1990.

7 »Ne raspiruj grešnikovo ugljelje da se ne ožežeš njegovim plamenom.« (Sir 8, 10); »Ne osudujte i nećete biti osuđeni.« (Lk 6, 37); »Nijedan čovjek na zemlji nije tako pravedan da bi činio samo dobro i nikada se ne ogriješio« (Prop 7, 20); »Ne traži da budeš sudac ako nemaš snage iskorijeniti nepravdu, da ne bi popustio pred mogućnikom i postavio stupicu svojoj pravednosti« (Sir 7, 7).

8 sv. Toma Akvinski, *Concede mihi misericors Deus*, II: Dominikanski časoslov, Zagreb, 2002., str. 739.

UDK

179.7 poštovanje ljudskog života
342.7 ljudska prava
233 antropologija
343.62 pobačaj (kazneni)
618.39 pobačaj (medicinski)
128 duša. život i smrt
312.1 statistika rađanja

Benedictus XVI, papa, 2005- – bioetička stajališta
Iohannes Paulus II, papa, 1920-2005 – bioetička stajališta
Iohannes XXIII, papa, 1881-1963 – bioetička stajališta
Oecumenicum concilium Vaticanum (2 ; 1962-1965)
Paulus VI, papa, 1897-1968 – bioetička stajališta
Pius XI, papa, 1857-1939 – bioetička stajališta
Pius XII, papa, 1876-1958 – bioetička stajališta
Thomas de Aquino, 1225-1274 – bioetička stajališta

Ius ad vitam in magisterio Ecclesiae, croaticae
The Right to Birth in the Church's Teaching, Croatian
Das Recht zur Geburt ins Lehre der Kirche, Kroatisch
Le droit à la naissance dans l'enseignement de l'Église, croate
El derecho a nacer en las enseñanzas de la Iglesia, croata
Il diritto di nascita in insegnamento della Chiesa, croato
Prawo do narodzin w nauczania Kościoła, chorwacki
Право на рождение в учение Церкви, хорватский
O direito de nascer no ensinamento da Igreja, croata
Právo na narození v učení Cirkve, chorvatsky

PREGLED SADRŽAJA

PROSLOV: S ljubavlju iščekivanom djetetu.....	9
PREDGOVOR: I po rađanju sličan Bogu.....	11
UVOD: Breme XX. stoljeća.....	53
I. Od Pavla iz Tarza (10.-65. po Kristu) do Grgura IX. (1227.-1241.).....	55
II. Toma Akvinski (1225.-1274.).....	77
III. Od Antonina Pierozzija (1389.-1459.) do Pija XI. (1922.-1939.).....	100
IV. Pio XII. (2. III. 1939. – 9. X. 1958.).....	117
V. Ivan XXIII. (28. X. 1958. – 3. VI. 1963.).....	137
VI. Drugi vatikanski sabor (11. X. 1962. – 8. XII. 1965.).....	149
VII. Pavao VI. (21. VI. 1963. – 6. VIII. 1978.).....	169
VIII. Ivan Pavao II. (16. X. 1978. – 2. IV. 2005.).....	203
IX. Benedikt XVI. (19. IV. 2005. –).....	331
X. Opći zaključak.....	359
PRVI DODATAK: Dubrovački primjer kršćanske skrbi za »neželjenu« djecu.....	369
DRUGI DODATAK: Pismo blaženoga Alojzija Stepinca o pobačaju.....	445
TREĆI DODATAK: Statistika poštovanja i kršenja prava na rođenje.....	447
ČETVRTI DODATAK: Popis literature vezane uz pravo na rođenje.....	595
PETI DODATAK: Pojmovnik.....	645
Kratice upotrijebljenih biblijskih knjiga.....	689
Kazalo izvora.....	690
Sadržaj.....	696

PROSLOV

S ljubavlju iščekivanom djetetu

svijet u koji dolaziš zapušten je, zatrovan i pun prijetnji i nikada ne znaš što ti donosi novi dan
nemarom mnogih zemlji je uskraćena plodnost, a vodama pitkost
i sunce i mjesec koji će sjati nad tobom odijeljeni su od tebe, i ne samo prostorno, i njihova će
te svjetlost, izranjena, obasjavati,

ali ne zaboravi:

ti si darovan ovom svijetu i ovaj je svijet tebi darovan
na tebi je da uspraviš klonula stabla, izbistriš izvore i izliječiš bolesne svjetiljke
i čuj:
u našu se ljubav možeš pouzdati

ljudi među koje dolaziš osamljeni su i zaplašeni i nada zamire u njima
tolikima je uskraćeno djetinjstvo pa ne uspijevaju smoći snage da pruže ruke, da povjere snove,
da postanu ljudi
i njihov trud i njihove zabave često su posve nerazumljive i lako je steći dojam da im je silno
stalo do toga da sami sebi naude,

ali ne zaboravi:

s ovim ljudima ti valja živjeti i oni su tvoji i imaju pravo na tebe
na tebi je da im, koliko ti je moguće, ohrabriš ruke i ozariš lica, da ih oslobodiš za nadu
i čuj:
u našu se ljubav možeš pouzdati

mi, po kojima dolaziš, maleni smo i neugledni ljudi i sav život nam stane u jedan dan
čitavim smo bićem upoznali i radost i bol i srodili se s njima i nastojimo da nam drugi budu
važniji od nas i zbog toga nikada ni u čemu ne oskudijevamo i obilujemo onim čime se ne
trguje, onim što traje

i htjeli bismo ti reći:

nemamo nikakvih zahtjeva prema tebi, samo bismo voljeli da izrasteš u srčano i istinoljubivo
biće
plodovi blagosti, strpljivosti i sućuti pokatkad sporo dozrijevaju, ali ne trunu nikada
i čuj:
u našu se ljubav možeš pouzdati

naša je ljubav krhka i lomna i često je umor nagriza, ali ne očajava nikada

i kada malakše i kada pjeva, ona je puna pouzdanja

jer znamo da je ljubav jedini pravi čovjekov odabir i da je u njoj sve bitno, da je po njoj sve
moguće

i htjeli bismo ti reći:

naša je ljubav tek prozor s kojeg bismo voljeli da mogneš osmotriti nepregledno more ljubavi
koje plavi svijet
i slutimo da je naša ljubav sličnija putu nego domu,
ali u nju se možeš pouzdati

I po rađanju sličan Bogu

§ 1. Sadržaj i namjena knjige¹

Naše je doba nikad moćnije tehnikom, vezama, znanjem, silom, životnim standardom... A ipak mu prijete da bude obilježeno kao ono u kojem *nema snage da se rodi dijete* i da se na naše dane primijene Izajijine riječi: »Ovo je dan nevolje, kazne i rugla: prispješe djeca do porođaja, a nema snage da se rode« (Iz 37, 3).

Napredak medicine zaustavio je masovni pomor majki i novorođenčadi; iskorijenjene su i suzbijene brojne smrtonosne zarazne bolesti; etničko čišćenje i rasizam progone se kao međunarodni zločin protiv čovječnosti... No, fetusi su i dalje skupina ljudi koja još uvijek masovno umire. I to voljom i namjerom drugih ljudi. U javnom životu i medijima podignut je zid šutnje o doporođajnoj smrtnosti.

Društvo koje ne istražuje, koje ne postavlja pitanja, oronulo je, umorno i teško društvo. Današnji svijet gotovo da ne postavlja pitanja. No, s kakvim ćemo obrazloženjem moći opravdati zbog čega nismo učinili baš sve što smo mogli da spasimo ljudski život? Kako ćemo moći odgovoriti Bogu zašto su tolika braća i sestre po vjeri ogrezla u nevinoj krvi? Postoji li gora sablazan i kazna? Što će biti naša isprika pred budućim naraštajima, još više pred našim suvremenicima? Pogotovo kad i medicinska statistika otkriva da su slučajevi silovanja ili spašavanje majčina života zanemarivo rijetki razlozi za pobačaj, štoviše, da pravo na rođenje svojoj djeci zapravo malokad ometaju neudane trudne djevojke, a da ga najčešće krše bračni drugovi,² muž i žena koji već imaju jedno ili dvoje djece. To znači da obitelj više nije prva postaja nade.

Sadržaj ove knjige zadire u teologiju, antropologiju, etiku, pravo, biologiju, medicinu, povijest, a donekle i u logiku, jezikoslovlje, psihologiju, sociologiju i demografiju. U njoj se razmatra pravo na rođenje kao dio osnovnoga ljudskog prava na život.

Knjiga je namijenjena svim ljudima otvorena srca i uma, a ponajprije sadašnjim i budućim akademskim građanima, slušačima teologije, filozofije, medicine, sociologije, biologije, novinarstva i politologije. Opsežnija je, iz želje da ne ostane nedorečena, jer »navjestitelju istine ne priliči lutati po nevještim izmišljotinama«.³

1 Dragocjenu i prijateljsku pomoć u nastanku knjige pružili su: Ante Šoljić, Ratko Perić, Radmila Mokos, Dragica Ercegović, Ivanka Purić, Božo Gjukić, Jasminka Buljan Culej, Branimir Tomić, Urelija Rodin, Ratimir Šimetin, Julija Koš, Rina Kralj-Brassard, Ivana Lazarević, Zoran Perović, osoblje Knjižnice Škole narodnog zdravlja 'Andrija Štampar' i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu te pokojni Tomo Vereš i Augustin Pavlović.

2 Među trudnicama u Hrvatskoj koje traže da im se učini pobačaj udanih je žena 89% (1988., 1989., 1991.), 88% (1965., 1990.), 87% (1969.), 85% (1966., 1970., 1972., 1973.), 84% (1971.), 83% (1975.-1976.), 82% (1938., 1974.), 78% (1978.), 73% (1977.), 70% (2000.), 68% (2001.), 67% (1999., 2002.), 66% (2003., 2004.), 59% (2005.), 58% (2006.), 53% (2007.). - Nada Tepšić, *Namjerni prekid trudnoće u Hrvatskoj - nekada, sada i kako dalje*, u: Pobačaj za i protiv, ur. Snježana Prijčić, Rijeka, 1995., str. 147; Srećko Zanela, *O porodništvu u Banovini Hrvatskoj*, Liječnički vjesnik (Zagreb), 62 (1940.) 10, str. 10; *Izvjешća o prekidima trudnoće u zdravstvenim ustanovama Hrvatske 2003. ... 2007.*, str. 3. Pad postotka udanih pobačivačica zadnjih godina ne mora odgovarati stvarnom stanju jer se podatci zasnivaju na anketnim listićima, obezvrijeđenoj pobačajnoj »papirologiji«, gdje se za tvrdnje ne traže nikakvi dokazi i nema sankcija za laganje.

3 sv. Toma Akvinski, *Responsio ad lectorem Bisuntinum* (Odgovor predavaču iz Besançon), q. 5, u: *Sancti Thomae de Aquino Opera omnia* [Leonina], svezak XLII, Romae, 1979., str. 355: »Non enim decet praedicatorum veritatis ad fabulas ignotas divertere.«

U prvom se poglavlju izlaže što su o pravu na rođenje mislili apostoli, apostolski oci, crkveni oci, naučitelji, crkveni sabori i pape do početka XIII. stoljeća. U to je poglavlje uključen i pregled biblijskog i grčko-rimskog odnosa prema tom fenomenu. U drugom se poglavlju iznose stajališta koja o temi duše, prava na život i rođenje nudi sveti Toma Akvinski. Treće poglavlje prikazuje odnos prema problemu prođuševljenja, krštenju nedonoščadi i pobačaju od kasne skolastike do 1930. godine. Četvrto do sedmog poglavlja raščlanjuje što o poštovanju nerodena života kažu pape Pio XII., Ivan XXIII. i Pavao VI. te Drugi vatikanski sabor. Osmo poglavlje donosi tekstove Ivana Pavla II., a deveto Benedikta XVI. o pravu na život prije rođenja.

Jezgru knjige (uvod, četvrto do sedmog poglavlja i zaključak) čini skraćeni i dotjerani prijevod doktorskoga rada prezbitera Dubrovačke biskupije, sada dubrovačkog dekana i katedralnog župnika don Stanka Lasića, obranjenog u Rimu 1984.⁴

U pisanju prvih triju poglavlja služio sam se don Stankovim bilješkama za predavanja koja je držao na Katoličkome bogoslovnom fakultetu u Splitu i katehetskima institutima u Dubrovniku i Mostaru.

Papinske dokumente nastale nakon don Stankova doktorata (osmo i deveto poglavlje) predlažem u vlastitu izboru tekstova (kao čitanku, hrestomatiju, florilegij ili antologiju), polazeći od toga da njihov sadržaj najprije treba ponuditi javnosti u hrvatskome prijevodu, a tek ih nakon toga raščlanjivati. Mnoge od njih hrvatski katolički mediji i stručni teološki časopisi nikad nisu prenijeli, tako da se ovdje prvi put objavljuju na hrvatskom jeziku.

Sustavno i kvalitetno prevođenje mjerodavnih tekstova crkvenih naučitelja, papa i Zbora za učenje vjere na hrvatski jezik zadaća je koje se do danas nisu ozbiljno prihvatile ni stručne službe Svete Stolice (www.va), ni vatikanska nakladnička kuća *Libreria editrice vaticana* kao nositeljica papinskih autorskih prava, ni Hrvatska biskupska konferencija, ni crkvena učilišta i ustanove poput Hrvatskoga papinskog zavoda svetog Jeronima, ni za tu svrhu osnovano poduzeće *Kršćanska sadašnjost*. To je grijeh propusta i tako ga treba imenovati.⁵ Kako je uopće moguće zadovoljavajuće školovati svećenike, teologe, vjeroučitelje i angažirane vjernike bez bitnih i valjano prevedenih tekstova na jeziku na kojem se katoličko ćudoređe predaje na trima teološkim i jednom filozofskom fakultetu, trima visokim bogoslovnim školama, desetak instituta i 450 srednjih škola?

Dakle, u proučavanju onoga što je stajalište zajednice Kristovih učenika, poteškoću čini i nedostupnost ključnih tekstova. A i kad su objavljeni na hrvatskom, neki od njih katkad više zamagljuju nego otkrivaju izvornu misao pa, ukratko, nisu upotrebljivi. Takve je tekstove nemoguće prevoditi bez interdisciplinarnoga pristupa teologije, biologije, medicine i prava, bez poznavanja duha hrvatskog jezika, a pogrešno ih je prevoditi s jezika na koji su već prevedeni umjesto s izvornika na kojem su napisani.

4 Stanko Lasić, *Rispetto della vita prima della nascita nel magistero pontificio da Pio XII a Paolo VI (1939-1978) : tesi di dottorato* : moderatore prof. Louis Vereecke, Roma, 1984., XXVIII + 406 str.; Stanko Lasić, *Rispetto della vita prima della nascita nell'insegnamento di Paolo VI* : Pars Dissertationis ad doctoratum in theologia morali consequendum (Pontificia universitas Lateranensis : Academia Alfonsiana : Institutum superius theologiae moralis), Roma, 1988., 92 str. * Prikazi: P. [Ratko Perić], *Pravo na život prije rođenja*, Glas Koncila (Zagreb), XXIII (1984.) 550 / 9. XII., str. 9; TAK [Ante Komadina], *Novi doktor teologije*, Crkva na kamenu (Mostar), VI (1985.) 1(50), str. 7. * Don Stanko je rođen u Jarama pokraj Širokoga Brijega 6. siječnja 1942. Školovao se u Dubrovniku, Zadru i Splitu. Zaređen 1967. Za vrijeme rata organizirao duhovni život u tvrđavi Revelin, najvećem skloništu u Državi. Svake godine vodi hodočašće mladih Dubrovčana papi u Rim. Zahvaljujući njemu, Smokvica je dobila pastoralni centar i zbornik, Čara mjesni zvonik i zbornik, Biskupijsko sjemenište i Klasična gimnazija u Dubrovniku spomen-knjigu, a gradska župa list »Naša Gospa« i dom za duhovne vježbe. O njemu: *Smokvički zbornik*, Smokvica, 1998., str. 348; Ivan Šimić, *Crkva dubrovačka na pragu trećeg tisućljeća*, Dubrovnik, 2001., str. 267; *Naša Gospa* (Dubrovnik), XIII (2007.) 36, str. 7-9 (Pio Pejić), str. 10 (Nikša Spremić) i str. 11 (Marin Ivanović).

5 usp. Ivan Pavao II., okružnica *Evangelium vitae* (25. ožujka 1995.), br. 58.

Na hrvatskom jeziku do sada je objavljeno malo doista kvalitetnih i temeljitih djela o problemu poštovanja života prije rođenja. Kao pretpostavka takvoj budućoj sintezi u četvrtom se dodatku donosi pregled literature, a u petom pojmovnik.

§ 2. O metodologiji moralne teologije

U poslijeratnom razdoblju kodifikacije ljudskih prava, nakon *Opće deklaracije o pravima čovjeka* Ujedinjenih naroda (Pariz, 10. prosinca 1948.), kršćanski su teolozi došli do zaključka kako je sistematizacija moralne teologije prema Dekalogu nesavršena jer je moralka znanost spasenja, učenje o konačnoj punini života, njegovoj zadnjoj svrsi, dakle o korištenju svim sredstvima koja služe postizanju te svrhe – blaženog gledanja Trojedinoga Boga u vječnosti.⁶ Ta se sredstva nalaze na području privatnoga i društvenog života. Stoga rasprava o pravednosti, koja uređuje i upravlja djelovanjem ljudi, postavlja osnove kršćanskoga svjetonazora i načina života. Naime, zapovijedi što ih je Bog izgovorio na Sinaju, a Mojsije zapisao (Izl 20, 1-17) tiču se *kreposti pravednosti* – osim šeste zapovijedi koja se ubraja u krepost umjerenosti.

U starozavjetnom okruženju postoje nalozi i zabrane jer u etičkoj izgradnji treba prije svega ukloniti zapreke, tj. istrijebiti mane. Ipak, razumno (dijanoetički) i vrijednosno (aksiološki) prvenstvo imaju vrline, a ne bavljenje njihovim manjkom. »Potpunije (savršenije) je slijediti dobro nego se kloniti zla.«⁷ Jer, kad »puca zora, tmina bježi«.⁸ Sama od sebe.

Čudoredno učenje ide za tim da čovjeka dovede do zrelosti, punine života, do pravilne usredotočenosti na krajnji cilj putem maksimalne angažiranosti za pravdu i mir među ljudima na ovome svijetu, da »zagrlji dobro i u njemu dostojno živi«.⁹ Stoga je pravednost zahtjev punine života u odnosu na Boga i bližnjega jer je čovjek strukturiran u tokut: prema Bogu, sebi i bližnjemu.

Ova se knjiga ne bavi spolnim odnosima ni kontracepcijom, osim što poručuje da je lažna dvojba »koristiti zaštitu« ili poslije pobačiti. No, sve dok tko živi u uvjerenju da je to jedini izbor koji ima, ono kršćansko i ljudsko u savjesti nalaže mu da nikako ne poseže za pobačajem (kojim se usmrćuje ljudski život). Iako se na području bivše Jugoslavije od 1956. smatraju profilaktičkom metodom, kontraceptivi nisu dobro, ne mogu se željeti niti preporučivati. No, dok se njima ne uništava novonastali život nego protunaravno sprječava oplodnja, tj. onemogućuje začecje, oni jesu čudoredno zlo, ali ne onoliko strašno kao pobačaj.¹⁰ (Pri tome valja napomenuti da kontracepcija znači /sredstva/ protiv začecja, a ne i protiv začetoga. Premda se danas mnogi proizvodi i pripravnici prodaju i oglašavaju kao kontraceptivi, oni su zapravo abortivi /pobačajna

6 usp. Jordan Kuničić, *Quousque tandem "De praeceptis"*, Divus Thomas (Piacenza), LIX (1956.) 3-4, str. 404-417; Jordan Kuničić, *O krepostima i o grijesima (Priručnik teološke moralke, 2)*, Zagreb, 1957., str. 60; Odon Lottin, *Morale pour chrétiens et morale pour confesseurs*, Ephemerides Theologicae Lovanienses (Katholieke Universiteit Leuven), (1959.) 4-6, str. 410-427.

7 sv. Toma Akvinski, *Summa theologiae*, II-II, q. 157, a. 4, caput: »Perfectius autem est consequi bonum quam carere malo.«

8 Antun Mihanović (1796.-1861.), *Horvatska domovina* (Lijepa naša), 42. stih.

9 usp. *Bitje czarkovno : Opomene onima koji su od Boga zvani da dobro zagarlitu ga i za u istomu dostojno xiviti* : Kgnixicze iz talianskoga u slavni slovinski jezik prinese ne i na svoja mista obilatije uzmnoxene od pripost. gosp. Ivana Jozipa Paulovichia Lucichia Makaranina, U Mleczii, 1788., 76 str.

10 Stoga je kontraceptiv manje zlo od abortiva. (Školski primjer za manje zlo je krenuti s nožem ubiti čovjeka, pa ga ne uspjeti ubiti, nego ga ipak ubiti, ili ubiti jednoga umjesto deset. Time što je »manje«, zlo ne prestaje biti »zlo«.) O ovomu se ne može šutjeti zato jer neki naopako shvaćaju da ono manje zlo i nije opačina, a da samo ono veće jest. Naprotiv, izostanak jasnoga razlikovanja kontraceptiva i abortiva u mnogim savjestima ima za posljedicu apsolutnu relativizaciju onoga što je zlo, kao da je sve to sitnica, kamenčić spoticanja, a ne izdaja Boga, čovječnosti i svoga kršćanskog imena. Isusovo načelo je radikalno: »Tko god s požudom pogleda ženu, već je s njome učinio preljub u srcu« (Mt 5, 28). A kamoli li u pitanju života, gdje se muškarac i žena igraju vatrom, postojanjem trećega ljudskog bića.

sredstva/ koji onemogućuju nastavak već nastaloga novoga ljudskog života. S etičkog su gledišta jednako strašni, a s kršćanskoga stajališta jednako grešni pilula za dan poslije i komadanje fetusove glave, ručica i nožica, jer je u oba slučaja riječ o izazvanom pobačaju, to jest o ubijanju ploda koje se izaziva na bilo koji način i u bilo koje vrijeme od trenutka začeća. Takvo vjerodostojno tumačenje Ivan Pavao II. dao je objaviti 23. svibnja 1988. – v. § 88.).

U ovoj se knjizi izlaže o jednom vidu pravednosti, ali ne s pravnog, jurističkog stajališta i zabrinutosti za slovo zakona, ni sa sudačkog, kazuistističkog, kako bi se došlo do minimalističke obveze, nego se specifično ljudska prokreacijska djelatnost procjenjuje i upravlja prema zadnjoj svrsi života. Piscu čije se misli ovdje raščlanjuju uglavnom su kršćani koji polaze od toga da je pravednost zahtjev razuma, ali i da je Krist usavršio i podigao vrijednost pravednosti. Pravednost se, doduše, većim dijelom zbiva u odnosu prema vidljivim, zemaljskim dobrima, no Krist je svoje učenike uputio da ih podrede dobrima duha i milosti (Mt 5, 20), opomenuo da uz njih ne privežu svoja srca (Mt 16, 26; Lk 12, 34) i pozvao da ih se, ako treba, odreknu iz ljubavi prema Bogu (Lk 14, 33).

»Pravednost je istodobno ćudoredna krepost i zakonski pojam. Ponekad je predstavljaju s povezanim očima. Doista, pravdi je svojstvena pozornost i budnost za osiguranje ravnoteže među pravima i dužnostima. Pravednost obnavlja, ne razara. Pomiruje umjesto da potiče na osvetu. Pravednost je dinamična i živa krepost: brani i promiče neprocjenjivo dostojanstvo osobe i preuzima breme zajedničkoga dobra, kao čuvarica odnosa među osobama i narodima.«¹¹

Teško je odrediti protuznačnicu grijehu i grešnosti, dok su nam uobičajene suprotnice: istina – laž, dobro – zlo, ljepota – ružnoća. Kao protuznačnica grijehu nameće se ispravnost, nedužnost, nevinost, neporočnost. No, grijeh nije samo duhovno zlo, koje se ne može shvatiti bez odnosa na dobro; nije samo odvratanje od Boga i obraćanje k stvorenomu, nije samo prestanak prijateljstva s Bogom i, posljedično, gubitak milosti, nego je i prigoda da nešto postane bolje! Isticanje pozitivnosti grijeha nije u prvome planu da ga tko ne bi pogrešno razumio i pošao namjerno činiti zlo (bio bi to neoprostivi i vječni grijeh protiv Duha Svetoga),¹² ali je sastavni dio kršćanskog navještaja. Tako svjedoči hvalospjev *Exultet* u uskršnoj noći: »O, doista potrebnoga Adamova grijeha, što Kristovom smrti bi uništen! O, sretni li krivnje koja je zavrijedila takvoga i tolikog Otkupitelja imati!«¹³ Aurelije Augustin (354.-430.) u raspravi *O slobodnoj volji* kaže: »Bog je stvorio sva bića, i to ne samo ona koja će ostati u kreposti i pravednosti nego i ona koja će sagraješiti, ne da bi griješila, nego da bi bila uresom svemira, bilo da hoće bilo da ne će griješiti.«¹⁴ i »Čak su i naši grijesi nužni za savršenstvo svemira što ga je stvorio Bog.«¹⁵ Slično piše i Toma

11 Ivan Pavao II., Poruka za proslavu Svjetskog dana mira 1998. (8. prosinca 1997.): *bilten IKA vijesti* (Zagreb), br. 52/97 od 23. prosinca 1997., str. II.

12 usp. Mt 12, 31-32; Mk 3, 29; Lk 12, 10; sv. Augustin, *Govori* 2, prir. Marijan Mandac, Makarska, 1993., br. 71, str. 216-242; Mato Zovkić, *Isusove paradoksalne izreke*, Bol, 1994., str. 31-35.

13 »O certe necessarium Adae peccatum, quod Christi morte deletum est! O felix culpa, quae talem ac tantum meruit habere Redemptorem!« - *Missale Ragusinum : The Missal of Dubrovnik (Oxford, Bodleian Library, Canon. Liturg. 342)*, prir. Richard Francis Gyug, Toronto, 1990., str. 252; *Missale Romanum cum lectionibus ... auctoritate Pauli pp. VI promulgatum*, II, editio iuxta typicam alteram, Vaticani, 1977., str. 332; »O v istinu potrebnji grijeh Adamov ki smrtiju Hrstovo ju ocješćen je. O blaženaje vina ka takogo izbavitela s'podobi imjeti.« - Hrvojev misal iz 1404.: *Missale Hervoeiae ducis Spalatensis croatico-glagoliticum : Transcriptio et commentarium*, ur. Biserka Grabar, Anica Nazor, Marija Pantelić, prir. Vjekoslav Štefanić, Graz, 1973., str. 178; »O istinom potrebnji Adamov grijeh, koji je Hristovom smrtju satren! O čestiti grijeh, koji je takovogaj i tolikogaj dostojao imati odkupitelja!« - [dubrovački predtridentski misal iz XVI. st.] *Ciro Giannelli - Sante Graciotti, Il Messale Croato-Raguseo (Neofiti 55) della Biblioteca Apostolica Vaticana*, Città del Vaticano, 2003., str. 160.

14 sv. Augustin, *De libero arbitrio*, III, XI.32: CCSL, 29, Turnhout, 1970.: »Naturas igitur omnes Deus fecit, non solum in virtute atque iustitia permansuras, sed etiam peccaturas; non ut peccarent, sed ut essent ornaturae universum, sive peccare, sive non peccare voluissent.«; *Srednjovjekovna filozofija*, prir. Stjepan Kušar, Zagreb, 1996., str. 205.

15 sv. Augustin, *De libero arbitrio*, III, IX.26: CCSL, 29, Turnhout, 1970.; *Srednjovjekovna filozofija*, prir. Stjepan Kušar,

Akvinski (1225.-1274.): »Dobro cjeline uzvišenije je od dobra nekog dijela. Razboriti upravitelj može ostaviti koji djelomičan manjak tako da uveliča dobro cjeline, kao što umjetnik skriva temelje pod zemljom da bi kuću učinio čvrstom. Kad bi se uništilo zlo nekih dijelova svemira, on bi izgubio puno od svoje savršenosti, jer ljepota svemira iskrsava iz određenog skupa dobra i zla, budući da zla nastaju kad su dobra manjkava. Ipak, kao posljedica toga, pojavljuju se brojna dobra koja je predvidio upravitelj, kao što stavci šutnje čine neku popijevku ugodnom.«¹⁶

§ 3. Jezikoslovne zabilješke

Za razliku od ostalih sisavaca koji se kote ili donose mlade, hrvatski jezik samo za čovjeka kaže da se »rađa«. Ostala živa bića (biljke i životinje) donose »rod«, ali se ne »rađaju«.

Najveća smetnja pravu na rođenje ljudskoga bića jest njegovo onemogućavanje od drugoga ljudskog bića. Ta namjera da se nerođeno ljudsko stvorenje (začetak, zanijetak, zametak ili plod) nasilno donese na svijet (u starohrvatskom »izbije iz utrobe«) ili izbací iz maternice (isiše, rasiječe i slično) konstitutivna je za pobačaj.

U hrvatskom jeziku postoje najmanje 25 naziva koji se koriste za taj pojam: izmetnuće,¹⁷ izvrcenje,¹⁸ izbinjenje (čeda oliti zametka ljuckoga),¹⁹ raztiranje ploda tilesnoga,²⁰ usmrćenje utrobe,²¹ pometnuće,²² otjerivanje ploda utrobnog,²³ izlazišće (od začetka bez duše),²⁴ nezrila poroda izbačenje,²⁵ abort,²⁶ izbivanje,²⁷ pobačenje,²⁸ otrovanje utrobnog ploda,²⁹ pobacaj,³⁰

Zagreb, 1996., str. 200.

- 16 sv. Toma Akvinski, *Liber de veritate catholicae fidei contra errores infidelium (Summa contra gentiles)*, III, c. 71: Toma Akvinski, *Suma protiv pogana*, 2, Zagreb, 1994., str. 303, točka 6.
- 17 Andrija Jambrešić, *Lexicon latinum*, Zagrabiae, 1742., str. 4, sub voce abortio; Josip II., *Opchinska naredba od zlocinstvah i njihovih pedepsah*, preveo Ivan Matković, U Budimu, 1788., str. 57, § 89.g; str. 68, § 116. i § 117; Ante Kuzmanić, *Ilirsko jezikoslovlje*, Pravodonoša (Zadar), I (1851.) br. 1, 1. ožujka 1851., str. 4; br. 2, 6. travnja 1851., str. 4; Ivan Danilov, *O novom pedepsnom (karnom) zakoniku*, Pravdonoša (Zadar), II (1852.) br. 25, 19. lipnja 1852., str. 2.
- 18 Andrija Jambrešić, *Lexicon latinum*, Zagrabiae, 1742., str. 4, sub voce abortio; Ludovicus Lalich, *Dictionarium latino-italico-illyricum*, Grude-Mostar, 2007., str. 6.
- 19 *Skupozakonik illiti naredbe česarske kraljeve varhu zločinstvā i pedipse određene protiva zločinczem*, U Zadru, 1804., § 50. točka 11, str. 45; § 128. i 129., str. 90; § 131., str. 91; Vladimir Mažuranić, *Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik*, I, Zagreb, 1909., str. 166. 235.
- 20 Josip II., *Opchinska naredba od zlocinstvah i njihovih pedepsah*, preveo Ivan Matković, U Budimu, 1788., str. 57, § 89.f; str. 67, § 112.
- 21 Commission für slavische juridisch-politische Terminologie [Stjepan Car, Ivan Mažuranić i Dimitrije Demeter], *Juridisch-politische Terminologie für slavischen Sprachen Oesterreichs : Deutsch-kroatische Separat-Ausgabe*, Wien, 1853., str. 9.
- 22 *Kazneni zakon od 27. svibnja 1852*, § 144.-145. i § 147., ur. Dr. Hinković, U Zagrebu, 1884., str. 93-94; *Kazneni zakon o zločinstvih, prestupcih i prekršajih*, četvrto izdanje, ur. Josip Šilović, Zagreb, 1921., str. 157-159.
- 23 Baltazar Bogišić, *Zbornik sadašnjih pravnih običaja u južnih Slovena*, U Zagrebu, 1874., str. 604-607; Andrija Deak, *Bilješke o pometanju ploda*, Liječnički vjesnik (Zagreb), 45 (1923.) 5, str. 175-176.
- 24 *Skupozakonik illiti naredbe česarske kraljeve varhu zločinstvā i pedipse određene protiva zločinczem*, U Zadru 1804., § 128., str. 90; Vladimir Mažuranić, *Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik*, I, Zagreb, 1922., str. 235.
- 25 Josip II., *Opchinska naredba od zlocinstvah i njihovih pedepsah*, preveo Ivan Matković, U Budimu, 1788., str. 57, § 89.f; str. 68, § 114.
- 26 *Zagreb god. 1886.*, U Zagrebu, 1887., str. 119; *Zagreb godine 1887.*, U Zagrebu, 1888., str. 191; *Zagreb godine 1888.*, U Zagrebu, 1889., str. 86; *Zagreb godine 1889.*, U Zagrebu, 1890., str. 69; *Zagreb godine 1890.*, U Zagrebu, 1891., str. 79; *Zagreb godine 1891.*, U Zagrebu, 1893., str. 77; *Zagreb godine 1892.*, U Zagrebu, 1893., str. 85; *Zagreb godine 1893.*, U Zagrebu, 1894., str. 78; *Zagreb godine 1894.*, U Zagrebu, 1895., str. 83; *Zagreb godine 1895.*, U Zagrebu, 1896., str. 93; Lujo Thaller, *Socijalna indikacija aborta*, Liječnički vjesnik (Zagreb), 42 (1920.) 8-10, str. 483; Jordan Kuničić, *Katolička moralka*, svezak III, Zagreb, 1961., str. 36.
- 27 *Kazneni zakonik*, Zadar, 1922., § 381-385, str. 101-102.
- 28 F. V. Smiljanov [Viktor Finderle], *Spolni život žene*, Zagreb, 1936., str. 195.
- 29 Baltazar Bogišić, *Zbornik sadašnjih pravnih običaja u južnih Slovena*, U Zagrebu, 1874., str. 605.
- 30 Dragutin Antun Parčić, *Rječnik hrvatsko-talijanski*, treće izdanje, U Zadru, 1901., str. 654.

pometanje,³¹ pomet, pobačaj,³² abortus, prekid trudnoće, povrgnuće,³³ pobacivanje, pometina, izbiće, izvrgnuće i izmetanje.³⁴

Toliko mnoštvo izraza potvrđuje da u osnovi hrvatski jezik *nije imao jedinstveni nazivak* za tu pojavu (kao što ima primjerice za vodu, krv, smrt ili rođenje), upućuje na *potajnost* toga čina, zbog čega su se razvijali različiti nazivi u pojedinim krajevima ili u društvenim skupinama te na uvođenje novih pojmova kako bi se dodatno *zamaglio* njegov sadržaj i bitno obilježje.

Između dvaju svjetskih ratova zabilježeno je da *pometanje* i *jalovljenje* također znače abortus, ali se upotrebljavaju samo za stoku i druge životinje. Tada se pokušalo precizirati da je prijevremeno dokončanje trudnoće – *pometnuće*, a da je *pobačaj* izraz samo za izazvani abortus,³⁵ čime spontani završetak trudnoće ne bi bio u dosegu pojma *pobačaj* (kao što je i u engleskome izdvojen izrazom *miscarriage* [mis 'kæridʒ], u francuskome *fausse couche* [foskuʃ], njemačkome *Fehlgeburt*, u švedskome *missfall*, a u nizozemskome *miskraam*). Do danas je izostalo izjašnjenje jezikoslovne, teološke, pravne i medicinske struke o tom prijedlogu i njegova provedba.

Postoji posebna imenica za ženu koja često pobacuje (pomeće) – *pometkinja*, očuvan u narodnoj pjesmi (»Ja ti, brate, pometkinje ne ću«), i atribut za maternicu koja pobacuje – *pometljiva utroba*, očuvan u groznoj narodnoj kletvi (»Daj im, Bože, pometljive utrobe i suhe dojke«).³⁶

Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije za pobačeni plod (*abortivus*) navodi sljedeće primjere: *izmetnikъ* (polovina XIV. stoljeća – Peti vatikanski brevijar, list 179a); *izmetъk'* (1396., Brevijar Vida Omišljanina, list 365d) *z'met'nikъ* (1495., Drugi novljanski brevijar, list 206a). U XVII. stoljeću zabilježeno je: *pometak* (»Koji bi ženu noseću udario iz čega bi slidio pometak.«),³⁷ potkraj XVIII. stoljeća u Dubrovniku i početkom XX. stoljeća u Dalmaciji *izmetak*,³⁸ dok su u drugoj polovini XIX. stoljeća u službenoj upotrebi bili izrazi: *povržak* (povrgnuto/pobačeno dijete, povržče) i *nedonošče* (dijete rođeno živo, premda prije roka; nedonos, nedonosak).³⁹ Dragutin Parčić (1832.-1902.) zabilježio je *izjalovče* i *izvrg*.⁴⁰ U pučkoj predaji za dušu nekrštenoga djeteta govori se *màcić*, *tintilin* i *tinto*.⁴¹

Prije više od stotinu godina glagol »abortirati« prevodio se kao »izgubiti ili roditi nedozreli, nedospjeli plod; pobaciti; nepravilno roditi«⁴² i »/spontano/ pometati, pometnuti, izvrgnuti

31 Andrija Deak, *Bilješke o pometanju ploda*, Liječnički vjesnik (Zagreb), 45 (1923.) 5, str. 173-174.

32 Milan Jovanović-Batut, *Grada za medicinsku terminologiju*, Glasnik Ministarstva narodnog zdravlja (Beograd), VI (1925.) 6-8, str. 306.

33 Josip II., *Općinska naredba od zločinah i njihovih pedepsah*, preveo Ivan Matković, U Budimu, 1788., str. 57, § 89.f); str. 68, § 114.

34 Aleksandar Đ. Kostić, *Višejezički medicinski rečnik*, III. izdanje, Beograd, 1976., str. 2; Ljiljana Šarić - Wiebke Wittschen, *Rječnik sinonima*, Bremen - Zagreb, 2003., str. 225.

35 Milan Jovanović-Batut, *Grada za medicinsku terminologiju*, Glasnik Ministarstva narodnog zdravlja (Beograd), VI (1925.) 6-8, str. 306; Miodrag S. Lalević, *Sinonimi i srodne reči*, Beograd, 1974., str. 539-540.

36 Milan Jovanović-Batut, *Grada za medicinsku terminologiju*, Glasnik Ministarstva narodnog zdravlja (Beograd), VI (1925.) 6-8, str. 306.

37 Rafael Levaković, *Nauk krstjanski*, Rim 1628., str. 323; Akademijin *Rječnik*, X, Zagreb, 1931., str. 672.

38 Joakim Stulli, *Lexicon latino-italico-illyricum*, Budae, 1801., str. 8; Božo Peričić, *Medicinski rječnik hrvatskoga i njemačkoga jezika*, Zadar, 1919., str. 20.

39 *Zagreb godine 1887. Izvješće gradskoga poglavarstva o sveobćoj upravi slobodnoga i kraljevskog glavnog grada Zagreba*, U Zagrebu, 1888., str. 191; *Zagreb godine 1888.*, U Zagrebu, 1889., str. 86; *Zagreb godine 1889.*, U Zagrebu, 1890., str. 69; *Zagreb godine 1890.*, U Zagrebu, 1891., str. 79; *Zagreb godine 1891.*, U Zagrebu, 1893., str. 77; *Zagreb godine 1892.*, U Zagrebu, 1893., str. 85; *Zagreb godine 1893.*, U Zagrebu, 1894., str. 78; *Zagreb godine 1894.*, U Zagrebu, 1895., str. 83; *Zagreb godine 1895.*, U Zagrebu, 1896., str. 93.

40 Dragutin Antun Parčić, *Rječnik hrvatsko-talijanski*, treće izdanje, U Zadru, 1901., str. 245 i 289.

41 Luko Zore, *Paljetkovanje*, Rad JAZU CXIV, U Zagrebu, 1893., str. 224.

42 Vinko Šringer, *Priručni rječnik tuđih riječi i fraza*, drugo izdanje, Zagreb, 1906., str. 2.

(Da krava ne izvrgne), izjaloviti se (Ove godine sve se kobile izjaloviše); /izazvani/ hotimice i nasilno izbaciti plod utrobe prije roka, pobaciti, izbiti, izvrći, povrći (plod, dijete)«;⁴³ prije stovadeset godina: »izgubiti plod, povrći diete, utamaniti utrobni plod«;⁴⁴ prije stopedeset godina: »izmetnuti, izvrći, izbiti, izbaciti (što je u utrobi začeto, začetak)«;⁴⁵ prije dvjesto godina: »izmetnut porod«⁴⁶ i »dijete izbiti, izmetnuti, izvrći; nedonoska raždati«;⁴⁷ prije dvjestotridaset godina: »izvrći«;⁴⁸ prije tristo godina: »dēte pred vremenom z vračtvom, ali kako drugač [i] zgnati, plod nezrel [i]zvrći«;⁴⁹ »istetiti se, izvrći diete«;⁵⁰ »izbiti iz sebe (iz žene) dijete, plod pred vremenom iztirati; porod odtirati, pred vremenom poroditi, izmetnuti dijete, izvrći, izjaloviti se«;⁵¹ »potomit dijete«, »izvrć«, »izmetnut«;⁵² prije četiristo godina: »izbiti«;⁵³ a prije više od petsto godina: »izbiti dite«.⁵⁴ Akademijin *Rječnik* navodi ove starinske primjere: »Koji ište načine da žena pobaciti dite; Da su mloge trudne žene... od velike jeke djecu pobacile; Izvede... svoju ženu koja je bila trudna pa od pucnjave topova pobacila dijete; Nekakva trava za koju se govori da žena od nje može dijete pobaciti.« (X, str. 122); »V čreve nosivše čeda svoja i pometahu je psom v snedenije (glagoljski rukopis XV. st.)« (X, str. 673); »Koji daju zdjetnijem ženam koje stvari da djetcu pometnu (Divković); Snaha njegova... pometnu dite i umri (Pavić); Od velike žalosti i smutnje more žena dite pometnuti (Lastrić); Da žena ne pometne i ne izbaci diteta na dvor prija vrimenta (Dobretić); »Ona otimajući se morala dete pometnuti (Orfelin); Ako bi koja žena svojom voljom dite pometnula (Velikanović); Da je čula u planini srna, i ona bi lane pometnula (Osvetnici)« (X, str. 675); »Izbačenje iz ženske utrobe zametka čovičanskoga« (XXII, str. 128); »Poneka žena udavi dijete u zametku pa ga mrtvo izbaci« (XXII, str. 128).

Petar Skok zabilježio je sljedeće primjere: »*iznebiti*, iznebijem (Gospić), izbiti dijete prije vremena, pobaciti; *znebiti*, znebin (Vodice), od *biti*, bijem, udarati«⁵⁵ i napomenuo da pometnuće dolazi od glagola met+ti > mesti, metem kojem je prvotno značenje bilo »bacati«, a već u praslavenskim jezicima suženo znači i »čistiti kuću«.⁵⁶ Neki drugi primjeri navedeni su u pregledu hrvatske pravne regulative od XIII. stoljeća do danas (u sklopu četvrtog dodatka).

Eugenika kao znanost o metodama poboljšanja tjelesnih i duševnih osobina pojedinca ispituje uvjete pod kojima se otklanjaju nasljedni nedostaci, a usavršavaju vrijedne osobine potomaka.

- 43 Milan Jovanović-Batut, *Grada za medicinsku terminologiju*, Glasnik Ministarstva narodnog zdravlja (Beograd), VI (1925.) 6-8, str. 305.
- 44 A. Lobmayer, *Abortovati*, u: Ivan Zoch - Josip Mencin, *Hrvatska enciklopedija: priručni rječnik sveobćega znanja*, knjiga I, U Osieku, 1887., str. 9.
- 45 Ivan Danilov, *O novom pedepsnom (karnom) zakoniku*, Pravdonoša (Zadar), II (1852.) 25, U Zadru, 19. lipnja 1852., str. 2.
- 46 *Skupozakonik illiti naredbe česarske kraljeve varhu zločinstvā i pedipse odredjene protiva zločinczem*, U Zadru, 1804., § 130., str. 91.
- 47 Joakim Stulli, *Lexicon latino-italico-illyricum*, Budae, 1801., str. 8.
- 48 [Bonaventura Marčela], *Blago nauka karstianskoga trrud glasovitij latinski pripocstovanoga Nikole Turlota... prinessen iz diackooga, paak u franzeski jezik, napokon u slovinski po jednomu redouniku iz Dalmazie... svakoomu cegljadetu tkoj-jee xelij naučit bistro svē scto jest potribbitoo zā virrovat, i xyvit karstianskiji*, dyl drvgij, U Mlezzij, 1770., str. 128.
- 49 Ivan Belostenec, *Gazophylacium latino-illyricum*, Zagrabiae, 1740., str. 7.
- 50 Ludovicus Lalich, *Dictionarium latino-italico-illyricum*, Grude-Mostar, 2007., str. 6.
- 51 Andrija Jambrešić, *Lexicon latinum*, Zagrabiae, 1742., str. 4, sub voce abortus.
- 52 Državni arhiv u Dubrovniku, *Lamenta de criminali post terraemotum*, sv. 162, list 119 [kaznene tužbe iz XVIII. st.]; Nella Lonza, "Dvije izgubljene duše" - čedomorstva u Dubrovačkoj Republici (1667.-1707.), Anali, XXXIX, Dubrovnik, 2001., str. 269, bilj. 33.
- 53 Faust Vrančić, *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum*, Venetiis 1595. (aboriri); u: *Most = The bridge: Collection of Croatian literature*, 1, Zagreb, 1990., str. 107; *Katekism rimski po naredbi s. sabora tridentinskoga k parokima*, preveo Josip Matović, U Mlezieh, 1775., str. 308.
- 54 *Spovid općena*, prir. Jakov Blažiolović, Senj, 1496.; *Spovid općena*, prir. Anica Nazor, Senj, 1979., str. 26.
- 55 Petar Skok, *Etimologijski rječnik*, I, Zagreb, 1971., str. 161.
- 56 Petar Skok, *Etimologijski rječnik*, II, Zagreb, 1972., str. 411.

No, tzv. »eugenička indikacija za prekid trudnoće« znači često nedokazanu opasnost da će se dijete roditi s teškim tjelesnim ili duševnim nedostatcima. Tako je eugenički pobačaj zahvat kojim se izbjegava rođenje djeteta s teškom urođenom anomalijom ili deformacijom. No, danas se taj pojam više ne upotrebljava zbog dvaju razloga: 1. podsjeća na nacističku strahovladu kad se iz društva eliminiralo »beskorisnu djecu« s urođenim nepravilnostima ili izobličenjima, 2. sve se češće tumači i eufemistički shvaća u smislu terapijskog pobačaja.

U medicini i u pravu pod pobačajem se općenito razumije namjerno usmrćenje ili, opisno rečeno, namjerno izazvani otpad zametka od mjesta gdje je u maternici usađen. Uobičajeni naziv »prekid trudnoće« zapravo je i pravno i medicinski pogrešan i proturječi sam sebi jer se postojeća trudnoća više nikad ne nastavlja nego se nepopravljivo uništava,⁵⁷ nema povratka u prijašnje stanje (*apokatástasis*). Naime, »prekid« je prema definiciji iz bilo kojeg rječnika *privremeni* prestanak trajanja čega. Prema hrvatskim postupovnim zakonima⁵⁸ prekid je *privremeno* zaustavljanje tijekom postupka (engleski *stay of proceedings*) za vrijeme kojeg prestaju teći rokovi, ali se on jednoga dana, kad prestanu smetnje koje su prouzročile prekid, mora dovršiti. Sukladno ustaljenom hrvatskom pravnom nazivlju, pobačaju bi odgovarao izraz »obustava«, »ukidanje«, »poništenje«, »završetak« ili »zaustavljanje« trudnoće, a nikako »prekid«. Uostalom, i prema medicinskoj struci, pobačaj je *završetak* trudnoće (engleski *termination of the pregnancy*) s manje od 22 navršena tjedna nošenja.⁵⁹ No, usprkos tomu taj je izraz službeni u zemljama bivše Jugoslavije od 15. travnja 1969. do danas (v. § 243. 3.1. i dalje) te se njime istiskuje pojam *pobačaja* koji nužno traži odgovor na pitanje što se to pobacuje, a ipak svakomu nije ugodno čuti istinu da se pobačajem izbacuje (pomeće, izbija, usisava, ubija) nerođeno dijete. Pojam *prekid trudnoće* podmukao je i kukavički jer se »neželjena« trudnoća podsvjesno izjednačuje s bolešću koju valja suzbijati, a *prekid* je ionako samo privremen, pa se za tim zahvatom poseže dok god sudionicima pobačaja odgovara tumačenje da tu nema novoga ljudskog života, njegovih prava ni odgovornosti za njega.

Mogu se smišljati novi izrazi, ali time istina ne će izgubiti snagu. Prorok Jeremija ostavio je svjedočanstvo vlastite krize u kojoj je riječima »pogubiti« i »grob« plastično opisao što je pobačaj: »jer me ne pogubi u majčinoj utrobi da bi majka bila moj grob« (Jer 20, 17). Kršenje prava na rođenje ne može postati vrednota.

Biološka i medicinska znanost imaju pravo ići svojim putem i stvarati nove pojmove. Problem nastaje za svakodnevni ljudski govor i za druge znanosti (pravo, filozofiju, teologiju, antropologiju, sociologiju i psihologiju) kad se nazivi rascjepkaju (primjerice: začetak, zanijetak, zametak, plod; zigota, koncept, preembrij, embrij, fetus), a razlozi za takvo usitnjavanje pojedinih ljudskih oblika prije rođenja nisu posve jasni ni svima razumljivi. Dodatni je problem što više nema jednoga općeprihvaćenog krovnog nazivnika (*genus proximum*). Primjerice, biologija i medicina ne daju odgovor koje je zajedničko ime za začetak, zanijetak, zametak i plod, a odbija se da je to »čovjek/dijete prije/do rođenja«. Uslijed svega toga i vlastite metodologije pojedinih znanosti, dolazi do sve većeg jaza i nerazumijevanja među strukama premda imaju isti predmet obrade.

Nasuprot njima, stoljetna narodna predaja, zasnovana na zdravom razumu i nesavjetljivosti istine, ne sumnja kako je plod začeca već tada mali čovjek. Svjedoče to zapisi o pristojnosti iz druge polovine XIX. stoljeća: »Zazorno je rijet *tegotna, noseća*, nego treba rijet: *ta je i ta s malahnijem*.«⁶⁰

57 Ivan Fuček, *Bračna ljubav*, Zagreb, 1974., str. 178.

58 Članci 212.-215. *Zakona o parničnom postupku*; članak 148. *Zakona o općem upravnom postupku*; članci 199. i 311. *Zakona o kaznenom postupku* (NN 110/97); članci 223. i 408. *Zakona o kaznenom postupku* (NN 152/08).

59 *Međunarodna klasifikacija bolesti - X revizija*, svezak 2.

60 Luko Zore, *Naš jezik tijekom naše književnosti u Dubrovniku*, Dubrovnik : Zabavnik štionice dubrovačke za godinu 1870.

Rasprave o dopustivosti pobačaja u najranijem razdoblju trudnoće do novoga su vijeka bile vezane uz utvrđivanje kad je novozačeto ljudsko biće dobivalo dušu. Latinski pojam animacije susljedno se navodi kao *produševljenje*. Tako prevode najbolji suvremeni medijevalisti.⁶¹ Ostali mogući hrvatski izrazi jesu: o-duševljenje (što i jest izvorni smisao riječi oduševljenje),⁶² uduševljenje (po uzoru na utjelovljenje, učovječenje, upućenje) i oživljenje. Neki teolozi⁶³ animaciju prevode kao »oduhovljenje«. Međutim, to ima veze s duhom (latinski *spiritus*), a ovdje je riječ o duši (latinski *anima*).⁶⁴

Začeće kao početak ljudskoga života prisutno je u tisućljetnom životu Crkve u dvjema svetkovinama kojima se svake godine slavi dan kad je začet Isus Krist (25. ožujka) i kad je začeta njegova majka Marija (8. prosinca). Zbog nespretnosti službenih naziva tih svetkovina na hrvatskom jeziku (Navještenje ili Blagovijest odnosno Bezgrešno začeće) brojni vjernici i nevjernici ne razumiju da se 25. ožujka slavi Anđelovo navještenje Mariji da će zanijeti, tj. Isusovo začeće u Djevičinoj utrobi, a 8. prosinca začetak života blažene Djevice Marije u krilu svete Ane. Štoviše, recentni rječnici hrvatskoga jezika (Anićev i Šonjin), potpuno pogrešno definiraju pojmove Navještenja i Bezgrešnog začeća.⁶⁵ Stoga je fr. Tomo Vereš (1930.-2002.) još 13. siječnja 1991. papi Ivanu Pavlu II. predložio promjenu naziva svetkovina koje se slave 25. ožujka i 8. prosinca. Inicijativa je spuštena na nižu, diplomatsko-službeničku razinu u Zbor za bogoštovlje i umrtvljena tezom kako »ne treba tražiti preinake u tekstovima nego strpljivu i postojanu katehezu« s jedne strane, a s druge strane da se »biskupi trebaju pobrinuti za točan prijevod na hrvatski koji ne će davati prigodu za brkanje«. ⁶⁶ Do danas se ništa nije pomaknulo.

(Dubrovnik), III (1871.) 5, str. 197; Vicko Adamović, *Gragja za istoriju dubrovačke pedagogije*, I, Zagreb, : Hrvatski pedagoški-književni sbor, 1885., str. 7.

- 61 Augustin Pavlović (Toma Akvinski, *Suma protiv pogana*, I, Zagreb, 1993., str. 873; *Pariške rasprave Tome Akvinskoga*, Zagreb, 2001., str. 603) i Tomo Vereš (*Srednjovjekovna filozofija*, priredio Stjepan Kušar, Zagreb, 1996., str. 564; Toma Akvinski, *Izabrano djelo*, Zagreb, 2005., str. 801) kao i Serafin Hrkač, *Filozofijski rječnik latinsko-hrvatski*, Mostar, 1999., str. 18.
- 62 Akademijin *Rječnik* (dio VIII, Zagreb, 1922., str. 698) kao prvo značenje glagola oduševiti navodi: »oživiti, tj. dati kome dušu«, a zatim dodaje: »U novija vremena uzima se sa značenjem: podjariti koga da se zanese za čim.« Taj, naknadni smisao danas prevladava.
- 63 Stjepan Bakšić /*Kada nastaje ljudska duša?*, Katolički list (Zagreb), 88 (1937.), br. 40, str. 476/; Andrija Živković /*Božje i crkvene zapovijedi*, Zagreb, 1946., str. 255/, Ivan Fuček /*Bračna ljubav*, Zagreb, 1974., str. 167/, Jakov Rafael Romić /*U vremenu s Kristom*, Zagreb, 1976., str. 78/ i Velimir Valjan /Bernard Häring, *Kristov zakon*, III, Zagreb, 1986., str. 101/.
- 64 Tomo Vereš je ranije zastupao *prodahnucé* (Toma Akvinski, *Država*, Zagreb, 1990., str. 341), ali se kasnije priklonio *produševljenju*. - Za glagol *animare* Mirko Deanović objašnjava da je to: »nadahnuti životom, oživiti« (*Džepni talijansko-hrvatski rječnik*, Zagreb, 1944., str. 14), a Jozo Marević: »udahnuti život, dati život, oživjeti« (*Latinsko-hrvatski enciklopedijski rječnik*, I, Velika Gorica, 2000., str. 158). *Hrvatski opći leksikon* (ur. August Kovačec, Zagreb, 1996., str. 32) kaže da je animacija - »oživljavanje, oduševljavanje«, a *Veliki školski leksikon* (ur. Josip Šentija, Zagreb, 2003., str. 36): »oživljavanje«. Milan Vukalija animaciju prevodi kao »oživljavanje, oživljenje, davanje duše; trenutak od kojeg se zametak u utrobi smatra živim« (*Leksikon stranih reči i izraza*, Beograd, 1980., str. 50), a Željko Bujas kao »unošenje živahnosti (duha, žara, bodrosti, oduševljenja)« (*Veliki englesko-hrvatski rječnik*, četvrto izdanje, Zagreb, 2005., str. 44). Šime Anić, Nikola Klaić i Želimir Domović navode: »oživljenje, davanje duše, život, životna svježina; trenutak od kojega se zametak u utrobi smatra živim« (*Rječnik stranih riječi*, Zagreb, 1999., str. 81). *Hrvatski enciklopedijski rječnik* između četiriju značenja animacije, kao prvo donosi: »u fiziologiji postupak i konkretan pokazatelj života, oživljavanje [~ fetusa]« (svezak I, Zagreb, 2004., str. 118). - Doista začuđuje što niz priručnika od kojih bi se to očekivalo, uopće nemaju natuknicu animacija ili produševljenje: Akademijin *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I, Zagreb, 1882.; Franjo Iveković - Ivan Broz, *Rječnik hrvatskoga jezika*, I, Zagreb, 1901.; *Osmojezični enciklopedijski rječnik*, I, ur. Tomislav Ladan, Zagreb, 1987.; *Hrvatski leksikon*, I, ur. Antun Vujić, Zagreb, 1996.; Vladimir Anić, *Rječnik hrvatskoga jezika*, III. izdanje, Zagreb, 1998.; *Hrvatska enciklopedija*, I, ur. Dalibor Brozović, Zagreb, 1999.; *Rječnik hrvatskoga jezika*, ur. Jure Šonje, Zagreb, 2000.; *Opći religijski leksikon*, ur. Adalbert Rebić, Zagreb, 2002.; *Enciklopedija opća i nacionalna*, I, ur. Antun Vujić, Zagreb, 2005.
- 65 Tomo Vereš, *Dvije krupne pogreške u dva rječnika hrvatskog jezika*, Marulić (Zagreb), XXXIV (2001.) 1, str. 167-170.
- 66 Tomo Vereš, *Gospa - velika nepoznanica*, Veritas (Zagreb), XXX (1991.) 3, str. 20; Tomo Vereš, *Jasnije formuliranje Marijinih blagdana*, Veritas, XXX (1991.) 4, str. 25; Tomo Vereš, *Razmišljanja jednog kršćanina*, Zagreb, 2000., str. 189-195.

§ 4. Kršćansko stajalište o pobačaju

Isključivo prirodoznanstveni biološki podatci ne mogu dovesti do autentične slike čovjeka, njegove biti. Ljudsko je biće mnogo više od zbroja svojih stanica. Prirodoznanstvene su spoznaje potrebne, ali nisu dovoljne. Biologija ne može otkriti niti utvrditi osnove i domete ljudskog dostojanstva. Prirodoznanstveni podatci govore nešto o čovjeku, njegovim sposobnostima, ograničenjima i uvjetovanjima, no za pronicanje ljudskoga dostojanstva potreban je cjelovit pogled na čovjeka, promišljanje koje uključuje sve ono što čovjek jest, zašto jest i čemu ide. Još je antički umnik Aristotel zapisao kako je samo ljudima vlastito da imaju osjećaje dobra i zla, pravde i nepravde.⁶⁷

Crkva uči da je novi ljudski život prisutan od trenutka začeća tako da posjeduje isto dostojanstvo i isto pravo na život kao bilo koja druga ljudska osoba.

Prvi razlog za takvo stajalište jest znanstveno dokaziva istina da je oplođeno jajašce živi i genski jedinstveni pojavni oblik. Tu se jednoznačno ima posla s neponovljivim nizom lanca molekula deoksiribonukleinske kiseline, biološkim životom koji pripada ljudskoj vrsti, a ne s jednostavno neodređenom masom tkiva.

Drugi razlog zašto se začeće smatra početkom ljudskog života jest to što nema i ne može biti nikakve znanstvene osnove po kojoj se može odrediti kada tom novom životu treba pripisati moralni i pravni status ljudskoga bića. Svi se slažu da će, ako se to živo stvorenje pusti da se prirodno razvija, ono doći do točke kad se za novozačeti život može reći da je ljudski. No, ugnježđenje u maternicu, lijevanje na posteljicu, početak rada srca, dolazak svijesti ili samosvijesti nije moguće odrediti kao prijelomni trenutak. Stoga treba zaključiti da je isključivo začeće presudni događaj od kojeg slijedi novo ljudsko biće. Ljudska nesposobnost da se povuče pouzdana crta kada počinje ljudski život uvjerila je Crkvu da je najrazumnije i najmudrije prihvatiti začeće kao početak *ljudskog* postojanja.

Treći je razlog to što je ljudski život jedinstven i što ima podrijetlo i temeljnu vrijednost u Bogu. U toj argumentaciji kršćani nisu osamljeni. I jedna struja u židovstvu smatra da je osnova zabrane pobačaja to »što osoba koja ubija plod u ženinoj utrobi oskvrnjuje ono što je stvorio Sveti, pa to obeščašćuje Njegovo umijeće.«⁶⁸ Pojedinčeva dostignuća i razvoj vlastitih sposobnosti nisu trajna osnova ljudske vrijednosti ni podloga za stjecanje ljudskih prava. Osnova ljudske vrijednosti jest čovjekovo podrijetlo u Bogu i konačna usmjerenost prema Njemu. Stoga ljudsko biće ima istu vrijednost u majčinoj utrobi kao i nakon svih postignuća tijekom cijeloga života. Naime, riječ je o istoj osobi!

Zbog svega navedenog, izazvani pobačaj teško je i nedopušteno kršenje osnovnoga ljudskog prava, prava na život. Nitko nema pravo izravno i namjerno oduzeti život, pa stoga ne može postojati zakonito pravo žene da izabere završetak trudnoće. »Izravno i namjerno ubojstvo nevinoga ljudskog bića uvijek je vrlo nečasno... Pobačaj, izravno izazvan ili namjeravan kao cilj ili sredstvo, uvijek je teški ćudoredni poremećaj.«⁶⁹ Pravo na izbor i te kako postoji, ali prije začeća, da se muškarac i žena sjedine ili ne, ili da to čine u vrijeme ženinih neplodnih dana. Pravo na izbor postoji i kod slučajeva nasilnog ponašanja: pred silovateljem ili nasilnikom uzimanje kontracepcijskih sredstava oblik je nužne i zakonite samoobrane.⁷⁰

67 Aristotel, *Politika*, 1253 a 15-16: »Nasuprot ostalim životinjama, ljudima [je] svojstveno, da jedino oni imaju sjetilnu zamjedbu dobra i zla, pravednog i nepravednog i slično.« - Aristotel, *Politika*, Zagreb, 1988., str. 5.

68 Zohar, Ex., varšavsko izdanje, 3b; *Encyclopaedia judaica*, second edition, svezak 1, ur. Fred Skolnik, Detroit, 2007., str. 271.

69 Ivan Pavao II., okružnica *Evangelium vitae* (25. ožujka 1995.), br. 57 i 62.

70 »Kontraceptivna sredstva su dopuštena radi liječenja, regulacije neuredne mjesečnice, odgode ovulacije prije koncertnog ili sportskog nastupa, putovanja, ispita i za vrijeme dojenja. Isto tako, kontraceptivna sredstva su dopuštena radi oprav-

No, usprkos tako jasnom i čvrstom stajalištu, Katolička Crkva ne zabranjuje apsolutno sve pobačaje. Dopuštaju se kao žaljenja vrijedno i kao manje zlo oni pobačaji kada je trudnoća izravna prijetnja majčinu životu, a jedini mogući, nužan i izgledan zahvat jest upravo i samo pobačaj. No, tada se pobačaj ne obavlja radi pobačaja, on se ne želi, nego je samo usputna posljedica osnovnog zahvata – spašavanja teško ugrožena majčina života. Nedužni ljudski život nikad se ne smije izravno oduzeti kao svrha ili kao sredstvo za neku svrhu, makar i dobru. Primjenjujući načelo dovoljnog razloga, u nekim je okolnostima dopušteno nedužnoga izložiti smrtnoj pogibelji. Za takvo izlaganje nerođena djeteta uvjeti su: 1. da zahvat nije bitno ni prvotno smrtonosan za plod, 2. da je motiv teška bolest majke, primjerice potreba operacije kojeg organa, prema tome, lijek ili zahvat majci izravno čini dobro, 3. da pogibelj za majku ne dolazi od samoga ploda niti se majčino ozdravljenje postiže prvotno ubijanjem djeteta; 4. da se eventualna smrt ploda nastoji spriječiti; 5. da se ne upotrebljavaju lijekovi ili zahvati koji će usmrtiti plod, ako postoje blaži lijekovi. Tako je dopušteno izvaditi maternicu u kojoj je rak, premda će pri tom stradati i plod, i to zato što je rak izvanjski, protuprirodni, nasilni element, a ne prirodni element fetusa, te određuje zasebnu akciju kojoj nije svrha usmrtiti plod.⁷¹ Ako već dođe do vađenja ploda koji nije sposoban za samostalan život, netko od nazočnoga medicinskog osoblja trebao bi se pobrinuti za krštenje djeteta kršćanske majke.

Pobačaj može biti spontani i izazvani. Spontani se može dogoditi nehotice, bez namjere trudnice ili nekoga drugog izvana i bez upotrebe bilo kojega umjetnog sredstva. Između 10 i 15% svih trudnoća završi spontanim pobačajem, većina prije dvanaestog tjedna trudnoće, a često kada žena još nije ni sigurna da je trudna. Za kršćanina su spontani pobačaji žalosni, čak tragični događaji, koji često nanose veliku bol budućim roditeljima. No budući da su to događaji koji se zbivaju spontano, oni ne povlače za sobom moralnu odgovornost. Većina je pobačaja izazvana. To znači da se izvode namjerno, s pomoću različitih tehnoloških ili kemijskih sredstava. Mehanički (kirurški) načini obavljanja pobačaja jesu:⁷² isisavanje, struganje (kiretaža) ili pražnjenje maternice; otrovanje solju; hysterotomija; embriotomija; kraniotomija; cefalotomija, a kemijski je način djelovanje raznih pripravaka (abortivi). Više o tome i o posljedicama pobačaja može se naći u medicinskoj i psihološkoj literaturi te u pojmovniku, sve na kraju knjige.

Luteranski pastor i mučenik Dietrich Bonhöffer (1906.-1945.) u nacističkom je zatvoru 1943. ovako pisao o pravu na rođenje i odgovornosti zajednice za njegovo kršenje: »Ubiti zametak u majčinu krilu znači kršiti pravo koje Bog daje začetom životu. Rasprava o spoznaji je li već riječ o ljudskom životu samo prikriva jednostavnu činjenicu: Bog je htio stvoriti čovjeka kojeg se namjerno sprječava da se rodi. To nije ništa drugo nego umorstvo. Ako je osobni i dušobrižnički odnos prema onome koji ga čini nedvojbeno raznolik zbog pobuda koje su dovele do toga djela; ako je točno da takav čin očaja proizlazi iz krajnje osamljenosti i ljudske ili društvene bijede, *krivnja za to više pada na zajednicu* nego na pojedinca; ako je konačno istina da novac uspijeva prikrivati puno razuzdanosti dok se isti čin, usprkos mnoštvu zapreka, lakše otkriva, kad ga počini siromah, ipak je riječ o ubojstvu.

dane samoobrane od nepravednog napadača, silovatelja.« (*Pastirska poruka biskupa Jugoslavije o prenošenju ljudskog života* [18. II. 1970.], Zagreb, 1970., str. 9, br. 9); »U predviđanju silovanja je dopušteno uzimati pilulu za sprječavanje začeća, jer je to jedina moguća obrana protiv nasilnika kao napadača. Ali nikad nije dopuštena abortivna pilula jer ona ubija začeti plod, a ni spirala jer onemogućuje začetom plodu da se ugnijezdi u majčinoj utrobi pa biva izbačen i usmrćen.« (Ivan Fuček, *Bog život ljubav : Traganje za istinom*, Zagreb, 1995., str. 302); »Žena ima pravo uzeti kontraceptivna sredstva ako vidi da se radi o namjerama silovanja. Dakle, prije silovanja. To je zakonita obrana od vanjskoga napadača.« (Ratko Perić, *Dekalog*, drugo izdanje, Mostar, 2004., str. 234).

71 Jordan Kuničić, *Katolička moralika*, svezak III, Zagreb, 1961., str. 37.

72 usp. World Health Organization, *Safe Abortion: Technical and Policy Guidance for health Systems*, Geneva, 2003.; Svjetska zdravstvena organizacija, *Siguran pobačaj: Tehnički i regulatorni vodič za zdravstvene sisteme*, Sarajevo, 2003., str. 32-33.

Kategoričko odbijanje Katoličke Crkve koja se protivi uništavanju djeteta kad je život majke u opasnosti daje misliti o onome što se općenito čini. Ako dijete od Boga dobiva pravo da živi, i ako je već sposobno za život, iznimno je dvojbena čin namjerno ga ubiti zbog majčine hipotetičke naravne smrti. Majčin je život prešao u Božje ruke, a djetetov se život *samovoljno* upropaštava. Ljudski izgleda nemoguće odlučiti koja je od dviju egzistencija dragocjenija.

Time što se rođenje sustavno onemogućuje u braku i time što se isključuje želja za djetetom, isto se tako *oduzima životno pravo na rođenje*. Takav načelni pristup u suprotnosti je sa smislom braka i s blagoslovom koji Bog daje bračnim drugovima rođenjem djeteta.«⁷³

§ 5. Sažeta povijest problema

Nakon žestokih pritisaka za ozakonjenje pobačaja kao ženina građanskoga prava, sve više dolazi do izražaja svijest o nepovredivu pravu na život djeteta koje se tek ima roditi. Više nema nikoga tko bi pobijao znanstveni podatak da život ljudskoga bića započinje u trenutku oplodnje jajašca. U tom su smislu važan doprinos dale oplodnje u kušalici (epruveti, *in vitro*, izvan majčina tijela), koje su znanstvenicima omogućile provjeravanje cijeloga tijeka ljudskog nastajanja. Ta činjenica potvrđuje teološku misao: »Bog dopušta da se dogodi zlo kako bi iz njega izvukao neko veće dobro«,⁷⁴ u ovom slučaju da svi uvide kako je začecje prijeloman trenutak od kada nastaje novi život.

Mahatma Gandhi (1869.-1948.) kao društvene je grijeha označio: uživanje bez savjesti, trgovinu bez morala i znanost bez čovječnosti. Ta tri društvena grijeha stoje danas kao poglaviti uzrok nepoštovanja prava na rođenje i prepreka poštovanju toga prava.

Stajalište o pobačaju u posljednjih stotinu godina promijenilo se od opće moralne i pravne osude toga čina kao teškoga grijeha i »zločinstva od naravi otrovna i škodljiva«,⁷⁵ pa do toga da je smješten među građanska »prava« i »slobode«. To je »napredak«, od pobačaja kao kaznenoga djela do »ljudskog prava« na pobačaj. Praktički do jučer sve su uljuđene države svijeta tisućljećima i stoljećima pobačaj smatrale opačinom, zločinom, ubojstvom, pa su ga kao takvog i kažnjavale. Ponegdje je za pobačaj bila zapriječena smrtna kazna. *Constitutio criminalis Carolina*, koju je 1532. donio rimski car Karlo V., za namjerno ubojstvo ploda propisuje smrtnu kaznu. Način izvršenja različit je ovisno o počiniteljevu spolu: odsijecanje glave mačem muškom osuđeniku, a utapanje ženskoj osuđenici. Smrtna kazna za pobačaj u Austriji je ukinuta 1787., u Francuskoj 1791. itd. i zamijenjena drugim teškim kaznama. Primjerice, revolucionarna je Francuska za pobačaj odredila 20 godina teškog zatvora. U Engleskoj je kazna za pobačaj sve do 1948. bila doživotna robija. U Sovjetskom Savezu pobačaj je prvi put legaliziran 18. studenoga 1920., u Japanu 1948. itd.

Pad vrijednosti života na društvenom i pravnom području započeo je ozakonjenjem pobačaja. Isprva se to opravdavalo terapijskim obrazlaganjem i prikrivalo spašavanjem majke, a ubrzo se protegnulo na druge okolnosti trudne žene i djeteta koje se ima roditi. S eugeničkih se razloga lako prešlo na društvene i gospodarske. Danas je dovoljan zahtjev, bez obrazloženja.

U pozadini brojnih slučajeva stoje sebičnost i taština, pojedinačna i samostalna sloboda ozlojeđeno shvaćena kao jedini zrak koji mogu udisati i prizma kroz koju sve gledam. Neželjeno dijete nije ni ljubljeno, zaniijekano mu je i pravo prihvaćanja: »Bolje je za njega da se i ne rodi!«.

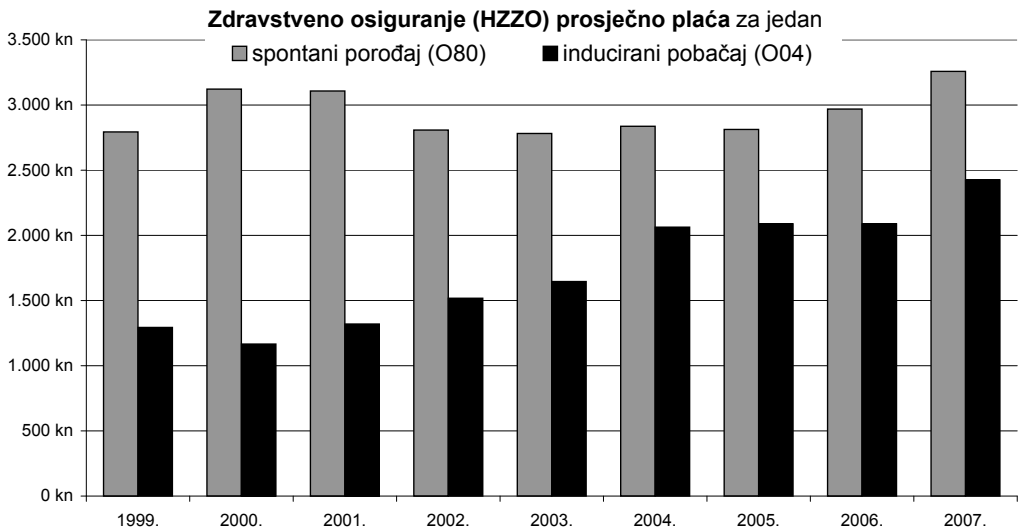
⁷³ Dietrich Bonhöffer, *Ethik*, München, 1949.; *Ethique*, Genève, 1997., str. 141.

⁷⁴ sv. Toma Akvinski, *Summa theologiae*, III, 1, 3, ad 3: »Deus enim permittit mala fieri ut inde aliquid melius eliciat.«; bl. Ivan XXIII., Pismo kardinalu Alojziju Stepinu 14. lipnja 1959.: Aleksa Benigar, *Alojzije Stepinac, hrvatski kardinal*, Zagreb, 1993., str. 185: »Bog dopušta zlo da iz njega nastane veće dobro.«

⁷⁵ *Skupozakonik illiti naredbe česarske kraljeve varhu zločinstvã i pedipse odredjene protiva zločinczem*, U Zadru, 1804., § 50., str. 43, o djelu iz § 51. točke 11, str. 45: »izbinjenje čeda oliti zametka ljuckoga«.

Samo zato da se udovolji vlastitoj udobnosti, prečesto se odbacuje »teret djeteta«. Pokušaji da se nađu »opravdanja« za pobačaj (socijalni, sentimentalni razlozi) ipak su samo neuspjelo prerašavanje, jer između dobra i zla postoji bitna crta razgraničenja.

Društvo koje traži smanjenje patnje pobačajem progut će samo sebe. Nažalost, to zorno potvrđuju službeni statistički podatci, makar su nepotpuni (v. treći dodatak u ovoj knjizi). O otupjelosti možda najdramatičnije svjedoči činjenica da se u hrvatskim bolnicama pobačaj obavlja jednakom lakoćom kao i porođaj, štoviše njihova legalna cijena, koju snose porezni obveznici, sve se više izjednačuje;⁷⁶ odnos prema pravu na rođenje postaje zahvat, standardizirani postupak lišen etičkog vrednovanja i ljudskih osjećaja.

Dobitnica Nobelove nagrade za mir (1979.) blažena Majka Terezija Kalkutska bila je uvjerenja: »Danas je najveća *prijetnja miru* upravo pobačaj. Ako prihvatimo da majka može ubiti svoje dijete, kako onda možemo ljudima reći da se prestanu međusobno ubijati? Zato, zaštitimo najslabije među najslabijima: nerođenu djecu. Ne ubijajte ih, molim vas. Dajte tu djecu meni!«⁷⁷ Zašto, primjerice, u svakoj ginekološkoj ordinaciji Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Ministarstvo obitelji, centar za socijalnu skrb, obiteljski centar ili Caritas ne postavi oglas s podacima o tome komu se trudnica može javiti ako razmišlja da ne zadrži začeto dijete?

Ivan Pavao II. napisao je 29. prosinca 1997. da je pobačaj – *holokaust*. To zapravo znači da strahota nacizma nije prevladana. Najgore je što se i taj holokaust niječe i prešućuje.

Liječnici-znanstvenici još su davno utvrdili da pobačaj, odnosno pobačaj na zahtjev u Hrvatskoj znači zlo⁷⁸ i epidemiju,⁷⁹ da je prerastao u endemiju (trajno vladanje neke zarazne bolesti među

76 Izvor: dopis Direkcije Hrvatskoga zavoda za zdravstveno osiguranje iz Zagreba, klasa 953-04/08-01/15, ur. br. 338-01-36-08-2, od 18. studenoga 2008.; usp. ovdje § 167.E i § 168.D.

77 *bilten IKA vijesti* (Zagreb), br. 5/94 od 9. veljače 1994., str. 5.

78 Andrija Deak, *Bilješke o pometanju ploda*, Liječnički vjesnik (Zagreb), 45 (1923.) 5, str. 174.

79 Franz Ivanyi, *Epidemija pobačaja*, Staleški glasnik, staleški dio Liječničkog vjesnika (Zagreb), (1929.) 11, str. 411-416; Željko Veramenta, *Problem abortusa na manjim ginekološkim odjelima*, Peti kongres ginekologa opstetričara Jugoslavije [II. dio] Diskusija I, Sarajevo, 1965., str. 154; Dubravka Štampar, *Problemi kontracepcije i abortusa iz aspekta liječnika opće medicine*, Medicinski glasnik (Beograd), XXI (1967.) 5-6, str. 109; Dubravka Štampar, *O epidemiologiji abortusa u SR Hrvatskoj*, Arhiv za zaštitu majke i djeteta (Zagreb), XII (1968.) 2-3, str. 95-100; Dubravka Štampar, *Prikaz rada komisija za dopuštanje pobačaja u SR Hrvatskoj*, Arhiv za zaštitu majke i djeteta, XII (1968.) 2-3, str. 121.

ljudima u kojem kraju ili zemlji⁸⁰ te da ukupan broj pobačaja pruža »mračnu sliku«⁸¹ koja je zahvatila čitav narod (pandemija). Misle li strukovne liječničke udruge, znanstvene i vladine ustanove da je riječ o pretjerivanju pojedinaca? Ako da, zašto njihove znanstvene ocjene nikad nisu opovrgnute? Ako ne, gdje je *akcijski plan* međunarodnih prijatelja i institucija, Sabora, Vlade, Ministarstva zdravstva ili Zavoda za javno zdravstvo za iskorjenjenje te zaraze? Ta pandemija smanjuje brojnost hrvatskih obitelji i jedan je od uzroka nedostatka radne snage, dakle problem više čak nije samo ćudoredni, demografski, zdravstveni, epidemiološki nego i široko društveni, gospodarski u punome smislu.

U »kulturi smrti« koja je postala naša svakodnevica utvrdilo se da život zaslužuje biti življen kad je njegova kvaliteta »dobra« i »rado primljena«. Ako tjelesno nije zdrav, ako je društveno i gospodarski na teret, onda taj život, u bilo kojem svom stupnju, više nije »ljudski život« i ne zaslužuje biti življen. Put prema »gospodarenju« životom i posljedično relativiziranje njegove nepovredivosti bio je vremenski kratak i trajao je manje od zadnjih stotinu godina. Pobačaj i eutanazija prije rođenja, u dojenačkoj dobi i pred kraj života sudbonosni su znakovi te potresne degradacije.

Uništavanje ljudskoga života izravna je uvreda Bogu koji je stvorio život i teška povreda prvoga i osnovnog prava kojim je čovjek obdaren. Premda je Katolička Crkva među rijetkim braniteljima ljudskoga života od samog začeca do naravne smrti, djelovanje Crkve kao da je nedoraslo pred suvremenom praksom i ideologijama koje je nadahnjuju.⁸²

Temeljni nesporazum krije se u činjenici da se vjera ne može svesti na privatni osjećaj koji je dobro sakriti kad postaje neugodan. Vjera podrazumijeva dosljednost i svjedočenje i u javnome prostoru u korist čovjeka, pravednosti i istine. Stoga *vjera jest osobna, ali nije privatna stvar!*

Vjera uključuje privatnu i zajedničku molitvu (Mt 6, 6; Dj 2, 42) i skroviti post (Mt 6, 17-18), ali ne može tu stati. Vjera je životno opredjeljenje, zahvaća cijeloga čovjeka (Pnz 6, 5; Pnz 10, 12; Mt 22, 37; Mk 12, 30; Lk, 10, 27) i ostvaruje se ljubavlju. Apostol Jakov upozorava da je vjera bez djela »jalova« (Jak 2, 18) i »mrtva« (Jak 2, 26), a apostol Pavao: »u Kristu Isusu ništa ne vrijedi nego – vjera ljubavlju djelotvorna« (Gal 5, 6). Dubrovački nadbiskup bl. Ivan Dominici (1355.-1419.) piše: »Vjera kaže: Čovječe, kucaj na nebo da ti se otvori. Ljubav kaže: Bože, rastvori nebo da ga čovjek nađe otvoreno. Vjera uči da čovjek umire iz ljubavi prema Bogu, ljubav pak poziva da Bog umre za čovjeka i čovjek za Boga. Vjera čovjeku pokazuje Boga izdaleka, ljubav pak dovodi čovjeka k Bogu, Boga čini čovjekom, a čovjeka Bogom.«⁸³

Krist nije došao na svijet osnovati neko virtualnu duhovnu tvorbu ograničenu na međusobnu komunikaciju pobožnih ljudskih duša i vjerske obrede. Isusovo je poslanje promijeniti ljudsku svakodnevicu ispunjenu nepravdama i zlom kako bi ljudska bića dobrim djelima surađivala na izgradnji pravednijega i sretnijega svijeta. Kršćanstvo nije zbirka zabrana, to je pozitivna opcija. Slijedeći put kreposti i savršenstva ćudoređe se otkriva kao nešto privlačno i izgrađujuće. Puno smo puta imali prigodu čuti što nije dopušteno, a sada je vrijeme reći: mi možemo ponuditi dinamične ideje: ljudska osoba počinje u majčinoj utrobi i ostaje ljudska osoba sve do zadnjeg izdisaja. Ljudsko stvorenje uvijek valja poštovati kao ljudsko biće.

Kršćani kao pojedinci i crkveno vodstvo kao institucija imaju sve više poteškoća s prenošenjem svoje poruke u javnost. Doduše, papini se nastupi medijski prate ništa manje nego oni američkog

80 Dubravka Štampar, *Problemi kontracepcije i abortusa iz aspekta liječnika opće medicine*, Medicinski glasnik (Beograd), XXI (1967.) 5-6, str. 109.

81 Angelina Mojić, *Kretanje pobačaja i porođaja u SFRJ u toku posljednjih pet godina*, Jugoslovenska ginekologija i opstetricija (Beograd), IX (1969.) 1-2, str. 3.

82 Gino Concetti, u: *L'Osservatore Romano*, od 8. veljače 1998. i *bilten IKA vijesti* (Zagreb), br. 6/98 od 12. veljače 1998., str. I.

83 bl. Ivan Dominici, *O božanskoj ljubavi*, poglavlje 39: *Dominikanski časoslov*, Zagreb, 2002., str. 409.

predsjednika ili vodećih pjevačkih i glumačkih zvijezda, ali baš oni ljudi koji se papi dive nerijetko ne slijede njegovo učenje o poštovanju života prije rođenja i u umiranju, o spolnosti, o nerazrješivosti braka, o neradnoj nedjelji... Mnogi bi političari, suci, liječnici i poduzetnici htjeli da se Crkva ne bavi gospodarskim, političkim i etičkim pitanjima; žele je ograničiti na sakristiju, na »pojanje«, i prigodno škropljenje čela, vjenčanog prstena i lijesa. Mnogima je dobrodošla, ali isključivo kao posrednik za duhovne stvari, kao ukras, narodni običaj i folklor, duhovni šlag, čokoladni preljev postojećim odnosima...

U današnjoj kulturi suvremene Europe jaka je tendencija »privatiziranja« etike, kao i negiranja javne važnosti kršćanske moralne poruke. Međutim, »Crkva se ne može držati poput strankinje pokraj problema s kojima se ljudi bore«;⁸⁴ ona ima proročku zadaću propovijedati Kristovu poruku, upućivati kritiku društvene, gospodarske, spolne etike... »bilo to zgodno ili nezgodno... sa svom strpljivošću i poukom« (II Tim 4, 2). Dakako, da bi Crkva to mogla činiti, oni koji nastupaju u njezino ime ili iznose kršćanska stajališta moraju biti ljudski, kršćanski i znanstveno dorasli te se nužno trebaju izdići iznad pojednostavnjenog, propagandističkog, militantnog ili fanatičnog pristupa stvari. Pavlove riječi »sa svom strpljivošću i poukom« očekuju od kršćanina da dijaloški pristupi ovoj temi i zagovornicima pobačaja. Dobra vjera u ljudski razum sugovornika i žarka pravednikova molitva (Jak 5, 16) da razgovor urodi spoznajom Božje volje (Mt 6, 10) moraju biti jači od svakoga straha ili predrasuda.

»Crkva je svjesna da čuva poruku koja nadilazi naraštaje i civilizacije. Upravo zato uvjerena je da pridonosi sreći čovječanstva kad narodima i njihovim vladama nudi riznicu onih vrednota koje se tiču čovjeka.«⁸⁵ Svi ne će to odobravati, još manje prihvaćati. Ali i otpori, posebno njihovi razlozi, jedno su od mjerila istinitosti.

A istina je da svaki zahvat koji začetom, a nerođenom ljudskom biću donosi smrt na bilo koji način i u bilo koje vrijeme od trenutka začeća, izbacuje ga iz maternice prije nego je to novo živo biće sposobno ostati na životu izvan utrobe; neposredno i namjerno ga lišava života ili uništava bitni element njegova života kao posteljicu, plodove ovoje ili vodu u kojoj pliva – znači izravan napad na život nedužnoga.

U biomedicinskim znanostima danas je općeprihvaćeno gledište da je oplodnja (začeće) jedini događaj u čovjekovu razvitku koji udovoljava znanstvenim kriterijima za početak ljudskog života. U oplodenoj jajnoj stanici nalazi se genetički zapis novoga ljudskog bića. Nakon začeća nastavlja se kontinuirani proces razvoja u kojemu ni jedno pojedinačno zbivanje ne označuje kvalitativno prijelomnu točku koja bi mijenjala narav začetoga stvorenja. Dakle, ljudsko biće nastaje i postoji od samog začeća.

Uništavanje ljudskog bića u bilo kojoj fazi razvoja prije rođenja, kao i nakon rođenja, znači usmrćivanje čovjeka, tj. kazneno djelo protiv života.

Budući da je kod trudnice riječ o dvama ljudskim bićima s jednakim pravom na život, nedopustivo je jednomu od njih dati pravo odlučivanja o životu drugoga.

Javnosti se pobačaj predočuje kao pravo na izbor, kao bitni zahtjev osobne slobode, kao civilizacijska stečevina XX. stoljeća. No, namjerni završetak trudnoće nasrtaj je na ljudski život i čin nedostojan čovjeka. On je posljedica zdravstvene i etičke neobrazovanosti na području ljudske spolnosti.

Medicinske indikacije kao razlog za obustavu trudnoće nisu jasno definirane, pa ostavljaju prostor za različita tumačenja koja ne mogu izdržati temeljitu stručnu i etičku prosudbu.

84 Ivan Pavao II., Govor veleposlaniku Štefanu Cigoju u Vatikanu 19. prosinca 1985.: *AKSA* (Zagreb), br. 816 od 10. siječnja 1986., prilog III, str. 1.

85 Ivan Pavao II., Govor veleposlaniku Štefanu Cigoju u Vatikanu 19. prosinca 1985.: *AKSA* (Zagreb), br. 816 od 10. siječnja 1986., prilog III, str. 1.

Medicinski se ne može dokazati da bi ubijanje djeteta u tijeku trudnoće spasilo život bolesne majke ili omogućilo njezino ozdravljenje. Medicina ne može tijekom trudnoće sa sigurnošću utvrditi hoće li dijete imati teška tjelesna, a posebno duševna oštećenja. A kad se to i može predvidjeti s velikom sigurnošću, lišavanje života takvoga djeteta opet je ubojstvo, makar ga tko zvao ubojstvom iz samilosti. Usprkos tomu, traje pravi lov na »nesavršene« zametke radi njihove eliminacije.

Ako je trudnoća nastupila protiv majčine volje, kaznenim djelom protiv spolne slobode i spolnog čudoređa, naprasni završetak takve trudnoće znači još jedan nemoralan i nedopušten čin. To dijete je i majčino, a ne samo nasilnikovo, a ono samo uopće nije krivo zbog toga što je njegov otac učinio. Kad majka nema snage brinuti se o takvom djetetu, jer je plod silovanja, država, odnosno društvo mogu se i moraju pobrinuti za dijete, a silovanoj ženi pomoći da nastavi živjeti na druge načine, a ne ubijanjem nevinoga ljudskog bića u ime *pravni indikacija*.

Povijest svjedoči da su stari Židovi, u doba helenske i rimske okupacije poniženje svojih silovanih djevojaka i žena okrenuli u moralnu, rodoljubnu i demografsku pobjedu nad okupatorom kad su stvari posložili ovako: židovska majka rađa židovsko dijete. Naime, status djeteta iz miješanih brakova prema Mišni i Talmudu slijedi majčin status.⁸⁶ »Tvoj sin od židovske žene zove se tvojim sinom, ali tvoj sin od poganske žene se ne zove tvojim sinom.«⁸⁷ Čim je zajednica bila spremna prihvatiti kopile, onda to dijete više nije kopile! Kad se i silovanu ženu gleda kao ženu u blagoslovljenom stanju, onda mnoge pravne indikacije prestaju postojati.

Dok je primjerice u tadašnjoj Engleskoj ili Njemačkoj zakonom bilo kažnjivo roditi nezakonito dijete, ni državna ni crkvena vlast u Dubrovačkoj Republici porođaj kao takav nikada nije smatrala nedopuštenim ili kažnjivim.

Socijalne indikacije su nešto čime se zakonodavac i zajednica, socijalna država i ljudska solidarnost trebaju pozabaviti da ih otklone ili pomognu ublažiti, ali one same po sebi ne mogu biti opravdanje za ubojstvo djeteta.

Taj zločinački čin ulazi u vrstu ubojstva jer se zatire život ljudskoga bića koje se razvija u majčinoj utrobi, koje ima pravo na život kao i svaka druga osoba. Ne postoji razlika između ljudskog stvorenja prije i nakon rođenja. Ljudsko je biće istovjetno. Od trenutka začeća, od oblikovanja oplođene jajne stanice i stoga od zanijetka, upisan je njegov identitet sa svim njegovim tjelesnim, psihičkim i umnim kvalitetama.

Nije se teško složiti s mišlju da »onaj tko ubija pravедnika teže griješi nego onaj tko ubija krivca«,⁸⁸ ali dio naših suvremenika odbija to primijeniti na »neželjenu trudnoću« braneći se: a) da začeto dijete nije osoba, ni ljudsko biće, nego izraslina u majčinoj utrobi, pa je se i ne može ubiti, nego samo ukloniti; b) da je ipak »krivac« za neugodnosti koje majka ima ili bi mogla imati zbog nastanka te izrasline. Krivnja nerođene osobe svodi se na obrazloženje dano u epskome spjevu: »Što je kriva? – Kriva je što je živa!«.⁸⁹ To što je zametak, što je živ, što živi i hoće živjeti, jedini mu je zločin.

Samo moralna sljepoća i radikalna pravna zabluda mogu spriječiti ukidanje monstuoznoga proturječja između znanstvene i antropološke stvarnosti te zahtjeva neutemeljenoga subjektivnoga prava.

86 Talmud, Mišna, Našim, Kidušin 3, 12; Jad, Isurei Bi'ah 15, 3–4.

87 Talmud, Mišna, Našim, Kidušin 68b; *Encyclopaedia judaica*, second edition, svezak 11, ur. Fred Skolnik, Detroit, 2007., str. 254. I *Zakonik kanonskog prava* iz 1983. u kanonu 1139. predviđa mogućnost pozakonjenja nezakonitog djeteta.

88 sv. Toma Akvinski, *Summa theologiae*, II-II, q. 64, a. 6, ad 2: »Ille qui occidit iustum gravius peccat quam ille qui occidit peccatorem.«

89 Ivan Mažuranić, *Smrt Smail-age Čengića*, stih 507 (Harač): Zagreb, 1941., str. 61; Zagreb, 1995., str. 26; Zagreb, 2001., str. 87.

Temeljno načelo pravnoga poretka jest načelo jednakosti, prema kojemu su sva ljudska bića ravnopravna.²¹⁶ Javni poredak potvrđuje tu ravnopravnost putem priznanja pravne sposobnosti, ustanovljenja da je tko – subjekt, nositelj prava i obveza; pučkim jezikom rečeno – da je čovjek uvijek čovjek, od samoga začeća.

U međunarodnom i nacionalnim pravima takve odredbe postoje, ali ih protivnici prava na rođenje mahom tumače himbeno i izvrtalački. Primjerice, u *Općoj deklaraciji o pravima čovjeka* iz 1948. stoji: »Svatko ima pravo da svugdje bude priznat kao osoba pred zakonom.« (članak 6.). Istu odredbu o pravu na pravni subjektivitet sadržava članak 16. *Međunarodnog ugovora o građanskim i političkim pravima* iz 1966.²¹⁷

Tu pobornici pobačaja kažu da se pod »svatko« misli samo na rođena ljudska bića, a ne i na još nerođena. No, nasuprot takvom shvaćanju, svi međunarodni pravni dokumenti kao i ustavi suvremenih država redovito isključuju diskriminaciju po osnovi rođenja. Tako:

- članak 2. *Opće deklaracije o pravima čovjeka* iz 1948.: »Svakomu su dostupna sva prava i slobode navedene u ovoj Deklaraciji bez razlike bilo koje vrste kao što su... rođenje ili drugi pravni položaj.«
- članak 14. europske *Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda* iz 1950.: »Uživanje prava i sloboda koje su priznate u ovoj Konvenciji osigurat će se bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi, kao što je ... rođenje ili druga okolnost.«
- članak 2. stavak 1. *Međunarodnog ugovora o građanskim i političkim pravima* iz 1966.: »Države članice ovog ugovora obvezuju se poštovati i jamče svim osobama koje se nalaze na njihovom području i koje potpadaju pod njihovu nadležnost, prava priznata ovim ugovorom bez obzira na ... rođenje.«
- članak 2. stavak 1. *Konvencije o pravu djeteta* iz 1989.: »Države članice ove Konvencije priznaju i osiguravaju prava sadržana u Konvenciji svakom djetetu pod njihovom nadležnošću, bez ikakve diskriminacije i bez obzira na ... rođenje ili drugi status djeteta.«
- članak II. stavak 4. *Ustava Bosne i Hercegovine* iz 1995.: »Sve osobe u Bosni i Hercegovini su slobodne od diskriminacije po bilo kojoj osnovi kao što je... rođenje.«
- članak 1. stavak 1. i 2. *Protokola br. 12 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda* Vijeća Europe od 4. studenoga 2000.: »Uživanje svih prava određenih zakonom osigurat će se bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi kao što je... rođenje ili drugi status. Nitko ne smije biti diskriminiran od strane javnih tijela na bilo kojoj osnovi kako je navedeno u stavku 1.«²¹⁸
- članak 14. stavak 1. *Ustava Republike Hrvatske* prema *Promjeni Ustava* iz 2001.: »Svatko u Republici Hrvatskoj ima prava i slobode, neovisno o ... rođenju.«

Dakle, za jednakost pred zakonom i priznanje postojanja (pravnu osobnost) potpuno je

216 usp. Proslav *Objave neovisnosti Sjedinjenih Američkih Država* (4. srpnja 1776.); članak I. *Deklaracije o pravima čovjeka i građanina* francuske Narodna ustavotvorna skupština (20. kolovoza 1789.); članci 1., 2. i 7. *Opće deklaracije o pravima čovjeka* Ujedinjenih naroda (10. prosinca 1948.); članak 33. *Ustava SFRJ* od 7. travnja 1963. (Službeni list - SL 14/63); članak 154. *Ustava SFRJ* od 21. veljače 1974. (SL 9/74); članak 229. *Ustava SR Hrvatske* od 22. veljače 1974. (Narodne novine - NN 8/74); članak 2. *Konvencije o pravu djeteta* od 20. studenoga 1989. (SL MU 15/90; NN MU 12/93); članak 3. i 14. *Ustava Republike Hrvatske* od 22. prosinca 1990. (NN 56/90); članak II. stavak 4. *Ustava Bosne i Hercegovine* od 14. prosinca 1995.

217 Dio je unutarnjega pravnog poretka Republike Hrvatske, a kao potvrđeni međunarodni ugovor po pravnoj je snazi iznad domaćih zakona. Donijela ga je opća skupština Ujedinjenih naroda u New Yorku 16. prosinca 1966. Hrvatska mu je pristupila sukcesijom bivše države - *Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori*, br. 7/71; *Narodne novine - Međunarodni ugovori*, br. 12/93.

218 U neustavni *Zakon o suzbijanju diskriminacije* (Narodne novine br. 85/08) kao »slučajno« se zaboravilo uvrstiti zabranu diskriminacije po osnovi rođenja. Ohrabrujuće je jedino što se zabranjuje diskriminacija po osnovi genetičkog naslijeđa što dosljedno znači da u Hrvatskoj nije dopušteno eliminirati zametke zbog kakve nasljedne bolesti.

nebitno je li tko rođen ili još nije, baš kao što je nebitno koje je rase, boje kože, spola, vjere, narodnosti; kojim jezikom govori, koliko je imućan ili koju je školu završio.

Isto tako, svi međunarodni dokumenti o ljudskim pravima i ustavi pojedinih zemalja priznaju neotuđivo pravo na život svakomu ljudskom biću:

- članak 3. *Opće deklaracije o ljudskim pravima* iz 1948.: »Svatko ima pravo na život, slobodu i osobnu sigurnost.«²¹⁹ U skladu s člankom 2. iste deklaracije, to pravo je dostupno svakomu, bez obzira na rođenje.
- članak 2. stavak 1. *europske Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda* iz 1950.: »Svačije pravo na život zaštićeno je zakonom.«²²⁰ U skladu s člankom 14. iste konvencije, to se pravo osigurava bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi kao što je rođenje.
- članak 6. stavak 1. *Međunarodnog ugovora o građanskim i političkim pravima* iz 1966.: »Svako ljudsko biće ima neodvojivo (inherentno) pravo na život. Ovo pravo je zaštićeno zakonom. Nitko ne može samovoljno biti lišen života.«²²¹ U skladu s člankom 2. stavkom 1. istoga ugovora, to pravo postoji neovisno o rođenju.
- članak 2. stavak 2. *Temeljnog zakona (ustava) SR Njemačke* od 8. svibnja 1949. određuje: »Svatko ima pravo na život.«, a tumačeći tu odredbu njemački Ustavni sud u odluci od 25. veljače 1975. kaže: »Pravo na život jamči se svakome tko živi; između pojedinih dijelova života u razvoju, prije rođenja ili između rođenoga i onoga koji se ima roditi ne postoji nikakva razlika. *Svatko*, u smislu članka 2. stavka 2. podstavka 1. Temeljnoga zakona, jest *svaki živi čovjek*; drugim riječima: svaki ljudski individuum koji posjeduje život; *svatko* zato znači i još nerođeno ljudsko biće.«
- član 47. stav 1. *Ustava SFRJ* od 7. travnja 1963. (Službeni list SFRJ, br. 14/63): »Život i sloboda čovjeka su nepovredivi.«
- član 175. stav 1. *Ustava SFRJ* od 21. veljače 1974. (Službeni list SFRJ, br. 9/74): »Život čovjeka je nepovrediv.«
- član 248. stav 1. *Ustava SR Hrvatske* od 22. veljače 1974. (Narodne novine, br. 8/74): »Život čovjeka je nepovrediv.«
- članak 6. stavak 1. *Konvencije o pravu djeteta* iz 1989.: »Države članice priznaju da svako dijete ima neodvojivo (inherentno) pravo na život.«²²² U skladu s člankom 2. stavkom 1. iste konvencije to pravo postoji bez obzira na rođenje.
- članak 21. stavak 1. *Ustava Republike Hrvatske* od 22. prosinca 1990.: »Svako ljudsko biće ima pravo na život.« (Narodne novine, br. 56/90). U skladu s člankom 14. stavkom 1. istoga *Ustava*, to pravo postoji neovisno o rođenju. Članak 17. stavak 3. istoga *Ustava* dodatno određuje: »Niti u slučaju neposredne opasnosti za opstanak države ne može se ograničiti primjena odredbi ovoga Ustava o pravu na život.«

Stoga je pravo na život najvažnije od svih ljudskih prava. Ono izravno proizlazi iz same čovjekove naravi. To je pravo koje se ima zahvaljujući činjenici da je netko ljudsko biće. Ono pripada ljudskom biću neovisno o njegovu položaju unutar ili izvan zajednice. Pravo na život pripada prvoj kategoriji prava čovjeka, riječ je o pravu koje pripada »ljudskoj osobi kao takvoj« pa ga u tom smislu valja razlikovati od »građanskih« i »socijalnih prava«, tj. prava koja čovjeku

219 Opća skupština Ujedinjenih naroda, Pariz, 10. prosinca 1948.

220 Vijeće Europe, Rim, 4. studenoga 1950.: *Narodne novine - Međunarodni ugovori*, br. 18/97, 6/99, 8/99; na snazi za Republiku Hrvatsku od 5. studenoga 1997.

221 Opća skupština Ujedinjenih naroda, New York, 16. prosinca 1966.; *Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori*, br. 7/71; *Narodne novine - Međunarodni ugovori*, br. 12/93.

222 Opća skupština Ujedinjenih naroda, New York, 20. studenoga 1989.; *Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori*, br. 15/90; *Narodne novine - Međunarodni ugovori*, br. 12/93.

pripadaju kao političkom subjektu ili kao radniku. Tako pravo na život čini osnovu i potporu svih drugih čovjekovih prava, sva druga prava i dužnost čovjeka pretpostavljaju i zasnovani su na postojanju ovoga prava.²²³ Zato Ivan Pavao II. kaže: »Veličina društva prosuđuje se prema položaju koji ono daje ljudskoj osobi, ponajprije najslabijoj koja se ne može cijeliti samo po onome što posjeduje ili po onome što može pridonijeti svojim djelovanjem.«²²⁴

Kršćanska uljudba oduvijek je smatrala da je ono što će se roditi već ljudsko biće. Crkva je uvijek proglašavala nedopuštenim svaki zahvat namijenjen uništenju nerođenoga života. Ivan Pavao II. godine 1988. ozakonio je *Vjerodostojnim tumačenjem* kanona 1398. *Zakonika kanonskog prava* da unaprijed donesenom presudom, od časa kad je djelo počinjeno, bez čekanja sudske odluke, u kaznu izopćenja upada ne samo onaj tko izazove pobačaj, shvaćen znanstveno i pučki, nego tko god razara zametak ili plod »na bilo koji način i u bilo koje doba od časa začeća« (v. § 88).

U perspektivi zacrtanoj socijalnim učenjem Crkve nikad se ne smije odreći isticanja utemeljiteljske povezanosti čovječanstva s istinom i primatom etike nad politikom, gospodarstvom i tehnologijom.²²⁵

U presudi Gonzales protiv Carharta od 18. travnja 2007. Vrhovni je sud Sjedinjenih Američkih Država, kao načela, istaknuo: »Država ima legitiman interes za ishod trudnoće u zaštiti zdravlja žene i života ploda koje može postati dijete. [...] Prema zajedničkom razumijevanju i znanstvenom nazivlju, plod (fetus) živi je organizam u ženinoj utrobi, bez obzira na to je li sposoban za (samostalan) život izvan maternice. [...] Vlada ima interes štiti čast i etičnost liječničkoga zvanja. [...]«

Prema Međunarodnoj klasifikaciji bolesti Svjetske zdravstvene organizacije, pojam »smrt majke (maternalna smrt)« znači »smrt žene za vrijeme trudnoće ili unutar 42 dana od završetka trudnoće, bez obzira na trajanje i lokalizaciju trudnoće, zbog bilo kojeg uzroka u vezi s, ili pogoršanog trudnoćom ili njezinim vođenjem, ali ne zbog slučajnih ili sporednih uzroka.«²²⁶ To znači da majka postaje majka trenutkom začeća, a ne od porođaja. Dosljedno, ona je majka začetka, zanijetka, zametka i ploda, a ne samo novorođenčeta. Ako je medicinska znanost tako utvrdila, onda dosljedno treba priznati da su i začetak, zanijetak, zametak i plod, kao i novorođeno čedo – ljudska bića, pa imaju i trebaju imati »ljudska prava«.

Ujedinjeni narodi donijeli su 20. studenoga 1959. *Deklaraciju o pravima djeteta* u čijem prvom načelu stoji: »Djetetu pripadaju sva prava navedena u ovoj Deklaraciji, i imaju ih sva djeca bez iznimke i bez ikakvog odvajanja s obzirom na ... rođenje ili kakvu drugu okolnost u odnosu na dijete ili njegovu obitelj.« U četvrtom načelu se ističe: »Dijete ... ima pravo na život ... i skrb prije rođenja.«²²⁷

Dijete ima pravo biti začeto na ljudski način, od bioloških roditelja, ima pravo da ga oni odgoje. Ima pravo biti plod međusobne ljubavi. Time što postoji, makar kao sićušni zanijetak, plod začeća – ljudsko biće – budući čovjek, ima pravo na život, stječe pravo na rođenje.

Svaki subjekt ljudske naravi ima pravo na postojanje koje mu svatko mora priznati.

Nijedan čitatelj ove knjige ne bi imao nijedno drugo pravo (na ime, dobar glas, slobodu, zdravlje, obrazovanje, obitelj, domovinu, rad, počinak, uzdržavanje, vlasništvo, socijalnu i

223 Arsen Bačić, *Leksikon Ustava Republike Hrvatske*, Split, 2000., str. 279.

224 Ivan Pavao II., Govor francuskim biskupima, 12. travnja 1997.: *L'Osservatore Romano*, 16. travnja 1997.; *bilten IKA vijesti* (Zagreb), br. 17/97 od 24. travnja 1997., str. III.

225 Ivan Pavao II., Govor sudionicima europskoga skupa o socijalnoj nauci Crkve, 20. lipnja 1997.: *bilten IKA vijesti* (Zagreb), br. 26/97 od 26. lipnja 1997., str. II.

226 *Međunarodna klasifikacija bolesti i srodnih zdravstvenih problema*, Deseta revizija, svezak 1, Zagreb, 1994., str. 939.

227 *Ljudska prava : osnovni međunarodni dokumenti*, prired. Dobriša Skok, Zagreb, 1990., str. 129.

pravnu sigurnost) da se ne koristi pravom na život kao prethodnicom i pretpostavkom svih drugih prava te da nije iskoristio pravo na rođenje kao sastavni dio toga prava.

Dakle, u sklopu prava na život fundamentalno je pravo biti rođen. Život je po sebi vrhovno dobro izvan svih slučajnosti i okolnosti. *Pravo na rođenje je postulat pravednosti.* To je bilo kristalno jasno hrvatskim pravnicima još u XIV. stoljeću. Primjerice, zaštita trudnica koju propisuje *Statut grada Splita* iz 1312. u 84. i 85. poglavlju četvrte knjige zapravo je zaštita nerođenog djeteta, koje ne smije snositi posljedice za zlodjela svoje majke.

To je bilo kristalno i liječnicima u doba komunizma koji su glasno prosvjedovali protiv ozakonjenja prava na ubojstvo nerođenoga djeteta. Tako dr. Pavel Lunaček na Drugom kongresu ginekologa Jugoslavije 1953.: »Imamo li pravo na genocid ili homocid? ... Pojava masovnog prekida trudnoće je posredni genocid, a uništenje zametka je analogno homocidu... Principijelno nema nikakve razlike između među svjesnim prekidom trudnoće u vrijeme kad plod još nije sposoban za ekstrasuterini život i ubojstva već rođena djeteta, kao što u biti nema nikakve razlike između ubojstva novorođenog djeteta i odraslog čovjeka.«²²⁸

Osim fizičkog, psihičkog i spolnog nasilja, postoji isto tako opasno nasilje koje se čini *propustom*, nečim što je potrebno učiniti, a ne čini se. Među ta nasilja ubraja se *nedostatak skrbi za trudnice*. Isto je tako nasilje kad se ženi onemoguću da dođe do nužnih obavijesti, primjerice o alternativni za pobačaj. Jer, pobačaj je *nasilje nad majčinstvom*.

O odredbama pojedinih pravnih sustava i razdoblja u pogledu prava na rođenje usp. §§ 15, 17, 88 i 236-257.

Ono je prvo među svim pravima, temelj demokratskih sloboda i ključ zdanja građanskoga društva. Budući da demokracija stoji i pada s istinama i vrijednostima koje utjelovljuje i promiče, *pravo na rođenje mora biti stup na kojemu počiva suvremeno pravedno društvo.*

§ 11. Liječnička načela

»Štititi ću bolesnika od svega što bi mu moglo škoditi ili nanijeti nepravdu. Nikome ne ću, makar me za to i zamolio, dati smrtonosni otrov, niti ću mu za nj dati savjet. Isto tako ne ću dati ženi sredstvo za pometnuće ploda.« – *Hipokratova prisega*, tako se naziva prema starogrčkom liječniku Hipokratu (oko 460.-370. prije Krista).²²⁹

»Prisežem pred Svemogućim i Vječnim... da se u svome liječničkom radu nikada nisam udaljio od bilo čega što je na dobrobit nama i našem potomstvu... Nijednoj ženi nisam pomogao da pobaci.« – *Liječnička oporuka*, prema Amatu Portugalcu (Amatus Lusitanus, 1511.-1568.), portugalskom Židovu i dubrovačkom liječniku.

Medicina koja ne brani život nije medicina. Takvo je temeljno stajalište bilo povodom blaženom Alojziju Stepincu da se 10. siječnja 1940. okružnicom obrati liječnicima da porade na smanjenju i iskorjenjenju kršenja prava na rođenje (v. drugi dodatak) te da svojim vjernicima govori: »Svi znaju i osjećaju da izvršitelji izravnog pobačaja nisu manji zločinci od onih koji na cestama ubijaju nevine ljude. A ipak, mnogi misle da duh vremena traži da i dalje stanoviti ljudi u hrvatskom narodu *žive od krvarine* pomorene hrvatske dječice.«²³⁰

»U času kad stupam među članove liječničke struke, svečano prisežem da ću svoj život staviti u službu humanosti... Ljudski ću život poštovati od samoga začetka.« – *Ženevska liječnička*

228 Pavel Lunaček, *Abortus artificialis*, Zbornik radova drugog kongresa ginekologa-akušera Jugoslavije, I, Beograd, 1953., str. 94 i 96.

229 Ovaj i sljedeći navodi o liječničkim načelima su iz: *Medicinska etika : Priručno štivo*, ur. Anton Švajger, II. izdanje, Zagreb, 1996., str. 117-122.

230 Alojzije Stepinac, Propovijed u Čazmi 20. srpnja 1940.: *Katolički list* (Zagreb), 91 (1940.) 30, str. 355; Alojzije Stepinac, *Propovijedi, govori, poruke (1934.-1940.)*, Zagreb, 2000., str. 424.

prisega (prihvaćena na drugoj skupštini Svjetskoga liječničkog udruženja u Ženevi u rujnu 1948.).

»Liječnik mora uvijek imati na umu da mu je dužnost čuvati ljudski život.« – *Međunarodni kodeks liječničke etike* (prihvaćen na trećoj skupštini Svjetskoga liječničkog udruženja u Londonu u listopadu 1949.).

»Prvo moralno načelo kojeg se liječnik mora pridržavati jest poštovanje ljudskoga života od njegova početka. Ako liječnik smatra da mu njegovo uvjerenje ne dopušta savjetovati ili izvesti pobačaj, može odbiti to učiniti i mora uputiti pacijenticu drugom osposobljenom liječniku.« – točke 1. i 6. *Deklaracije o terapijskom pobačaju* (prihvaćena na 24. skupštini Svjetskog liječničkog udruženja u Oslu u kolovozu 1970.).

»Članu Hrvatskog liječničkog zbora časna je dužnost svoj život i svoju struku potpuno posvetiti dobrobiti i zdravlju čovjeka. U tom smislu on će poštovati ljudski život od njegova početka do smrti, promicati zdravlje, sprječavati i liječiti bolest.« – *Etički kodeks Hrvatskoga liječničkog zbora* od 26. veljače 1993. (točke 1.1. i 1.2.)

»Liječniku je časna dužnost svoje životno usmjerenje i svoju struku posvetiti zdravlju čovjeka. U tom smislu on će poštovati ljudski život od njegova početka do smrti, promicati zdravlje, sprječavati i liječiti bolest te poštivati ljudsko tijelo i osobnost i nakon smrti.« – članak 1. stavci 1. i 2. *Kodeksa medicinske etike i deontologije* (donesen na Skupštini Hrvatske liječničke komore 29. listopada 2003., objavljen u *Narodnim novinama*, br. 47/04 od 13. travnja 2004.)

»Liječniku je časna obveza svoje životno usmjerenje i struku posvetiti zdravlju čovjeka. U tom smislu on će poštovati ljudski život od njegova početka do smrti, promicati zdravlje, sprječavati i liječiti bolest te poštovati ljudsko tijelo i osobnost i nakon smrti.« – članak 1. stavci 1. i 2. *Kodeksa medicinske etike i deontologije* (donesen na Skupštini Hrvatske liječničke komore 10. lipnja 2006., objavljen u *Narodnim novinama*, br. 55/08 od 16. svibnja 2008.)

»Niti u slučaju neposredne opasnosti za opstanak države ne može se ograničiti primjena odredbi ovoga Ustava o pravu na život... te o slobodi misli, savjesti i vjeroispovijedi.« – članak 17. stavak 3. *Ustava Republike Hrvatske* od 21. prosinca 1990., na snazi od 22. prosinca 1990. do danas.

»Jamči se sloboda savjesti i vjeroispovijedi i slobodno javno očitovanje vjere ili drugog uvjerenja.« – članak 40. *Ustava Republike Hrvatske* od 21. prosinca 1990., na snazi od 22. prosinca 1990. do danas.

»Članovi [Hrvatskoga liječničkog zbora] su dužni odbiti svaku stručnu radnju koja je u suprotnosti s načelima iznesenim u [Etičkom] Kodeksu, a Hrvatski liječnički zbor im je dužan u tome pomoći svojim ugledom i pravnim sredstvima ako se za to ukaže potreba.« – *Etički kodeks Hrvatskog liječničkog zbora* od 26. veljače 1993. (točka 9.3.)

»Liječnik ima pravo na priziv savjesti, ako time ne dovodi u opasnost život bolesnika.« – *Kodeks medicinske etike i deontologije* iz 2003. (članak 2. stavak 14.)

»Liječnik ima pravo na priziv savjesti, ako time ne uzrokuje trajne posljedice za zdravlje ili ne ugrozi život pacijenta.« – *Kodeks medicinske etike i deontologije* iz 2006. (članak 2. stavak 15. - *Narodne novine*, br. 55/08)

»Radi svojih etičkih, vjerskih ili moralnih nazora, odnosno uvjerenja liječnik se ima pravo pozvati na priziv savjesti te odbiti provođenje dijagnostike, liječenja i rehabilitacije pacijenta, ako se to ne kosi s pravilima struke te ako time ne uzrokuje trajne posljedice za zdravlje ili ne ugrozi život pacijenta. O svojoj odluci mora pravodobno izvijestiti pacijenta te ga uputiti drugom liječniku iste struke.« – *Zakon o liječništvu* (članak 20. stavak 1. - *Narodne novine*, br. 121/03; na snazi od 6. kolovoza 2003.)

»Obveza je liječnika da prihvaćene suvremene postupke antenatalne i postnatalne skrbi

primjenjuje sa svrhom da pomogne rađanje te rast i razvoj zdrava djeteta.« – *Etički kodeks Hrvatskoga liječničkog zbora iz 1993.* (točka 3.1.); *Kodeks medicinske etike i deontologije iz 2003.* (članak 3. stavak 1.)

»Obveza je liječnika da prihvaćene suvremene postupke antenatalne i postnatalne skrbi primjenjuje sa svrhom da pomogne rađanje, rast i razvoj djeteta. – *Kodeks medicinske etike i deontologije iz 2006.* (članak 3. stavak 1.)

»U planiranju obitelji liječnik će promicati u prvom redu odgojne i prirodne metode, a zatim one metode kontracepcije koje su u skladu s medicinskim spoznajama i moralnim stavovima žene. Njegova je dužnost upoznati ženu s načinom djelovanja i štetnosti pojedinih sredstava odnosno postupaka.« – *Etički kodeks Hrvatskoga liječničkog zbora iz 1993.* (točka 3.3.)

»U planiranju obitelji, liječnik će promicati ponajprije odgojne i prirodne metode, a zatim one metode planiranja obitelji koje su u skladu s medicinskim spoznajama i moralnim stavovima žene i muškarca. Liječnikova je dužnost upoznati ženu i muškarca s načinom djelovanja i štetnosti pojedinih kontracepcijskih sredstava, odnosno postupaka.« – *Kodeks medicinske etike i deontologije iz 2003. i 2006.* (članak 3. stavak 2.)

»U okviru liječenja neplodnosti liječnik mora znati da primjena metoda asistirane reprodukcije, uključujući i izvantjelesnu oplodnju, pretpostavlja razumijevanje biti takvih postupaka i osoba koje im se podvrgavaju. Dužnost je liječnika poznavati etičko vrednovanje pojedinih metoda prema prihvaćenim suvremenim stavovima. Nije dozvoljeno korištenje postupaka medicinski pomognute reprodukcije u svrhu odabiranja spola osim za izbjegavanje ozbiljne nasljedne bolesti vezane za spol.« – *Kodeks medicinske etike i deontologije iz 2003.* (članak 3. stavci 3. i 4.)

»U okviru liječenja neplodnosti liječnik mora znati da primjena metoda potpomognute oplodnje, uključujući i izvantjelesnu oplodnju, pretpostavlja razumijevanje biti takvih postupaka u osoba koje im se podvrgavaju. Obveza je liječnika poznavati etičko vrednovanje pojedinih metoda prema prihvaćenim suvremenim stavovima. Razvijanje viška ljudskih zametaka u istraživačke svrhe, neprihvatljivo je i neetičko.« – *Kodeks medicinske etike i deontologije iz 2006.* (članak 3. stavci 3. i 4.)

§ 12. Poziv na djelovanje

U društvu, državi, zajednici država i na kontinentu čiji su korijeni kršćanski, ali sadašnjost to više nije i gdje su kršćani postali manjina, realno su male nade da se kršenje prava na rođenje zaustavi zakonskim putem, bez obzira na sve pravne, znanstvene, etičke i zdravorazumske razloge. Stoga je ćudoređe jedino preostalo oružje u borbi za to temeljno ljudsko pravo. Paradokсно je da Crkva, nekad optuživana da je feudalistička, odnosno buržujška kontrarevolucionarna snaga, zapravo ostaje osamljena u obrani načela jednakosti u koje su se zaklinjale francuska, američka i socijalističke revolucije. Današnji fašizam, nacionalsocijalizam, pogrom, holokaust, rasizam i apartheid zove se *probiranje začelih*. Još nerođenu djecu ubija se zato što nisu odgovarajućih genskih osobina, odgovarajućeg spola, ili trenutačno nisu »željena« ni »dobrodošla« pa onda ni »poželjna«. Eugenizam je zapravo oblik 'rasne higijene'. Osobito je popularan u društvima koja se diče da su tolerantna i da su prevladala rasizam!

Ako je točna narodna poslovice da se »čovjek u mucu, a zlato u vatri poznaje« (usp. Izr 17, 3), zašto kršćanska zajednica kao deklarirana većina u hrvatskom društvu, kao »sol zemlje« (Mt 5, 13) na sebe ne može preuzeti obvezu da svakoj bremenitoj sugrađanki koja dvoji o zadržavanju trudnoće bez lažnih obećanja ponudi anđeosko proroštvo o tom djetetu: »Bit će ti radost i veselje i rođenje će njegovo mnoge obradovati!« (Lk 1, 14)? Zar ljudi nemaju pravo na vrijeme dobiti informaciju o onome što misle učiniti i što mogu učiniti da izbjegnú zlo?

Pred razvikanim događajima javno mnijenje kao da se katkad potrese u korist života; osobito bljesne solidarnost u službi preživljavanja drugoga ljudskog bića ugroženog smrću. U obranu života ustaje se i pred izvršenjem smrtne kazne nad okorjelim zločincima i ubojicama koji očituju kajanje, žal i otrježnjenje. Ali to su trenutačni trzaji koji ni za pedalj ne smanjuju kulturu smrti.

Međunarodna klasifikacija bolesti (X. revizija Međunarodne zdravstvene organizacije) napustila je svima razumljivu podjelu pobačaja sa stajališta namjernosti čina – prema kojoj postoji prirodni (spontani) i izazvani (inducirani) pobačaj – te je, u hrvatskim okolnostima pridonijela posvemašnjem zamagljivanju pojave u kojoj se mnogi liječnici koriste »maskiranim dijagnozama«.

O poštovanju i kršenju prava na rođenje u Hrvatskoj i 56 drugih država svjedoče službeni podatci zdravstvene i demografske (vitalne) statistike (v. treći dodatak). Osim količine živorođene i mrtvorodne djece te broja pobačaja (§§ 166, 171-227); bijelih (§ 229) i crnih godina (§ 230) i rang-liste (§ 231); za neke zemlje jugoistočne Europe objavljuje se i statistika kaznenih postupaka povodom kršenja prava na rođenje (§§ 170.B-H, 178.E, 180.E, 204.E, 217.E, 218.I i 218.J), a za Hrvatsku i brojke o postupanju redarstva (§ 170.A). Nažalost, za razdoblje od drugoga svjetskog rata do danas ti podatci više nisu dostupni jer se ne iskazuju prema povrjeđenome dobru nego se utapaju u »ostale slučajeve kaznenih djela protiv života«.

Ugodno je iznositi i nekako se sunčati na lijepim, katkad »slatkim« riječima tekstova crkvenih učitelja, ali probitak kršćanske vjere i savjesti traže da se iz golema gradiva izvade smjernice za život, i to za ovaj, konkretni život i njegove najprječe probleme. A jedan je od njih, nedvojbeno, problem zaštite života prije rođenja i prava na rođenje, uz čuvanje dostojanstva i samopoštovanja svake trudnice.

Da je to i te kako moguće, svjedoči dubrovačko Nahodište (1432.-1927.), višestoljetni svijetli primjer kršćanske skrbi za »neželjenu« djecu. Ono je služilo kao dom za smještaj, hranu, obrazovanje i odgoj nahoda (napuštene, izložene djece), kao utočište za trudnice (pribježište, sigurna kuća), rodilište za nezakonitu i »neželjenu« djecu te dom za djecu siromašnih roditelja (v. prvi dodatak). (Toj ustanovi do danas nije posvećena ni jedna ulica, trg, spomenik, spomen-ploča ili znanstveni skup.)

Pothvat zaštite prava na rođenje okuplja svu Abrahamovu djecu, sve ljude dobre volje, štoviše, sve Noine potomke. Zapisano je kako je Svemogući nakon Velikog potopa preostalim ljudima rekao: »Od čovjeka ću tražiti obračun za ljudski život. Tko prolije krv čovjekovu, njegovu će krv čovjek proliti! Jer na sliku Božju stvoren je čovjek! A vi, plodite se, i množite i zemlju napunite!« (*Postanak* 9, 5-7).

Tehnološki uspjesi XXI. stoljeća pomiču granice i proširuju domete bioetike. Primjena tehnologijâ, pa i u rađanju, daje sve veći dojam ili obmanu da je čovjek pravi »gospodar« života. On je onaj koji ga stvara; onaj koji ima moć učiniti da život prestane kad više ne odgovara propisima korisnosti. Korak je to prema apokaliptičnoj civilizaciji. Zlo može pobijediti samo ako dobri ljudi ništa ne učine. Vjernici i svi ljudi dobre volje koji se smatraju humanistima ne smiju šutjeti. Gledajući »svoja« posla ili zatvarajući oči pred problemom već su predugo sjedili prekrizanih ruku. A toliko se toga može učiniti. U ime života koji je Životvorac stvorio i darovao.

Petar Marija Radelj

§ 13. Breme XX. stoljeća

Crkva ne bi bila vjerna Kristovoj poruci da se ne zalaže za obranu i promicanje istinskih ljudskih vrednota. Tijekom stoljećâ vrijednost ljudskog života prije rođenja našla je u Crkvi vjernog i odlučnog promicatelja. Zadnjih je desetljeća to zalaganje Crkve posebno živo.

U prvih trideset godina XX. stoljeća bilježi se neprestani porast broja pobačaja, kao posljedica usavršavanja njihova izvođenja i legalizacije pobačaja u Rusiji i Japanu. Zabrinjavajuća je bila i činjenica da su se, malo-pomalo, nametale neke struje koje su pobačaj smatrale izrazom slobode suvremene žene.

Papa Pio XI. okružnicom *Casti connubii* od 31. prosinca 1930., u odgovoru pobornicima pobačaja i pozivu zakonodavcima, u ime Crkve potvrdio je čvrstu osudu svakoga oblika neposrednog pobačaja.

Suprotstavljajući se nacističkoj ideologiji, njegov nasljednik Pio XII. ističe kako je svaki ljudski život dragocjen, odnosno ne postoji život koji nije vrijedan. Upravo stoga što čovjek ima pravo na život izravno od Boga, a ne od bilo kojeg društva ili ljudskog autoriteta, nitko ga nema pravo uništiti.

Demografska eksplozija svjetskih razmjera pedesetih godina bila je dodatni motiv za zabrinutost. Kako bi se spriječio takav nepredvidljiv porast ljudske vrste, sugerirale su se mjere koje su obuhvaćale i pobačaj. U takvoj situaciji Pio XII. morao je dići glas u korist ljudskog života u svim njegovim fazama, a činio je to bez zadržke.

Šezdesetih godina XX. stoljeća, u borbi protiv opasnosti od instrumentalizacije čovjeka i degradacije čovječjeg osobnog dostojanstva, papa Ivan XXIII. i Drugi vatikanski sabor stavljaju jednu nasuprot drugoj transcendentnu i svetu narav ljudskog života.

U društvu onečišćenom i otrovanom materijalizmom, u kojemu se život cijeni u odnosu na odraslu osobu, koja mora biti aktivna, a po mogućnosti i visoko produktivna, embrionalno biće može samo biti obezvrijeđeno.

Šezdesetih godina XX. stoljeća buknula je kampanja za legalizaciju pobačaja u Europi i u svijetu. Dopuštajući pobačaj, mislilo se stati na kraj tajnim pobačajima i time izbjeći teške društvene neprilike, sivu ekonomiju i nestručne medicinske zahvate, što međutim nije postignuto.

Među znanstvenicima započinju žive rasprave o »ljudskoj« naravi u užemu smislu riječi i o »osobnom« dostojanstvu ploda začeca. Pojavljuju se različita mišljenja o početku ljudskog života. Neki zastupaju mišljenje da se početak života zbiva u trenutku ugnježđenja ploda ili možda u nekom sljedećem trenutku.

Na temelju novih shvaćanja osobe, a koje se tiču interpersonalnih odnosa, niču novi razlozi za zabrinutost. U osnovi tih shvaćanja, zbog nedostatka takvih veza u slučaju kada majka ne prihvaća dijete, novorođenom se uskraćuje pravo da bude smatran osobom.

Potaknuti navedenim, Pavao VI., Ivan Pavao II. i Benedikt XVI. stavili su svoju službu Petrovih nasljednika u obranu ljudskoga života koji se ima roditi. Četiri su opširnija spisa u cijelosti posvećena toj temi: *Izjava o izazvanom pobačaju* (1974.), *Naputak o poštovanju ljudskog života u njegovu početku i o dostojanstvu rađanja* (Donum vitae, 1987.), *Okružnica*

o vrijednosti i nepovredivosti ljudskoga života (Evangelium vitae, 1995.) i *Naputak o nekim bioetičkim pitanjima* (Dignitas personae, 2008.).

Braneći vrijednost još nerođenoga ljudskog života, Crkva samu sebe vidi »kao glasnogovornicu istinskoga dostojanstva čovjeka i onoga što je dobro za čovjeka, obitelj, narod... Prilično je teško priznati, s objektivne i nepristrane točke gledišta, da se po mjeri istinskoga ljudskog dostojanstva ponaša onaj tko dopušta da se satre i uništi život začet u majčinskoj utrobi«. ¹ Stoga Crkva staje na stranu onoga koji je nezaštićen. Drukčije ni ne može naviještati Boga koji za sebe kaže da je onaj »koji daje rađanje« (Iz 66, 9) i »oživljava« (Pnz 32, 39); da je »Život« (Iv 11, 25; 14, 6), »začetnik života« (Dj 3, 15), »ljubitelj života« (Mudr 11, 26), »izvor životni« (Ps 36, 10); onaj koji grli djecu (Mk 10, 16) i koji će »od svake životinje« i »od čovjeka« tražiti obračun za prolivenu ljudsku krv i umoreni ljudski život (Post 9, 4-5).

¹ Ivan Pavao II., Propovijed u crkvi Il Gesù u Rimu 31. prosinca 1978., u: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, svezak I, Vaticano, 1979., str. 457-458.

Pojmovnik

Osim ovdje navedenog smisla (koji se odnosi na tematiku prava na rođenje) neke natuknice imaju i drugi, dodatni sadržaj.

AAS kratica od *Acta Apostolicae Sedis*, službeno glasilo Svete Stolice u kojem se objavljuje → papinski spisi, pod tim nazivom izlazi od 1909. (ranije *Acta Sanctae Sedis*, od 1869.)

abort (lat. *abortus*, *ab-* od + *oriri* roditi se) v. *pobačaj*, *pometnuće*

abortirati (lat. *aborior*, *aboriri*, *abortus sum*) v. *pobaciti*

abòrtív 1. (lat. *abortivum*, eng. *abortifacient*, njem. *Abtreibungsmittel*, fran. *abortifs*, tal. *mezzo abortivo*, kastilski *sustancias abortivas*) pobačajno sredstvo, pripravak koje izaziva → pobačaj i bez liječničkog zahvata, izbiplod. Čudoredno nedopušten. Dok se mehanički (kirurški) načini primjenjuju u prvome tromjesečju → trudnoće, kemijska se sredstva upotrebljavaju od samog → začeca (podvaljujući ih za → kontracepcijska) pa sve do šestog mjeseca, i to: pilule RU486/mifepriston/misoprostol, Pc4, oksitocin, prostaglandin, hipertonična 20%-tna otopina natrijeva klorida (→ otrovanje solju), gemeprost, ricinus, šafran. Pučka medicina upotrebljava i alkaloide žiška, krotonovo ulje, kinin i kalijev permanganat; v. *kontraceptiv*, *pelencija*; 2. (lat. *abortivus*, slovenski *splavek*, esperantski *abortito*) pobačeni → plod; koji se rodi ili nasilno izvuče prije vremena, → *nedonošče* (apostol Pavao u *I Kor* 15, 8 sebe naziva *ektrómati*, *abortivo*), *pometak*, *nedonos*, *površče*, *površče*, *pòbacak*, *pòbačak*, *izvrg*, *izjalovče* (»Beči se ko krava na izjalovče«).

àbortívan (lat. *abortivus*) pobačajan, koji izaziva → *pometnuće*; utnut u klici; neplodan, jalov

abràzija (lat. *abrasio* sastrugavanje, čišćenje struganjem, eng. i fran. *abrasion* grebanje) v. *struganje*

acijeza (grčki *a-* ne + *kyēsis* trudnoća, eng. *acyesis*) nesposobnost da se zanese, ženina → *besplodnost* ili → *neplodnost*

agenèzija (grčki *a-* ne + *genesis* postanak, eng. *agenesis*, njem. *Agenesie*, fran. *agénésie*, poljski *agenezja*) nenastalost; nerodenost (prve osobe Presvetog Trojstva, Boga Oca); učenje po kojem Vječni nema početka ni svršetka

AID (eng. *Artificial Insemination by Donor*) osjemenjivanje sjemenom davatelja, unos u ženinu → maternicu ili → jajovod sjemene tekućine iz banke sperme (od muškarca koji joj nije muž), heterološko osjemenjivanje, → *heterolagnija*, → *heterološka oplodnja*, *heteroinseminacija*; čudoredno nedopustivo, a pravno i zdravstveno opasno (moguće rodoskvrnuće)

AIH (eng. *Artificial Insemination by Husband*) umjetno osjemenjivanje muževim sjemenom, v. *homološka oplodnja*

androgònija (grčki *andros* čovjek, muškarac + *goné* rođenje) stvaranje → čovjeka, posebno prvih ljudi; razmnožavanje ljudskog roda

àngelus v. *Gospino pozdravljenje*

anima intellectiva v. *umska duša*

anima rationalis v. *razumska duša*

anima sensitiva v. *osjetilna duša*

anima spiritualis v. *duhovna duša*

anima vegetativa v. *raslinska duša*

animácija (lat. *animatio*) v. *produševljenje*

ANT (eng. *Altered Nuclear Transfer*) prijenos preinačene jezgre, v. *kloniranje*

antenàtalno (lat. *ante* prije + *natus* rođen) v. *doporođajno*

antropogèneza (grčki *ánthrōpos* čovjek + *genesis* rođenje, postanak, eng. *anthropogenesis*) znanost o postanku → čovjeka

antropogònija (grčki *ánthrōpos* čovjek + *geneia* čin rađanja, *goné* rođenje, fran. *anthropogénie*) čovjekov postanak

arsenogònija (grčki *ársēn* muški, jak + *goné* rođenje) → rađanje muške djece, muškog potomstva

asistirana reprodukcija v. *potpomogana oplodnja*

atócija (grčki *atókos*) nesposobnost → rađanja, → besplodnost, → neplodnost, nerodnost

bèsplodnòst (grčki *steirótēs*, lat. *sterilitas*, eng. *sterility*, njem. *Keimfreiheit*, fran. *stérilité*, tal. *sterilità*, kastilski *esterilidad*, portugalski *esterilidade*, poljski *jalowość* i *nieplodność*, ruski *besplodnost*, slovački *jalovost*, slovenski *jalovost*, švedski *sterilitet*, nizozemski *onvruchtbaarheid*, norveški *goldhet*, esperantski *sterileco*) jalovost; nemogućnost → začeca; nerodljivost; sterilnost; može biti privremena (v. *neplodnost*) ili trajna; primarna je ako žena nikad nije zanjela, a sekundarna ako nakon neke → trudnoće više ne može zanjati

Billingsova metoda tehnika prirodnog nadzora → plodnosti u kojoj se dani neplodnosti, moguće plodnosti i najveće plodnosti određuju pomoću ženina promatranja sluzi na otvoru → rodnice. v. *kontracepcija*, *plodni dani*

bioètika (eng. *bioethics*) sustavno proučavanje ljudskog postupanja na području znanosti o → životu i brizi za zdravlje u svjetlu → razumskih ćudorednih → vrednota i načela; u užemu smislu znanost o → ćudorednosti → čovjekovih zahvata u tjelesni život, njegovu strukturu i funkcije; izraz je 1970. skovao američki biokemičar Van Rensselaer Potter (1911.-2001.)

blagòslovljeno stánje v. *trudnoća*

blizanačko cijèpánje (lat. *fixio gemellaris*, eng. *artificial embryo twinning*, njem. *Zwillingsspaltung*, fran. *fission gémellaire*, tal. *fissione gemellare*, kastilski *fisiòn gemelar*, portugalski *fixação gemelar*, poljski *rozszczepienie bliźniacze*) oblik → kloniranja u kojem se umjetno odvoje pojedine stanice ili skupine stanica od → zametka u najranijemu stupnju razvoja i prenesu u → maternicu kako bi se na umjetan način dobili istovjetni zametci. usp. *prijenos stanične jezgre*

blizánci (grčki *dídyma*, lat. *geminii* i *gemelli*, eng. *twins*, njem. *Zwillinge*, fran. *jumeaux*, tal. *gemelli*, ka-

stilski *gemelos*, portugalski *gêmeos*, poljski *bliźniaki*, ruski *bliznećj*, češki *dvojčata*, slovački *bliženci*, slovenski *dvojčki*, mađarski *ikrek*, švedski *tvillingar*, norveški *tvillinger*, nizozemski *tweeling*, turski *ikizler*, esperantski *gemeloj*) dvije ili više zajedno iznošenih jedinki; dvojci, trojci, četvorci. Mogu biti *jednojajni* (monozigotni, identični – od jedne → oplodene jajne stanice koja se tijekom prvih tjedana razvoja podijeli na dvije ili više zametnih osnova; istog su spola i krvne grupe; tjelesno i duševno vrlo slični) i *višejajni* (polizigotni, bratski, fraternalni – razvijaju se od više istodobno sazrelih i oplodjenih → jajašaca; imaju odvojene → posteljice; međusobno su slični ili različiti kao svaka druga braća i sestre). Višejajni blizanci tripud su učestaliji od jednojajnih. U europskom žiteljstvu ima oko 2% blizanaca. Učestalost trojaka, četvoraka itd. smanjuje se s potencijom broja blizanca manje 1 (1:80 dvojaka, 1:80² trojaka, 1:80³ četvoraka).

bògoslòvlje hrvatski izraz za → *teologiju*

božánski zákon (lat. *lex divina*, eng. *divine law*), Božji zakon (lat. *lex Dei*) odredbe sadržane u Svetome pismu. Svrha mu je ljubav prema Bogu; obvezuje na pravu vjeru, u skladu s → razumom usmjerava na tjelesne i osjetne stvari. Podjelu na Stari i Novi zakon apostol Pavao (Gal 3, 24-25) uspoređuje s → djetetom (podložnim odgajatelju) i odraslim → čovjekom. Prema Akvincu (*Sth*, I-II, 91, 5, c.) Stari zakon usmjerava prema osjetilnom i zemaljskom dobru, a Novi prema → umskom i nebeskom; Stari zakon obuzdava ruku, a Novi dušu; Stari zakon privodi ljude opsluživanju zapovijedi strahom od → kazne, a Novi ljubavlju (dvije zapovijedi ljubavi, Kristov zakon, evanđeoski zakon, zakon ljubavi: Mt 22, 37.39; Mk 12, 30-31; Lk 10, 27)

brèmenitòst, bìti u brèmènu v. *trudnoća*

càrski rēz (grčki *kaisariké tomé*, lat. *sectio caesarea*, eng. *Caesarian section*, njem. *Kaiserschnitt*, fran. *césarienne*, kastilski *cesàrea*, tal. *taglio cesareo*, portugalski *cesariana*, poljski *cesarka*, ruski *kesarevo sečenje*, slovenski i srpski *carski rez*, češki *cisařský řez*, mađarski *császármetszés*, švedski *kejsarsnitt*, nizozemski *keizersnede*, turski *sezaryen ameliyati*, fin-

ski *keisarileikkaus*, esperantski *cezara sekco*) → porođaj djeteta pomoću kirurški učinjena proreza na trbušnoj stijenci i → maternici → roditelje

cefalotomija (grčki *kefalē* glava + *tomē* sječa) kirurški zahvat kojim se razrezuje glava

cijeza (grčki *kyēsis*, eng. *cyesis*, poljski *cięża*) v. *trudnoća*

cijeziológija (grčki *kyēsis* trudnoća + *lógos* govor) znanost o → trudnoći

civilizácija (fran. *civilisation*, nizozemski *beschaaving*) v. *uljudba*

civilizácija ljubavi v. *uljudba ljubavi*

civitas iuris v. *pravna država* i *vladavina prava*

conceptio v. *začće*

conceptus v. *zanijetak*

concilium v. *sabor*

Congregatio pro doctrina fidei v. *Zbor za učenje vjere*

Cřkva (od grčkog *Kyriaké* koji pripada Gospodinu /kuća, obitelj/, eng. *Church*, njem. *Kirche*, poljski *Kościół*, ruski *Cerkov'*, češki *Cirkev*, slovački *Cirkev*, belaruskii *Carkva*, bugarski i ukrajinski *Cerkva*, slovenski *Cerkev*, srpski i makedonski *Crkva*, nizozemski *Kerk*, danski i norveški *Kirke*, švedski *Kyrka*, finski *Kirkko*, esperantski *Kirko*) zajednica pozvanih (od grčkog *ek-kalēō* pozvati van, po imenu zvati, imenovati, skupa zvati; grčki *Ekklesia*, lat. *Ecclesia*, tal. *Chiesa*, fran. *Église*, kastilski *Iglesia*, portugalski *Igreja*, mađarski *Egyház*, rumunjski *Biserica*), kršćanska zajednicu okupljena Duhom Svetim u vjeri u Isusa Krista, Bogočovjeka, Raspetoga i Uskrnuloga, i odgajana u toj vjeri po apostolima i njihovim nasljednicima; zajednica vjernika Isusa Krista (I Sol 2, 14; I Kor 1, 2), Božji saziv, skupština (hebrejski *qahal*) izabranog naroda pred Bogom od Sinaja (Izl 19; Pnz 4, 10; Dj 7, 38); Kristova zaručnica (II Kor 11, 2); Božji narod (I Pt 2, 10; Rim 9, 25-26; II Kor 6, 16); Kristovo tijelo (Ef 5, 29; I Kor 10, 16; 12, 27); Božja građevina (I Kor 3, 10; II Kor 5, 1); Božja kuća, obitavalište Boga živoga, stup i uporište istine (I Tim 3, 15); učiteljica istine (*Dignitatis humanae*, br. 14); saziv vjerujućih u Krista (*Lumen gentium* - LG, br. 2); mesijanska zajednica koju je osnovao Isus Krist na spasenje svih ljudi (I Tim 2,

4); za koju je utemeljio novi Savez u svojoj krvi (Mt 16, 18; 26, 28; Ef 5, 25) i postavio joj predvodnike (Dj 5, 11; I Kor 1, 2); zajednica koju je Bog spasio (Dj 2, 47) i koja radosno prihvaća nevolje (Dj 4, 23-31; 14, 22); božanska i ljudska ustanova, hijerarhijsko društvo (I Dj 20, 28; Tim 3, 1-15) i otajstveno Kristovo tijelo koje čine ljudi i anđeli, putnici na zemlji i blaženici na nebu (*Sth*, III, 8, 4, c.); znak i oruđe ujedinjenja s Bogom (LG, br. 1; *Gaudium et spes*, br. 42), ali na Zemlji nesavršena u svetosti (LG 48), čine je grešnici i predodređeni (možebitni i zbiljski članovi); postoji u Katoličkoj Crkvi kojom upravljaju Petrovi nasljednici (LG 8); poblži razvoj i unutarnje oduševljenje djelo je Duha Svetoga kojeg je Isus obećao kao Branitelja (Tješitelja). Hrvatski naziv potječe iz XII. stoljeća. Članom se postaje po krštenju. Uvjeti za članstvo odraslih su: pokajanje, vjera u Božjega Sina i Spasitelja Isusa, krštenje i primanje Duha (Dj 2, 38). Krist se po Crkvi rađa i raste u vjerničkim srcima (LG 65), a Crkva propovijedanjem začinje i krštenjem rađa djecu na novi i besmrtni → život (LG 64). v. *svetootajstvo*

čedomórstvo (grčki *brephtokónos*, lat. *infanticidium* i *neonaticidium*, eng. i fran. *infanticide*, njem. *Kindesmord*, tal. i kastilski *infanticidio*, portugalski *infanticida*, poljski *dzieciobójstwo*, ruski *čadoubijstvo*, slovenski *detomor*, mađarski *gyermekgyilkosság*, švedski *barnamord*, nizozemski *kindermoord*, esperantski *infanmortigo*) ubojstvo → djeteta pri → porođaju ili neposredno nakon toga, koje čini majka. Oblik »povlaštenog ubojstva« u kojem se kao olakšavajuća okolnost uzima → roditeljino posebno stanje (poremećaj). Druga osoba koja usmrti dijete za vrijeme → rađanja ili nakon njega (pa i djetetov otac) ne čini čedomorstvo, nego teško ubojstvo (ubojstvo s prednamjerom, umorstvo, eng. *aggravated murder*, njem. *Mord*)

čin s dvostrukim učinkom (lat. *actus cum duplici effectu*, eng. *action with double effect*, njem. *Handlungen mit doppelten Wirkung*, fran. *acte avec double effet*, tal. *atto con duplice effetto*, kastilski *acción de doble efecto*, portugalski *acção de duplo efeito*, poljski *czyn o podwójnym skutku*, slovenski *dejanje z dvojnim učinkom*, nizozemski *handeling*

met dubbel gevolg) načelo u postupanju kojim se čini dobro djelo, a pri tome trpi i nešto loše. Primjerice, lijek koji liječi bolesti, ali ima i neželjene nuspojave; vatrogasac koji spašava živote drugih, a svoj dovodi u opasnost; samo-odbrana, spašavanje vlastita → života, može za posljedicu imati ranjavanje ili → smrt napadača. (Nerođeno → dijete nikad nije nepravedni napadač pa se time u pravilu ne može pravdati → pobačaj.) »Ništa ne priječi da jedan čin ima dva učinka od kojih je samo jedan u → nakani, a drugi mimo nakane. Čudoredni pak čini poprimaju određenje prema onomu što se kani, a ne od onoga što je mimo nakane, kad se dogodi stjecajem okolnosti. Iz čina onoga tko se brani može slijediti dvostruki učinak, jedan doista čuvanje svojega života, a drugi pak ubijanje napadača. Po onomu što se kani (očuvanje vlastita života) takav čin ima dopušteni razlog jer je svakome naravno da čuva svoje postojanje koliko može. Ipak neki čin koji proizlazi iz dobre nakane može biti nedopušten ako nije razmjernan svrsi. I zato je nedopušteno u obrani vlastita života upotrebljavati veću silovitost nego bi trebalo. Ali obrana je dopuštena ako se nasilje odbija umjereno. Naime, prema presudama, silu se smije odbiti silom, no s mjerom [ograničenjem] besprije-korne obrane [*vim vi repellere licet cum moderamine inculpatae tutelae*]. Za spasenje nije nužno da čovjek propusti [zanemari] čin umjerene zaštite kako bi izbjegao ubojstvo drugoga jer je više obvezan pobrinuti se za svoj nego za tuđi život. Ali budući da se čovjeka ne smije ubiti osim javnom ovlašću radi zajedničkoga dobra, nedopušteno je da čovjek kani ubiti čovjeka kako bi sebe obranio. Jedina je iznimka onaj tko obavlja javnu ovlast: smjerajući ubiti čovjeka u samoobrani, pomaže narodnom dobru, kao što čini vojnik u boju protiv neprijatelja i sudac u borbi protiv razbojnika. Ipak, i oni griješe ako ih pokreće osobna strast.« (*Sth*, II-II, 64, 7). Da bi se primijenio: 1. čin po sebi mora biti dobar ili neodređen (primjerice, ukloniti za → život opasan bolesni dio, tumorom zahvaćenu → maternicu); 2. nakana djelatelja mora biti dobra, želi se samo dobar cilj (spasiti život ženi), a loš, negativan učinak samo se

dopušta, niti se namjerava niti se želi (smrt → začetka, → zanijetka, → zametka ili → ploda); 3. loše djelovanje nikada ne prethodi dobrom; neposredni učinak mora biti častan (spašavanje trudničina života); zao učinak (ubojstvo → djeteta) ne smije biti sredstvo, put za postizanje dobrog učinka (cilj nikad ne opravdava sredstvo; nije dopušteno činiti zlo da se postigne dobro); 4. mora postojati razmjerno težak razlog; omjer između dobrog i lošeg učinka treba biti odgovarajući: željeno i postignuto dobro mora prevagnuti nad toleriranim, neželjenim ali predviđenim zlom, ili barem biti na istoj vrijednosnoj razini, i u okolnostima da nema drugog načina da se spasi željena vrednota (majčin život). Kad se bolestan organ ne može liječiti ni spasiti dijete u utrobi, da se spasi majčin život i po → načelu cijelosti (da se spasi cjelina organizma), opravdano je ukloniti bolesni dio, maternicu, premda se jasno predviđa i drugi učinak, neizbježna → smrt začetoga. Taj negativan, premda predviđen ali neizbježan posljedak nije predmet želje ili nakane djelatelja. usp. *čudoređe, manje zlo, načelo cijelosti, zlatno pravilo*

čovjek (grčki *ánthrōpos*, lat. i esperantski *homo*, eng. *man* i *human being*, njem. *Mensch*, fran. *homme*, tal. *uomo*, kastilski *hombre*, portugalski *homem*, poljski *człowiek*, ruski *čelovek*, slovački i slovenski *človek*, češki *člověk*, srpski *čovjek*, mađarski *ember*, švedski *man*) vrhunac Božjega stvaranja, po → naravi → razumsko i društveno biće, najrazvijeniji živi stvor na Zemlji (*Homo sapiens*), »jedinstvo sazdana (zajedno ustrojeno) od → duše i tijela«¹

čudorednost (lat. *moralitas*) djelovanje u skladu s unutarnjim → zakonom (savješću), moralnost, etičnost

čudoređe (lat. *mores*, od *mos* običaj; eng. *morals*, *morality*, njem. *Sittlichkeit*, fran. i tal. *morale*, kastilski i švedski *moral*, poljski *moralność*, ruski *nрав-*

1 Četvrti lateranski sabor u studenome 1215.: Heinrich Denzinger - Peter Hünermann, *Zbirka sažetaka vjerovanja definicija i izjava o vjeri i čudoređu*, Đakovo, 2002., br. 800, str. 224. Sveti Augustin kaže da »čovjek nije ni sama duša, ni samo tijelo, nego istodobno i duša i tijelo« (*De civitate Dei*, XIX, c. 3).

stvennost', slovački *mravnost'*, slovenski *nrvnost*, mađarski *erényesség*, esperantski *moralo*) ukupnost načela, pravila i propisa kojima se ravnaju članovi nekog društva ili zajednice s obzirom na dobro i zlo; skup običaja o odnosima među ljudima koji se nameću savjesti pojedinca i zajednice; shvaćanje odnosa prema dobru i zlu. S filozofskoga stajališta proučava ga → etika, a s teološkog moralka (ćudoredno bogoslovlje). Čine ga vrijednosni sudovi o slobodnom ćinu ljudske osobe sa stajališta smisla → ćovjekova djelovanja i ćovjekova cjelovitog ispunjenja, da bi se utvrdilo što je ćudoredno dobro koje je svojstveno ćovjeku i kojem on teži. Stoga je ćudoredni sud obvezujući jer određuje pravilo koje treba slijediti da bi se ispravno živjelo. Pravilo se ostvaruje preko osobnoga vrijednosnog suda (savjesti) primjenom na konkretan ćin. U Bibliji je ćudoređe → božanski zakon, priopćen osobito po Deset zapovijedi (→ dekalog), a Isus ga je saćeo na temeljni stav ljubavi prema Bogu i ćovjeku. Te dvije zapovijedi ljubavi katolićka moralka dopunjuje → naravnim zakonom i preciznim propisima. ćudoređe može imati izvor u ćovjeku i njegovoj naravi (autonomno), izvan njega (heteronomno) ili u Bogu (teonomno); može uzimati da je svrha djelovanja sreća (eudemonizam: Aristotel), duševni spokoj (epikureizam), užitak (hedonizam), odsutnost potrebe (cinizam), savršenstvo (perfekcionizam: platonizam, asketizam), blaženstvo (neoplatonizam), obavljanje dužnosti (kantizam), korist (utilitarizam), bestrasnost (apatija: stoicizam). v. *ćin s dvostrukim ućinkom, manje zlo, načelo ćijelosti, zlatno pravilo*

D&C (eng. *dilation and curretage*) v. *struganje maternice*

D&E (eng. *dilation and evacuation*) v. *pražnjenje maternice*

D&X (eng. *dilation and extraction*) v. *pobaćaj djelomićnim roćdenjem*

deferentektòmija (lat. *deferens* odvoditelj + grćki *ektomē* izrezivanje) izrezivanje sjemenovoda; naćin → obesplodivanja, izvodi se u slućaju teške genitalne infekcije

dekalog (grćki *dēka* deset + *lógos* rijeć) deset ri-

jeći Saveza koje je Vjećni predao Mojsiju na Sinaju (Izl 20, 2-17; Pnz 5, 6-22), deset zapovijedi Božjih: »Bog je zapisao na ploće Zakona ono što ljudi nisu umjeli ćitati u svojim srcima« (Augustin, *Enarratio in Psalmos*, 57, 1). v. *božanski zakon*

deontològija (grćki *déomai* trebati, biti potreban; *déon* ono što obvezuje + *lógos* govor, eng. *deontology*) dio etike, znanost o dužnostima kao ćudorednoj obvezi pripadnika pojedinih staleža prema osobama koje su ovisne o njima; ukupnost etićkih načela radnika pojedine struke i njihova rada

dijagnòstika prije usaćenja (eng. *preimplantation diagnosis*, njem. *Präimplantationsdiagnostik*, fran. *diagnostic préimplantatoire*, tal. *diagnosi preimpiantatoria*, kastilski *diagnòstico preimplantatorio*, portugalski *diagnòstico pré-implantatório*, poljski *diagnoza przedimplantacyjna*) nemoralna vrsta → doporoćajne dijagnostike povezana s tehnikama → umjetne oplodnje. U njoj se → zaćetak ili → zanijetak dobiven u kućalici podvrgavaju genetićkom ispitivanju prije prijenosa u → maternicu. Prati je odstranjivanje zanijetka za kojeg se sumnja da ima genetićke ili kromosomske nedostatke, da nije traženoga spola, ili ima druge nepoželjne odlike kako bi se »ženu poštećjelo da nekoliko mjeseci ne nosi trudnoću s genetićkim nepravilnostima«. Usmjerena je odabiru prema kakvoći i uništavanju zanijetaka, a to je ćin → pobaćaja. Ljudski se → život ne može vrednovati samo po mjerilima »normalnosti« i tjelesnoga zdravlja. Postupajući s ljudskim → zametcima kao s pukim »laboratorijskim materijalom«, iskrivljava se i diskriminira pojam ćovjećjeg dostojanstva koje ravnopravno pripada svakomu ljudskom biću, neovisno o željama njegovih roditelja, društvenim okolnostima, obrazovanju ili stupnju tjelesnog razvoja. Bolesni i invalidi nisu odvojena kategorija ćovjećanstva, pa je etićki i pravno neprihvatljivo ne priznavati im poloćaj ljudskoga bića. v. *ugnježćenje*

dijéte (grćki *país, paidós*, lat. *puer*, eng. *child*, njem. *Kind*, fran. *enfant*, tal. *bambino*, kastilski *niño*, nizozemski *kind*, mađarski *gyermek*, poljski *dziecko*, ruski *ditja*, češki *dítě*, slovaćki *diet'a*, slovenski *otrok*, šved-

ski *barn*, esperantski *infano*) ljudsko biće od → začeca do završetka adolescentnog doba. Dijeli se u doba: → *doporođajno* (prenatalno, od začeca do → rođenja: → začetak, → zanijetak, → zametak, → plod), → *novorođenačko* (neonatalno, od 0. do 28. dana), → *dojenačko* (od 29. do 364. dana), *predškolsko* (od početka druge do navršene šeste godine), *školsko* (od početka sedme godine do početka puberteta: 10 godina za djevojčice, 12 za dječake), *pubertetsko* (od pojave prvih sekundarnih spolnih znakova do potpune spolne zrelosti) i *adolescentno* (od nastanka spolne zrelosti do završetka rasta: 16-18 godina u djevojaka; 18-20 u mladića).

distócija (grčki *dystokia*, eng. *dystocia*, fran. *dystocie*) težak, bolan → porođaj, otežano → rađanje

ditócija (grčki *dí-* dva + *tíktō* rodim, *tókos* rađanje) → rađanje → blizanaca u jednom → porođaju

dòbro (grčki *agathón*, lat. *bonum*, eng. *good*, njem. *Gut*, fran. i kastilski *bien*, tal. *bene*, portugalski *bem*, švedski *god*, nizozemski *welzijn*, mađarski *jó*, češki, poljski, ruski, slovački, slovenski i srpski *dobro*, esperantski *bone*) duhovno i materijalno bogatstvo, dostignuće; ukupnost onoga što je korisno, pogodno, što se cijeni, voli, za čim se teži; prostor pod posebnom pravnom zaštitom; korisna stvar ili usluga kojom se zadovoljava neka ljudska potreba

dobróta (grčki *agathōsýnē*, lat. *bonitas*, eng. *goodness*, njem. *Güte*, fran. *bonté*, tal. *bontà*, kastilski *bondad*, švedski *godhet*, nizozemski *goedheid*, mađarski *jóság*, češki, ruski, slovački, slovenski i srpski *dobrota*, poljski *dobroć*) svojstvo onoga koji je dobar; dobrohotno, prijateljsko raspoloženje prema ljudima, spremnost za pružanje pomoći; plemenitost

dògma (grčki *dógma* odluka, od *dokein* što se čini pravilnim, lat., eng., tal., kastilski, slovenski i mađarski *dogma*, njem. *Glaubenssatz*, fran. *dogme*, ruski *dogmat*, švedski *dogm*) vjerska istina; pravilo vjere; članci vjere (lat. *articuli fidei*); rečenica koju crkveno učiteljstvo (→ papinom ili → saborskom definicijom) izričito navješćuje kao od Boga objavljenu tako da je njezino nijekanje krivo-vjerje (hereza). Ono što se vjeruje (materijalni predmet čina vjere) u → teologiji se stupnjuje

u: formalno objavljeno (od božanske vjere, *de fide divina*), izričito utvrđeno (od božanske i katoličke vjere, *de fide divina et catholica* tj. dogme) i virtualno objavljeno (od crkvene vjere, *de fide ecclesiastica*, ono što → Crkva izlaže autentično, ali ne nezabludivo). U formalnom predmetu čina vjere (zašto se nešto vjeruje) razlikuje se vjerodostojnost (svjedoka) i vlastiti motiv vjere u Boga koji nikoga ne može prevariti kad se sâm objavljuje. U današnjem smislu dogma je u upotrebi od XVIII. stoljeća, premda izraz potječe iz *Djela apostolskih* 16, 4-5: »I kako su prolazili gradovima, [Pavao, Sila i Timotej] predavali su im [kršćanima] za opsluživanje odredbe [dògmata] koje su apostoli i starješine utvrdili [na saboru] u Jeruzalemu. Tako se Crkve učvršćivahu u vjeri.«

dòjēnce, dojenik (lat. *infantulus, infans lactens i ablactatus*, eng. *infant, baby i suckling*, njem. *Säugling i Brustkind*, fran. *nourisson*, tal. *lattante*, kastilski *niño de pecho, bebé*, portugalski *lactente*, poljski *niemowlę*, ruski *grudnoj rebjonok*, češki i slovački *kojenec*, srpski *odojče*, slovenski *dojenček*, mađarski *csecsemő*, švedski *spädbarn*, albanski *foshnjë*, esperantski *suĉinfano*) dijete u prvoj godini života (do 364. dana od rođenja)

dònošče² (lat. *partus maturus*, eng. *full term newborn, mature infant*, njem. *ausgetragenes Kind*, fran. *enfant venu à terme*, tal. *parto maturo*, kastilski *parto maduro*, ruski *donošeni'j rebjonok*, slovenski *donošček*) dijete rođeno nakon 37 tjedana (259 dana) nošenja; usp. *prenošče* i *nedonošče*

dopòrođajna dijagnòstika (eng. *prenatal diagnosis*, njem. *vorgeburtliche Diagnostik*, fran. *diagnostic prénatal*, tal. *diagnosi prenatale*, kastilski *diagnóstico prenatal*, portugalski *diagnóstico pre-natal*, poljski *badania prenatalne*, švedski *fosterdiagnostik*, danski *fosterdiagnostik*, esperantski *prenaskaj enketoj*) ispitivanje nasljedne osnove ploda; prenatalna dijagnostika; pregledi trudnice ultrazvukom, uzorkovanje → plodove vode (amniocenteza), AFP trudničine krvi... Čudoredno je dopuštena kad je usmjerena zaštititi ili liječenju

2 Riječ su zabilježili Luko Zore (*Paljetkovanje*, Rad JAZU CVIII, U Zagrebu, 1892., str. 225) i Božo Peričić (*Medicinski rječnik hrvatskoga i njemačkoga jezika*, Zadar, 1919., str. 11).

→ zametka ili → ploda, a nije kad, ovisno o nalazima, računa s mogućnošću izazivanja → pobačaja. Dijagnoza kojom se potvrdi postojanje neke malformacije ili nasljedne bolesti ne smije ujedno značiti smrtnu osudu → djeteta (*Donum vitae*, I, 2). v. *dijagnoza prije usađenja*
dopòrođajno (grčki *progenéthlios*, lat. *antenatalis*, *praenatalis*, eng. *prenatal*, njem. *vorgeburtlich*, fran. *prénatal*, *anténatal*, ruski *predpodovoj*, slovenski *predporodni*) što se odnosi na vrijeme od djetetova → začeca do → rođenja

drùgo stánje v. *trudnoća*

drugòrotkinja (lat. *secundipara*, srpski *drugorotka*) žena koja rađa drugi put, ima drugi → porodaj; oznaka za porođajnost

dùhòvna dùša (lat. *anima spiritualis*, eng. *spiritual soul*) isto što i → umska duša; → duša koja pripada Bogu. Pojmom se (nasuprot marksističkom isticanju materijalizma) koristi papa Pio XI. u okružnici *Divini Redemptoris* (19. ožujka 1937.)³ i za njim Drugi vatikanski sabor,⁴ dok je dotadašnje tisućljetno kršćansko nazivlje, umska i → razumska duša, preuzeto od Aristotela.

dùša (hebrejski *nefeš*, grčki *psychè*, lat. i tal. *anima*, eng. *soul*, njem. *Seele*, fran. *âme*, kastilski *alma*, poljski *dusza*, ruski, slovački, slovenski i srpski *duša*, češki *duše*, mađarski *lélek*, danski *sjælen*, švedski *sjål*, norveški *sjel*, esperantski *animo*) unutarne (duhovno) počelo gibanja stvari (*hothen proton he kata topon kinesis*, Aristotel); bivstvena oblikovnica tijela (*Sth*, I, 76, 4, sed); bestjelesno duhovno biće koje oživljava čovječje tijelo, misli, osjeća, želi; Bog je stvara »ulijevajući« je u → začetak (→ produševljenje); živi vječno; o → Sudnjem danu spojiti će se s uskrišenim tijelom

ekcijeza (grčki *ek-* izvan + + *kyësis* trudnoća, eng. *eccyesis*) v. *izvanmaternična trudnoća*

ekcizija (od lat. *excidère* izrezati) isijecanje bolesnog tkiva kirurškim putem; izvodi se i radi ispitivanja u dijagnostičke svrhe

ekskomunikácija (lat. *excommunicatio*) v. *izopćenje*

ekstirpácija (lat. *extirpatio* od *ex-* iz + *stirps* deblo s korijenom) iskorjenjenje, čupanje, operacija kojom se potpuno odstranjuje bolesni organ: → maternica (→ histerektomija), → jajnik (→ ovarijektomija, → ooforektomija), testis (→ orhidektomija); smije se izvoditi prema → načelu cijelosti i → manjeg zla, ali ne radi → obesplodivanja

ektòmija (grčki *ek-* van + *témnein* sjeći, rezati) operativno odstranjivanje dijela ili cijelog organa, primjerice → maternice (→ histerektomija), → jajnika (→ ovarijektomija, → ooforektomija), sjemenovoda (→ vazektomija), testisa (→ orhidektomija); ćudoredno dopušteno prema → načelu cijelosti i → manjeg zla, ali ne radi → obesplodivanja

ektopičan (grčki *ektós* izvan + *tópos* područje, eng. *ectopic*) koji se ne nalazi na svom normalnom mjestu, nego izvan njega

ektòpična trudnoća (eng. *ectopic pregnancy*) v. *izvanmaternična trudnoća*

ëmbrij v. *zametak*

embriològija (grčki *ëmbryon* zametak + *lógos* govor, lat. *embryologia*, eng. *embryology*, njem. *Embriologie*, fran. *embryologie*, tal. *embriologia*) znanost o razvoju nerođenoga → čovjeka: → začetka, → zanijetka, → zametka i → ploda; razvojna biologija

embriotòmija (grčki *ëmbryon* zametak + *tomè* rezanje, lat. *embryotomia*, eng. *embryotomy*, njem. *Embryotomie*, fran. *embryotomie*) komadanje i izvlačenje → zametka iz → maternice

enciklika v. *okružnica*

endémija (od grčkog *ëndēmos* domaći; lat., tal. i kastilski *endemia*, eng. *endemic*, njem. *Endemie*, fran. *endémie*, ruski *endemija*) trajno vladanje neke zarazne bolesti među ljudima u kojem kraju ili zemlji, usp. *epidemija* i *pandemija*

entelògeneza (grčki *entéllomai* naručim + *génésis* postanak, postajanje, nastajanje) → umjetna oplodnja; usp. *izvantjelesna oplodnja*, *heterološka oplodnja*, *heteroinseminacija*, *heterolagnija*, *homološka oplodnja*

3 AAS, 29 (1937.), str. 78; Heinrich Denzinger - Peter Hünermann, *Zbirka sažetaka vjerovanja definicija i izjava o vjeri i ćudoređu*, Đakovo, 2002., br. 3771, str. 699.

4 konstitucija *Gaudium et spes* (7. prosinca 1965.), br. 14; Heinrich Denzinger - Peter Hünermann, *Zbirka sažetaka vjerovanja definicija i izjava o vjeri i ćudoređu*, Đakovo, 2002., br. 4314, str. 855.

epidēmija (grčki *epidēmía* boravak na mjestu, eng. *epidemic*, njem. *Epidemie*, *Seuche*, fran. *épidémie*, tal. i kastilski *epidemia*, ruski *epidemija*, slovački *epidémia*, mađarski *járvány*, švedski *epidemi*, nizozemski *epidemie*) nagli porast oboljenja od neke, najčešće zarazne, bolesti u kratkom razdoblju među pučanstvom na određenom području, pošast, haranje neke bolesti; usp. *endemija* i *pandemija*

ET (lat. *Embryonis Translatio*, eng. *Embryo Transfer*, njem. *Embryoübertragung*) prijenos → zametka (→ zanijetka) v. *oplodnja u kušalici i prijenos zanijetka*

ètika (grčki *èthōs* običaj, navada, ćud; *èthikós* koji se odnosi na običaj; lat. i nizozemski *ethica*, eng. *ethics*, njem. *Ethik*, fran. *éthique*, tal. *etica*, kastilski *ética*, poljski *etyka*, slovački *etika*, mađarski *erkölcsstan*, švedski *etik*, esperantski *etiko*) znanost o ćudorednom; filozofska grana koja proučava podrijetlo, smisao i svrhu → ćudoređa, istražuje ćudoredne činjenice iz kojih se mogu izvesti obvezujuća pravila za ljudsko djelovanje; utvrđuje obilježja za vrednovanje ćudorednih htijenja; moralna ili praktična filozofija; učenje o ćudoređu na osnovi načela zdravog → razuma; zadaća joj je napraviti vrijednosnu ocjenu i uputiti na prave i istinske → vrijednosti, pokazati kakve prosudbe treba donositi o određenim značajkama i postupcima

eugènika (grčki *èygenes* plemenita roda, eng. *eugenics*, njem. *Eugenik*, fran. *eugénique*, tal. *eugenica*, kastilski *eugenesia*, ruski *eugenika*, esperantski *eūgeniko*) znanost o metodama poboljšanja tjelesnih i duševnih osobina jedinki (ljudskih, životinjskih); rasna higijena; ispituje uvjete pod kojima se otklanjaju nasljedni nedostaci, a usavršavaju vrijedne osobine potomaka

eutòcija (grčki *eutokia*: *eu* dobro + *tòkos* rađanje; eng. i kastilski *eutocia*, fran. *eutocie*, nizozemski *eutokie*) lagan → porođaj, → rađanje bez komplikacija za dijete i majku

evàndèlje (od grčkog *eu* dobro + *aggèllein* javiti: *euangèlion* vesela novost; lat. i češki *evangelium*, eng. *Gospel*, njem. *Evangelium*, fran. *évangile*, tal. *vangelo*, kastilski i esperantski *evangelio*, nizozemski *evangelie*, poljski *ewangelja*, ruski *evangelie*, slovenski *evangelij*, srpski *jevanđelje*, mađarski *evangélium*,

turski *İncil*) radosna vijest Isusa Krista; Isusovo propovijedanje Božjega kraljevstva; apostolsko naviještanje Kristove → nauke; knjige o Kristovu učenju i životu (Matej, Marko, Luka, Ivan)

fekonditet, fekunditet v. *oplodivost*

fēnotip v. *gen*

fertilnòst, fertilitèt v. *plodnost*

fètalna smrt (eng. *fetal death*) → doporođajna → smrt → djeteta, u → majčinoj utrobi, v. *mrtvoròđenje*

fèticiđ (lat. *feticidium* od *fetus* plod + *caedere* ubiti, eng. *feticide*, njem. *Fetozid*, fran. *foeticide*, tal. i kastilski *feticidio*) ubojstvo → ploda; umjetni, kirurški zahvati kojima se izravno ubija nerođeno → dijete (→ isisavanje, → struganje, → pražnjenje maternice; → otrovanje solju; → pobačaj djelomičnim rođenjem; → hysterotomija; → embriotomija; → fetotomija; → kraniotomija; → cefalotomija) ili djelovanje kemijskih tvari (→ abortiv) koje dovode do → pobačaja

fetotòmija (lat. *fetus* plod + grčki *tomē* sječa) razrezivanje → ploda u → maternici da ga se lakše izvuče

fétus v. *plod*

FIVET (lat. *Fecundatio ovuli In Vitro et Embryonis Translatio*) v. *oplodnja u kušalici i prijenos zametka (zanijetka)*

fòrceps (fran. *forceps*) kliješta za → porođaj

fr. kratica od *frater* (latinski *brat*); titula redovnikâ prosjačkih (dominikanci, franjevci, konventualci, trećoređci, kapucini) i pustinjačkih redova (augustinci, pavlini). Nastala je ispuštanjem ostalih slova nakon prva dva, slično kao dr. (*doctor*) ili mr. (*magister*). Ide isključivo uz osobno ime, ne i uz prezime. Kratica *fr.* kao takva se upotrebljava u latinskom, francuskom i hrvatskom jeziku; u njemačkom se prilagodava pravopisu pa se kao imenica piše velikim slovom (*Fr.*), u engleskom se prevodi (*Br.*), a u talijanskom izgovara, pa onda i piše kao skraćenica (*fra*) što se kao loša praksa nekad preuzima i u hrvatskom jeziku. Opći zbor Reda propovjednika u Firenci 1321. odredio je da se redovnike u samostanu ne smije oslovljavati znanstvenim i drugim naslovima, jer se

KAZALO IZVORA

Izostavljene su biblijske knjige i suvremeni komentatori.
Zvjezdica (*) ispred naziva znači da se dokument objavljuje u cijelosti.

dokumenti prema latinskom nazivu

Accidit in diversis (11. lipnja 1976.) § 6.
*Ad singulas orbis (22. prosinca 1433.) § 150.
Apostolicae Sedis (12. listopada 1869.) § 27.
Casti connubii (31. prosinca 1930.) § 30.
Centesimus annus (1. svibnja 1991.) §§ 92, 105/6.92.96,
273/pravna, vladavina.
Christifideles laici (30. prosinca 1988.) § 90.
*De abortu procurato (18. studenoga 1974.) § 71.
Dei Verbum (18. studenoga 1965.) § 105/29.
Deus caritas est (25. prosinca 2005.) § 138.b.
Dignitas personae (8. rujna 2008.) § 138.a.
Dignitatis humanae (7. prosinca 1965.) §§ 105/71, 273/
Crkva, građansko.
Dives in misericordia (30. studenoga 1980.) § 80.
Dominum et vivificantem (18. svibnja 1986.) § 85.
*Donum vitae (22. veljače 1987.) § 86.
Ecclesia in America (22. siječnja 1999.) § 273/vladavina.
Ecclesia in Europa (28. lipnja 2003.) § 127.
Effraenatam (29. listopada 1588.) § 26.
Evangelii nuntiandi (8. prosinca 1975.) §§ 105/78.95, 109.
*Evangelium vitae (25. ožujka 1995.) § 105.
Familiaris consortio (22. studenoga 1981.) §§ 82, 86/II:5.8,
105/92.94.97.
Gaudium et spes (7. prosinca 1965.) §§ 50, 51, 53, 54, 55,
56, 57, 58, 71/16, 105/22.26.34.43.67.104, 138.a/7, 151,
273/Crkva.
Gratissimam sane (2. veljače 1994.) §§ 100, 105/6.59.100,
273/Posljednji, pravna.
Humani generis (12. kolovoza 1950.) §§ 16, 34, 86/Uvod:5,
105/43.
Humanae vitae (25. srpnja 1968.) §§ 67, 68, 86/II:4, 99,
105/52, 138.a/6.
Ineffabilis Deus (8. prosinca 1854.) § 9.
Iura et bona (5. svibnja 1980.) §§ 79, 105/57.65.
Lumen Ecclesiae (22. studenoga 1974.) § 19.
Lumen gentium (4. prosinca 1964.) §§ 14, 105/57.103.105,
273/Crkva.
Mater et magistra (15. svibnja 1961.) §§ 42, 43, 44, 86/
Uvod:4.5, 105/62, 273/spolna.
Mulieris dignitatem (15. kolovoza 1988.) § 105/59.99.
*Ordo Hospitalis misericordie (9. veljače 1432.) § 152.
*Ordo pro servis (27. siječnja 1416.) § 150.
Pacem in terris (11. travnja 1963.) §§ 41, 42, 45, 46, 47,
105/71.72.
Pastores gregis (16. listopada 2003.) § 128.
*Quaestio de abortu (18. studenoga 1974.) § 71.
Reconciliatio et poenitentia (2. prosinca 1984.) § 99.

Redemptor hominis (4. ožujka 1979.) §§ 77, 105/25.
Sedes Apostolica (31. svibnja 1591.) § 26.
Sollicita ac provida (9. srpnja 1753.) § 19.
Sollicitudo rei socialis (30. prosinca 1987.) §§ 87, 92,
105/42.93.
Summi pontificatus (20. listopada 1939.) § 32.
Tertio millennio adveniente (10. studenoga 1994.) § 5.
Veritatis splendor (6. kolovoza 1993.) §§ 99, 105/57.75,
138.a/7.
Vitae mysterium (11. veljače 1994.) § 105/98.

Albert Veliki, sv.

De animalibus [O životinjama], § 18.
De natura boni [O naravi dobra], § 105/105.
De natura et origine animae [O naravi i podrijetlu duše], §
18.
Summa de creaturis [Suma o stvorenjima], § 18.
Super Lucam [Tumačenje Lukina evanđelja], § 9.

Alfonz Marija Ligouri, sv.

Theologia moralis [Čudoredno bogoslovlje], §§ 26, 105/55.

Ambrozije Milanski, sv.

De Cain et Abel [O Kajinu i Abelu], § 105/9.
Expositio evangelii secundum Lucam [Tumačenje
Evanđelja po Luki], §§ 105/45, 133.
Hexameron [Izlaganje o šest dana stvaranja], §§ 16, 105/35.
Sermo 81 [81. govor], § 22.

Amfilohije, biskup

Orationes [Propovijedi], § 105/43.

Antonin Pierozzi, sv.

Summa sacrae theologiae [Suma svetog bogoslovlja], § 26.

apostolski oci: nepoznati pisci Didachéa (v.), Barnabine
poslanice (v.) i Ignacije Antiohijski

Aristotel

De animalibus historiae, § 16.
De animalibus [O životinjama], § 22.
De generatione animalium [O rađanju osjetilnih bića], §§
16, 20.
Ethica Nicomachea [Nikomahova Etika], § 22.
Politica [Politika], §§ 4, 15, 22.

Atanazije Veliki, sv.

De incarnatione Verbi [O utjelovljenju Riječi], § 100/21.

Atenagora

Legatio pro christianis [Zauzimanje za kršćane], §§ 16, 71/6, 105/61, 140.

Augustin, Aurelije, sv.

Confessiones [Ispovijesti], §§ 21, 100/9, 105/35.

Contra Iulianum [Protiv Julijana], § 16.

De catechizandis rudibus [Poučavanje neupućenih], § 156.

De civitate Dei [O Državi Božjoj], §§ 0, 16, 22, 105/66, 273/čovjek.

De libero arbitrio [O slobodnoj volji], §§ 2, 105/72.

De natura et gratia [O naravi i milosti], § 6.

De nuptiis et concupiscentia [O ženidbi i požudi], § 16, 30.

Enarratio in Psalmos [Izlaganja o psalmima], § 273/dekalog.

Enchiridion de fide, spe et caritate, ad Laurentium [Rukovet], §§ 0, 16, 273/zlo.

Epistulae [Pisma], § 105/66.

In Iohannis Evangelium Tractatus [Rasprava o Ivanovu Evangelju], § 105/75.

Quaestiones in Heptateuchum [O pitanjima Sedmokrknjižja: knjigâ Postanka, Izlaska, Levitskog zakonika, Brojeva, Ponovljenog zakona, Jošue i Sudaca], § 16.

Regula ad servos Dei [Pravilo za Božje slugе], § 22.

Sermo 69 [69. govor], § 5.

Baglivi, Gjuro

De fibra motrice et morbosa [O zdravom i bolesnom motoričkom vlaknu], § 20.

Barnabina poslanica §§ 15, 71/6, 96/2271.

Bazelski sabor

*odluka (22. prosinca 1433.) § 150.

odluka (17. rujna 1439.) § 9.

Bazilije Veliki, sv.

Adversus Eunomium [Protiv Eunomija], § 0.

Epistola canonica, §§ 16, 140.

Benedikt XIV., papa

konstitucija, 9. srpnja 1753. § 19.

Benedikt XVI., papa

govor 3. prosinca 2005. § 132.

govor 27. veljače 2006. §§ 133, 138.a/8.16.

govor 16. rujna 2006. § 138.a/32.

govor 24. veljače 2007. § 135.

govor 7. rujna 2007. §§ 137, 148.

govor 3. veljače 2008. § 138.

govor 18. travnja 2008. § 138.a/5.

govor 11. svibnja 2008. § 138.a/6.

govor 7. studenoga 2008. § 138.b.

poruka, 8. prosinca 2006. § 134.

okružnica, 25. prosinca 2005. § 138.b.

razgovor, 16. prosinca 2005. §§ 74, 130.

razgovor, 9. svibnja 2007. § 136.

Bonaventura, sv.

In II Sententiarum, § 20.

Bonhöffer, Dietrich

pismo iz 1943. § 4.

Castillo Lara, Rosalio José

*Vjerodostojno tumačenje kanona 1398., 19. siječnja 1988. § 88.

crkveni oci: v. Ambrozije, Atanazije, Augustin, Bazilije Veliki, Grgur Nisejski, Grgur Veliki, Irenej Lionski, Ivan Zlatousti, Jeronim, Tertulijan

crkveni naučitelji: v. Albert, Alfonz, Ambrozije, Atanazije, Augustin, Bazilije, Bonaventura, Ćiril, Efreim, Grgur Nisejski, Grgur Veliki, Ivan Damašćanin, Ivan Zlatousti, Izidor, Jeronim, Toma Akvinski

crkveni sabori: Ancirski § 17, Bazelski §§ 9, 150; Drugi vatikanski (v.), Ćetvrti lateranski § 21, Elvirski § 17, Mainzski § 17, Wormski § 17.

Ćiril Jeruzalemski, sv.

Catecheses mystagogicae [Kateheze o krštenju], § 133.

Didaché [Nauk dvanaestorice apostola], §§ 15, 71/6, 96/2271, 105/54, 140.

Drugi vatikanski sabor

dogmatska konstitucija o božanskoj Objavi (18. studenoga 1965.) § 105/29.

dogmatska konstitucija o Crkvi (4. prosinca 1964.) §§ 14, 105/57.103.105, 273/Crkva.

izjava o vjerskoj slobodi (7. prosinca 1965.) §§ 105/71, 273/Crkva, građansko.

pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu (7. prosinca 1965.) §§ 50, 51, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 71/16, 105/22.26.34.43.67.104, 138.a/7, 151, 273/Crkva.

Efreim Sirac, sv.

Govor o strahu Božjem i o Posljednjem danu, § 16.

Euzebijje Cezarejski

Praeparatio evangelica, § 16.

Gagnon, Édouard

Povelja o pravima obitelji (22. listopada 1983.) § 84.

Napomena o prirodnom reguliranju i metodama praćenja plodnosti (28. veljače 1989.) § 91.

Genadije Marsejski

Definitio ecclesiasticorum dogmatum, § 18.

Grgur I. Veliki, sv., papa

Moralia in Iob [Tumačenje knjige o Jobu], § 105/25.

Grgur XIV., papa

konstitucija 31. svibnja 1591. § 26.

Grgur Nisejski, sv.

De beatitudinis [O blaženstvima], § 105/80.

De hominis officio [Stvaranje čovjeka], §§ 16, 105/52.

Gverik D'Igny

In Assumptione B. Mariae [Govor o uznesenju blažene Marije], § 105/102.

Heraklit

ulomci, § 21.

Ignacije Antiohijski, sv.

Ad Ephesios [Pismo Efežanima], § 105/47.

Inocent III., papa

ulomci, §§ 17, 22, 151.

Inocent XI., papa

osuda laksiističkih teza, §§ 26, 71/7.

Irenej Lionski, sv.

Adversus haereses [Protiv krivovjerstva], §§ 63, 100/11, 105/34.38.80, 123.

Ivan XXIII., bl., papa

govor 1. ožujka 1959. § 46.

govor 2. lipnja 1959. § 44.

govor 31. svibnja 1959. § 45.

govor 25. listopada 1959. § 44.

govor 25. listopada 1960. §§ 43, 45.

govor 20. studenoga 1960. § 46.

govor 7. prosinca 1960. § 45, 46.

govor 8. prosinca 1960. § 45.

govor 8. siječnja 1961. §§ 44, 45.

govor 19. travnja 1961. § 42.

govor 14. svibnja 1961. § 41.

govor 9. kolovoza 1961. § 42.

govor 6. rujna 1961. § 46.

govor 13. prosinca 1961. § 45.

govor 5. svibnja 1962. §§ 42, 43, 44, 45.

govor 4. listopada 1962. § 45.

govor 4. siječnja 1963. § 41.

okružnica, 15. svibnja 1961. §§ 42, 43, 44, 86/Uvod:4.5, 105/62, 273/spolna.

okružnica, 11. travnja 1963. §§ 41, 42, 45, 46, 47, 105/71.72.

poruka, 11. siječnja 1959. § 44.

poruka, 15. veljače 1959. § 42.

poruka, 23. prosinca 1959. § 42.

poruka, 10. siječnja 1962. § 45.

poruka, 11. rujna 1962. § 44.

poruka, 13. travnja 1963. § 44.

popovijed, 10. travnja 1960. § 43.

Ivan Damaščanin, sv.

De fide orthodoxa [O pravovjerju], § 16.

Ivan Dominici, bl.

De amore caritatis [O božanskoj ljubavi], §§ 5, 7.

Ivan Pavao II., papa

govor 3. siječnja 1979. § 76.

govor 26. veljače 1979. § 148.

govor 2. listopada 1979. § 78.

govor 13. rujna 1980. § 19.

govor 27. listopada 1980. § 86/uvod:1.

govor 5. travnja 1981. § 81.

govor 14. veljače 1982. § 83.

govor 23. listopada 1982. § 86/1.4.

govor 3. prosinca 1982. § 86/1.2.4.

govor 17. rujna 1983. § 86/uvod:1.3.4.5.

govor 29. listopada 1983. § 86/uvod:1.3.4;I:3.6;II:4.

govor 19. prosinca 1985. §§ 5, 74.

govor 4. siječnja 1986. § 21.

govor 18. prosinca 1987. § 105/20.101.

govor 17. listopada 1989. § 105/92.

govor 8. lipnja 1991. § 95.

govor 12. listopada 1992. § 105/91.

govor 14. kolovoza 1993. § 105/17.

govor 25. ožujka 1995. § 127.

govor 3. listopada 1995. § 107.

govor 24. svibnja 1996. § 138.a/19.

govor 1. rujna 1996. § 108.

govor 5. siječnja 1997. § 5.

govor 31. siječnja 1997. § 109.

govor 14. veljače 1997. § 110.

govor 12. travnja 1997. § 10.

govor 20. lipnja 1997. § 10.

govor 1. veljače 1998. § 113.

govor 20. veljače 1998. § 114.

govor 2. listopada 1998. § 115.

govor 4. listopada 1998. § 117.

govor 7. srpnja 2000. § 119.

govor 3. ožujka 2001. §§ 120, 138.a/3.

govor 18. lipnja 2001. § 121.

govor 3. veljače 2002. § 123.

govor 27. veljače 2002. § 124.

govor 2. veljače 2003. § 126.

govor 1. veljače 2004. § 129.

govor 10. siječnja 2005. § 138.a/28.

motu proprio 11. veljače 1994. § 105/98.

okružnica 4. ožujka 1979. §§ 77, 105/25.

okružnica 30. studenoga 1980. § 80.

okružnica 18. svibnja 1986. § 85.

okružnica 30. prosinca 1987. §§ 87, 92, 105/42.93.

okružnica I. svibnja 1991. §§ 92, 105/6.92.96, 273/pravna, vladavina.

okružnica 6. kolovoza 1993. §§ 99, 105/57.75, 138.a/7.

*okružnica 25. ožujka 1995. § 105.

pismo 15. kolovoza 1988., § 105/59.99.

pismo 19. svibnja 1991. §§ 105/5, 138.a/37.

Ivan Pavao II., nastavak

pismo 13. svibnja 1992. § 105/97.
 pismo 2. veljače 1993. §§ 97, 151.
 pismo 2. veljače 1994. §§ 100, 105/6.59.100, 273/
 Posljednji, pravna.
 pismo 18. ožujka 1994. § 101.
 pismo 10. studenoga 1994. § 5.
 pismo 29. lipnja 1995. § 106.
 pismo 29. prosinca 1997. § 112.
 pismo 28. lipnja 2001. § 122.
 pobudnica, 22. studenoga 1981. §§ 82, 86/II:5.8,
 105/92.94.97.
 pobudnica, 2. prosinca 1984. § 99.
 pobudnica, 30. prosinca 1988. § 90.
 pobudnica, 22. siječnja 1999. § 273/vladavina.
 pobudnica, 28. lipnja 2003. § 127.
 pobudnica, 16. listopada 2003. § 128.
 poruka, 25. prosinca 1978. § 75.
 poruka, 8. prosinca 1994. § 104.
 poruka, 8. prosinca 1997. § 2.
 poruka, 8. prosinca 1998. § 118.
 propovijed, 31. prosinca 1978. § 13.
 propovijed, 24. lipnja 1988. § 89.
 propovijed, 3. lipnja 1991. § 93.
 propovijed, 4. lipnja 1991. § 94.
 propovijed, 24. travnja 1994. § 105/86.
 propovijed, 6. kolovoza 1994. § 60.
 propovijed, 11. rujna 1994. § 103.
 propovijed, 4. lipnja 1997. § 111.
 propovijed, 20. rujna 1998. § 60.
 propovijed, 4. listopada 1998. § 116.
 razgovor, travanj 1994. § 102.

Ivan Zlatousti, sv.

In Matthaem [Propovijedi o Matejevu evanđelju], §
 105/87.
 In Romanos [Propovijedi o Poslanici Rimljanima], §§ 16,
 140.

Izidor Seviljski, sv.

Etimologiae [Etimologije], § 105/105.

Jeronim Dalmatinac, sv.

Epistulae [Pisma], § 16.
 Liber de nominibus hebraicis [O hebrejskim imenima], §
 105/105.

Katekizam: Rimski (1564.) § 7, 26; Katoličke Crkve (25.
 lipnja 1992.) § 96; Sažetak Katekizma Katoličke Crkve
 (28. lipnja 2005.) §§ 22, 131.

Kuharić, Franjo

govor 27. listopada 1964. § 55.
 propovijed 5. veljače 1984. § 55.

Levada, William

Naputak o nekim bioetičkim pitanjima, 8. rujna 2008. §
 138.a.

Minucije Feliks

Octavius [Oktavije], § 16.

papa: v. Benedikt XIV., Benedikt XVI., Grgur XIV.,
 Inocent III., Inocent XI., Ivan XXIII., Ivan Pavao II.,
 Pavao VI., Pio IX., Pio XI., Pio XII., Siksto V., Stjepan V.

**Papinsko povjerenstvo za vjerodostojno tumačenje
Zakonika kanonskog prava**

*Vjerodostojno tumačenje kanona 1398., 19. siječnja 1988.
 § 88.

Papinsko vijeće za obitelj

Povelja o pravima obitelji, 22. listopada 1983. § 84.
 Napomena o prirodnom reguliranju i metodama praćenja
 plodnosti, 28. veljače 1989. § 91.

Pavao VI., papa

govor 26. siječnja 1964. § 62.
 govor 23. lipnja 1964. § 68.
 govor 8. svibnja 1964. § 66.
 govor 6. ožujka 1965. § 67.
 govor 2. listopada 1965. § 62.
 govor 4. listopada 1965. § 14.
 govor 23. rujna 1966. § 63.
 govor 2. svibnja 1967. § 66.
 govor 4. rujna 1968. §§ 62, 63.
 govor 27. travnja 1969. § 63.
 govor 3. siječnja 1970. § 69.
 govor 18. ožujka 1970. § 64.
 govor 28. srpnja 1971. §§ 62, 64.
 govor 18. kolovoza 1971. § 69.
 govor 24. studenoga 1971. §§ 61, 62.
 govor 24. svibnja 1972. § 70.
 govor 9. prosinca 1972. §§ 62, 65, 66, 69, 71/7, 86/I:1,
 105/62.
 govor 23. rujna 1973. § 67.
 govor 28. rujna 1973. § 66.
 govor 27. veljače 1974. §§ 63, 66, 70.
 govor 28. ožujka 1974. §§ 63, 68.
 govor 22. svibnja 1974. § 66.
 govor 18. kolovoza 1974. § 68.
 govor 7. rujna 1974. § 68.
 govor 16. prosinca 1974. § 63.
 govor 22. prosinca 1974. § 62.
 govor 12. veljače 1975. § 69.
 govor 21. prosinca 1975. § 62.
 govor 4. siječnja 1976. § 63.
 govor 11. siječnja 1976. §§ 63, 70.
 govor 21. siječnja 1976. § 70.
 govor 26. rujna 1976. §§ 60, 62, 63.
 govor 1. siječnja 1977. § 61.
 govor 27. veljače 1977. § 63.
 govor 23. travnja 1977. § 63.
 govor 19. studenoga 1977. §§ 65, 67.
 govor 26. travnja 1978. § 62.
 govor 7. lipnja 1978. § 70.

Pavao VI., nastavak

govor 28. lipnja 1978. §§ 63, 65, 66.
govor 29. lipnja 1978. § 60.
ispovijest vjere, 30. lipnja 1968. §§ 16, 86/Uvod:5.
okružnica, 25. srpnja 1968.) §§ 67, 68, 86/II:4, 99, 105/52,
138.a/6.
Pensiero alla morte [Misli o smrti], § 105/84.
pismo 22. studenoga 1974. § 19.
pismo 25. siječnja 1978. §§ 65, 67.
pismo 22. travnja 1978. § 60.
pobudnica, 8. prosinca 1975., §§ 105/78.95, 109.
poruka, 23. prosinca 1963. § 68.
poruka, 25. prosinca 1967. § 105/83.
poruka, 3. listopada 1970. § 66.
poruka, 27. siječnja 1971. §§ 63, 64.
poruka, 4. travnja 1971. § 63.
poruka, 8. prosinca 1971. § 64.
poruka, 1. rujna 1974. § 70.
poruka, 11. travnja 1976. §§ 62, 64, 66.
poruka, 8. prosinca 1976. §§ 61, 63, 67, 105/101.
poruka, 25. prosinca 1976. §§ 62, 63.
poruka, 8. prosinca 1977. § 62.
propovijed 29. lipnja 1967. § 61.
propovijed 1. siječnja 1971. § 66.
propovijed 1. siječnja 1972. §§ 62, 66.
propovijed 1. lipnja 1972. § 70.
propovijed 1. siječnja 1977. § 61.

Pio IX., bl., papa

konstitucija, 8. prosinca 1864. § 9.
konstitucija, 12. listopada 1869. § 27.

Pio XI., papa

okružnica, 31. prosinca 1930. § 30.

Pio XII., papa

govor 10. rujna 1941. § 36.
govor 30. studenoga 1941. § 34.
govor 23. veljače 1944. § 32.
govor 12. studenoga 1944. §§ 32, 33, 39, 71/7, 105/62.
govor 2. lipnja 1945. § 31.
govor 16. siječnja 1946. § 39.
govor 2. lipnja 1947. § 36.
govor 8. ožujka 1948. § 38.
govor 21. svibnja 1948. § 32.
govor 25. ožujka 1949. § 38.
govor 20. rujna 1949. §§ 36, 37, 38.
govor 29. rujna 1949. § 86/II:5.6.
govor 6. studenoga 1949. § 39.
govor 13. studenoga 1949. § 39.
govor 18. rujna 1951. § 37.
govor 29. listopada 1951. §§ 32, 33, 34, 36, 38, 39, 86/II.6.
govor 27. studenoga 1951. §§ 32, 33, 34, 37.
govor 19. ožujka 1953. § 36.
govor 6. prosinca 1953. § 39.
govor 5. lipnja 1955. § 38.
govor 10. svibnja 1956. § 38.

Pio XII., nastavak

govor 19. svibnja 1956. § 86/II:4.
govor 24. veljače 1957. § 105/65.
govor 26. svibnja 1957. § 39.
govor 20. siječnja 1958. §§ 36, 37, 39.
poruka, 1. lipnja 1941. § 37.
poruka, 24. prosinca 1942. §§ 32, 37, 39.
poruka, 24. prosinca 1952. §§ 38, 39.
okružnica, 12. kolovoza 1950. §§ 16, 34, 86/Uvod:5,
105/43.
okružnica, 20. listopada 1939. § 32.

Platon

Res publica [Država], § 15.

Poslanica Diognetu §§ 15, 71/6, 96/2271, 140.

Pseudo-Dionizije Aeropagit

De divinis nominibus [O božanskim imenima] § 105/84.

Ratzinger, Joseph

*Odgovori na pitanja o uklanjanju maternice, 31. srpnja
1993. § 98.
Bilješka o sudjelovanju katolika u političkom životu, 24.
studenoga 2002. § 125.
*Naputak o poštovanju ljudskoga života, 22. veljače 1987.
§ 86.
Razgovor o vjeri, § 130.
Uvod u Sažetak Katekizma Katoličke Crkve, § 131.

Rimski katekizam (1564.) §§ 7, 26.

rimsko pravo § 15.

Rosmini, bl. Antonio

Antropologia soprannaturale, § 27.

Sažetak Katekizma Katoličke Crkve (28. lipnja 2005.)
§§ 22, 131.

Siksto V., papa

konstitucija, 29. listopada 1588. § 26.

Stepinac, bl. Alojzije

pismo 10. siječnja 1940. § 161.
propovijed 20. srpnja 1940. § 11.

Stjepan V., papa

Pismo Ludbertu, biskupu Mainza (887./888.) § 17.

Sveta Stolica: v. pape, Sveti Oficij, Zbor za učenje vjere,
Papinsko povjerenstvo za vjerodostojno tumačenje
Zakonika kanonskog prava, Papinsko vijeće za obitelj

Sveti Oficij

kirurški zahvati koji vode ubijanju ploda ili majke §§ 28,
33.

Sveti Oficij, nastavak

kraniotomija §§ 28, 33.

ubijanje ljudi s duševnim i tjelesnim nedostacima koji nisu korisni naciji § 31.

umjetna oplodnja § 86/proslov.

vađenje ektopičnog ploda § 28.

Šeper, Franjo

*Izjava o izazvanom pobačaju od 18. studenoga 1974. § 71.

Izjava o eutanaziji od 5. svibnja 1980. §§ 79, 105/57.65.

Terezija Kalkutska, bl.

izjave, §§ 5, 111.

Tertulijan Kartazanin

Apologeticum [Branič], §§ 16, 71/6.13, 105/61, 140.

De anima [O duši], § 16.

Toma Akvinski, sv.

Concede mihi misericors Deus [Udijeli mi milosrdni Bože], § 0.

De malo [O zlu], §§ 22, 273/kazna, manje, zlo.

De potentia [O moći], § 23.

De regno [O kraljevstvu], § 273/manje.

De veritate [O istini], §§ 21, 25.

In Matthaicum [Izlaganje o Matejevu evanđelju], §§ 19, 273/Posljednji

In Psalmos Davidis lectura [Tumačenje Psalama], §§ 105/80, 156.

In salutationem angelicam [Izlaganje o anđeoskom pozdravu], § 9.

Liber de veritate catholicae fidei [Suma protiv pogana], §§ 2, 7, 16, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 141.

Quaestiones de quolibet [Pitanja o bilo čemu], §§ 6, 16.

Responsio ad lectorem Bisuntinum [Odgovor predavaču iz Besançona], § 1.

Sententia libri Metaphysicae [Izlaganje Aristotelove Metafizike], § 19.

Summa contra gentiles v. Liber de veritate...

Toma Akvinski, nastavak

Summa theologiae [Suma teologije], §§ 2, 5, 6, 7, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 30, 74, 105/52.55.66.71, 141, 273/božanski, Crkva, čin, duša, ljudski, manje, naravni, pozitivni, pravdnost, vječni, vladavina, zakon, zakonitost.

Super Boethium De Trinitate [Tumačenje Boetijeva djela O Trojstvu], § 19.

Super Primam ad Corinthos [Tumačenje Prve poslanice Korinćanima], § 24.

Super Sententiis [Tumačenje Misli Petra Lombardskoga], §§ 6, 9, 23, 24, 25, 28, 141, 273/manje, Posljednji, zlo.

Super Symbolum apostolorum [Tumačenje Apostolskog vjerovanja], §§ 9, 19.

Tractatus de preceptis [Rasprava o zapovijedima], §§ 22, 141, 156, 273/manje, naravni.

Toma de Vio Kajetan

Summula Caietani, § 26.

Teodoret Cirsiki

Graecorum affectionum curatio [Dokazivanje evanđeoske istine grčkom filozofijom], § 16.

Villot, Jean

govori i pisma: §§ 62, 63, 65, 66, 67, 71/14.25.

Zbor za učenje vjere

Bilješka o sudjelovanju katolika u političkom životu, 24. studenoga 2002. § 125.

Izjava o eutanaziji od 5. svibnja 1980. §§ 79, 105/57.65.

*Izjava o izazvanom pobačaju od 18. studenoga 1974. § 71.

*Odgovori na pitanja o uklanjanju maternice, 31. srpnja 1993. § 98.

Naputak o nekim bioetičkim pitanjima, 8. rujna 2008. § 138.a.

*Naputak o poštovanju ljudskoga života, 22. veljače 1987. § 86.

SADRŽAJ

O crtežu na omotu	5
Pregled sadržaja	7
Proslov: S ljubavlju iščekivanom djetetu (Stjepan Lice).....	9
Predgovor: I po rađanju sličan Bogu	11
§ 1. Sadržaj i namjena knjige	11
§ 2. O metodologiji moralne teologije	13
§ 3. Jezikoslovne zabilješke	15
§ 4. Kršćansko stajalište o pobačaju	20
§ 5. Sažeta povijest problema	22
§ 6. Nedosljednost aktualne moralne poruke i liturgijsko-pastoralne prakse	28
§ 7. O začecu i rođenju u vjeri kršćanske zajednice	33
§ 8. O začecu i rođenju u kalendaru kršćanskoga svijeta	37
§ 9. O začecu u crkvenom bogoslužju	39
§ 10. Pravne dvojbe	44
§ 11. Liječnička načela	48
§ 12. Poziv na djelovanje	50
Uvod	53
§ 13. Breme XX. stoljeća	53
I. Od Pavla iz Tarza (10.-65. po Kristu) do Grgura IX. (1227.-1241.)	55
§ 14. Optužba protiv naše civilizacije	55
§ 15. Crkvena predaja prvih stoljeća	57
§ 16. Mišljenje crkvenih otaca	62
§ 17. Kanonsko zakonodavstvo	73
II. Toma Akvinski (1225.-1274.)	77
§ 18. Teološko promišljanje u visokome srednjem vijeku	77
§ 19. Važnost svetoga Tome	78
§ 20. Aristotelova biologija kao Tomin prirodoznanstveni okvir	80
§ 21. Mjesto duše u učenju Tome Akvinskoga	83
§ 22. Akvinčevo izlaganje o zapovijedi »Ne ubij« (ožujak 1273.)	85
§ 23. Toma o produševljenju	91
§ 24. »Pobačaj je protiv naravi, težak je grijeh i zlodjelo«	94
§ 25. Akvinac o pravu na rođenje	97
III. Od Antonina Pierozzija (1389.-1459.) do Pija XI. (1922.-1939.)	101
§ 26. Pokušaji uravnoteženja u kazuistici	101
§ 27. Poistovjećivanje začeca i produševljenja	106
§ 28. Terapijski pobačaj kao čin s dvostrukim učinkom	108
§ 29. Prva desetljeća XX. stoljeća	110
§ 30. Jednako je svet život djeteta i život majke (Pio XI.)	112
IV. Pio XII. (2. III. 1939. – 9. X. 1958.)	117
§ 31. Braniti ljudski život od prvoga trenutka njegova postojanja	117
§ 32. Samo je Bog gospodar života	118
§ 33. Nedopustivost izravnog pobačaja	122
§ 34. Nepovredivost života od prvoga trenutka njegova postanka	125

§ 35. Zaključak o poštovanju života u učenju Pija XII.	125
§ 36. Prihvatiti s radošću život koji se ima roditi	127
§ 37. Stvarati okružje sklono novom životu	128
§ 38. Osigurati materijalne uvjete	130
§ 39. Osigurati pravnu sigurnost	132
§ 40. Smjernice djelovanja prema Piju XII.	135
V. Ivan XXIII. (28. X. 1958. – 3. VI. 1963.)	137
§ 41. Apsolutno poštovanje ljudskoga bića	137
§ 42. Čovjek stvoren na Božju sliku i priliku	138
§ 43. Bračni drugovi nastavljaju Božje stvoriteljsko djelo	140
§ 44. Odgovornost rađanja	141
§ 45. Obitelj i očuvanje čovjekova dostojanstva	143
§ 46. Ženin majčinski poziv (zvanje: majka)	145
§ 47. Zaključak: Život je svet od časa njegova pojavljivanja	146
VI. Drugi vatikanski sabor (11. X. 1962. – 8. XII. 1965.)	149
§ 48. Jednom začet život treba biti zaštićen uz najveću brižnost	149
§ 49. Poštovanje ljudske osobe	150
§ 50. Čovjekovo dostojanstvo u Bogu pronalazi svoj temelj	151
§ 51. Poštovanje nepovredivih prava osobe	154
§ 52. Bračna se ljubav mora slagati s poštovanjem života koji se ima roditi	156
§ 53. Bračna ljubav obuhvaća dobro čitave osobe	157
§ 54. Sudjelovanje bračnih drugova u djelu stvaranja i njihova odgovornost	158
§ 55. Nepovredivost života u majčinoj utrobi	160
§ 56. Promicati dobro braka i obitelji	164
§ 57. <i>Gaudium et spes</i> , broj 27	165
§ 58. <i>Gaudium et spes</i> , broj 51	166
§ 59. Zaključak o Drugom vatikanskom saboru	167
VII. Pavao VI. (21. VI. 1963. – 6. VIII. 1978.)	169
§ 60. Pontifikat obrane života	169
§ 61. Krist proglašava dostojanstvo života i njegov sveti značaj	170
§ 62. Svetost života u biblijskoj objavi	171
§ 63. Svetost života u crkvenoj predaji	174
§ 64. Nepovredivo dostojanstvo života u svjetlu razuma	178
§ 65. Rezultati genetike i embriologije	180
§ 66. Nepovrediva prava osobe	181
§ 67. Obrazlaganja pobačaja i nastojanja da ga se ozakoni	183
§ 68. Pobačaj kao metoda u regulaciji rađanja	185
§ 69. Emancipacija žene	187
§ 70. Crkva u službi »civilizacije ljubavi«	188
§ 71. Izjava o izazvanom pobačaju (18. studenoga 1974.)	190
I. Uvod	190
II. Izlaže se nauka vjere	191
III. Pridružuju se dokazi uspoređeni svjetlom razuma	193
IV. Odgovara se na neke prijekore	194
V. Moralni život i građanski zakon	196
VI. Zaključak	197
§ 72. Dometi i granice Izjave o izazvanom pobačaju	199
§ 73. Sažetak o učenju Pavla VI.	200

VIII. Ivan Pavao II. (16. X. 1978. – 2. IV. 2005.)	203
§ 74. Papa zaštite života i odgovorne prokreacije	203
§ 75. Rođenjem slavimo da je svaki čovjek netko, jedinstven i neponovljiv	204
§ 76. Začecem počinje veza poštovanja čovjeka prema čovjeku	205
§ 77. Suvremeni paradoksi	205
§ 78. Briga za dijete prije rođenja način je provjere odnosa čovjeka prema čovjeku	205
§ 79. Zločinstvo protiv ljudskoga roda	206
§ 80. Je li dovoljna pravednost?	206
§ 81. Ozakonjenim pobačajem ne ubija se samo nedužnoga čovjeka nego i savjest	207
§ 82. Crkva se zauzima za život	208
§ 83. Pobačaj je umorstvo nedužna djeteta	209
§ 84. Pobačaj je izravna povreda osnovnoga prava svakoga ljudskog bića na život	209
§ 85. Čestita savjest naziva pravim imenom dobro i zlo	210
§ 86. O poštovanju ljudskoga života u njegovu početku i o dostojanstvu rađanja	211
Proslov	211
Uvod	212
I. Poštovanje ljudskih zametaka	215
II. Zahvati u ljudsko rađanje	220
A. Heterološka umjetna oplodnja	221
B. Homološka umjetna oplodnja	222
III. O ćudoređu i građanskom zakonu	227
Zaključak	228
§ 87. Pad stope nataliteta zapreka je razvoju	229
§ 88. Proširenje kaznenog poimanja pobačaja	229
§ 89. Odbacivanjem Boga postaje se žrtva samorazaraćuje katastrofe	230
§ 90. Hrabro prihvatiti »izazove« novih bioetičkih problema	231
§ 91. Područje koje životno zadire u dostojanstvo ljudske osobe i duhovni rast	232
§ 92. Pravo začetog života na rast pod majčiniim srcem	233
§ 93. Pobačaj je fikcija slobode koja čovjeka zarobljava i moralno kvari	234
§ 94. Postoji li ljudska vlast koja imao pravo ozakoniti ubijanje nevinoga?	234
§ 95. Iza zagovaranja pobačaja skriva se muškarac	235
§ 96. Poštovanje čovječjega života	235
§ 97. Kršćanska ljubav i solidarnost za silovane žene i tako začetu djecu	237
§ 98. O uklanjanju maternice	238
§ 99. U sebi zli čini	240
§ 100. Bog »hoće« čovjeka u svakom ljudskom začecu i rođenju	240
§ 101. U pitanju je budućnost čovječanstva	245
§ 102. Obrana svakog života	246
§ 103. Nužno je da obitelji budu istinske »škole ljubavi«	248
§ 104. U gaženju prava na život sadržana je klica i krajnjega ratnog nasilja	249
§ 105. O vrijednosti i nepovredivosti ljudskog života (<i>Evangelium vitae</i>)	249
Uvod	249
Neusporediva vrijednost ljudske osobe	249
Nove prijetnje ljudskom životu	250
U zajedništvu sa svim biskupima svijeta	251
I. Sadašnje prijetnje ljudskom životu	253
U korijenu nasilja protiv života	253
Pomračena vrijednosti života	255

Izopačeni pojam slobode	259
Pomračenost smisla Boga i čovjeka	261
Znakovi nade i poziv na zalaganje	264
II. Kršćanska poruka o životu	266
Pogled upravljen Kristu »Riječi života«	266
Život je uvijek vrijednost	267
U nestalnosti ljudskog postojanja Isus ispunjava životni smisao	268
Božja slava odsijeva na čovjekovu licu	269
Dar vječnoga života	271
Poštovanje i ljubav prema životu svih	272
Čovjekova odgovornost prema životu	274
Dostojanstvo još nerođena djeteta	275
Život u starosti i patnji	276
Od Sinajskoga zakona do dara Duha	277
Na drvu križa ispunjava se Radosna vijest života	279
III. Ne ubij – sveti zakon Božji	280
Evangelje i zapovijed	280
Ljudski je život svet i nepovrediv	281
Neizreciva sramota pobačaja	284
Tragedija eutanazije	288
Građansko pravo i ćudoredni zakon	291
»Promiči« život	296
IV. Za novu kulturu ljudskog života	297
Puk života i za život	297
Naviještati Radosnu vijest života	298
Slaviti Radosnu vijest života	299
Služiti Radosnoj vijesti života	301
Obitelj »svetište života«	305
Kulturni preokret	307
Radosna je vijest života za cijelo ljudsko društvo	310
Zaključak	311
Majčinstvo Marije i Crkve	312
Život kojemu prijete moći zla	312
Sjaj uskrsnuća	313
§ 106. Pobačaj nakon silovanja zločin je koji treba više pripisati muškarcu	314
§ 107. Odgoj savjesti za kulturu života	315
§ 108. Narod koji ubija vlastitu djecu narod je bez budućnosti	315
§ 109. Mogućnosti za promicanje osobe nakon materijalne i moralne pustoši	316
§ 110. Neviđen i nezamisliv pokolj nevinih ljudskih bića	317
§ 111. Kultura se mjeri odnosom prema životu	317
§ 112. Pobačaj je neprestani holokaust nedužnih ljudskih života	320
§ 113. Priopćavati život	320
§ 114. Majčinstvo nije ni teret ni bolest	321
§ 115. Mjerilo stupnja civilizacije	321
§ 116. Žurna zadaća: učvrstiti etičke i moralne vrijednosti	321
§ 117. Dati dušu suvremenoj Hrvatskoj	322
§ 118. Što sve jamči prava kultura života?	323
§ 119. Medicina i ljudska prava	323

§ 120. Život će pobijediti!	325
§ 121. U službi velikoga čuda života	326
§ 122. Uznemirujuće posljedice nijekanja Utjelovljenja	327
§ 123. Prepoznati vrijednost života	327
§ 124. Protiv ograničenja prava na život samo na već rođene	328
§ 125. Zakoni o pobačaju i eutanaziji tiču se dobra osobe u cjelini	328
§ 126. Ljudski život nikad ne može postati predmet	329
§ 127. Europi vratiti njezino istinsko dostojanstvo	329
§ 128. Pred aktualnim izazovima s obzirom na zdravlje	330
§ 129. Pravo na život nerođene djece ne ostvaruje se protiv njihovih majki	330
IX. Benedikt XVI. (19. IV. 2005. –)	331
§ 130. Čovjek koji ispunjava ljudska srca	331
§ 131. Etička opredjeljenja svjedoče privrženost ispovijedanoj i slavljenoj vjeri	334
§ 132. Dijete se ima pravo roditi	335
§ 133. Pustolovina neshvatljivosti	335
§ 134. Život je dar kojim čovjek ne može potpuno raspolagati	338
§ 135. Budućnost čovječanstva ovisi o tome hoće li se svima zajamčiti pravo na život	338
§ 136. Korijen pobačaja jesu sebičnost i sumnje u vrijednost života i budućnost	339
§ 137. Vjerodostojnost govora o pobačaju ovisi o tome što Crkva čini	339
§ 138. Ohrabrujem sve koji pomažu osobama čiji je život ugrožen	340
§ 138.a Pitanja koja određuju smjer ljudskoj povijesti (<i>Dignitas personae</i>)	340
Antropološki, teološki i etički vidovi ljudskog života i rađanja	341
Vjera i ljudsko dostojanstvo	342
Vjera i bračni život	343
Crkveno učiteljstvo i autonomija znanosti	343
Tehnike potpomognute oplodnje	344
Oplodnja u kušalici i namjerno uništavanje zanijetaka	345
Uštrcavanje sjemena u citoplazmu jajne stanice	346
Zamrzavanje zanijetaka	346
Zamrzavanje jajašaca	347
Smanjenje broja zanijetaka	348
Dijagnostika prije usađenja	348
Novi oblici kontracepcije: presretanje i protunosećost	349
Nove prijetnje: manipulacije zametkom ili ljudskim genetičkim naslijedom	350
Genska terapija	350
Kloniranje čovjeka	352
Terapijska upotreba matičnih stanica	353
Pokušaji križanja vrsta	354
Upotreba ljudske »biološke tvari« nedopuštenog podrijetla	354
U zaštitu najslabijih i najbesspomoćnijih	356
§ 138.b Ljudski zametak nije »terapijska građa«	357
X. Opći zaključak	359
§ 139. Mozaik o vrijednosti, značenju i smislu života	359
§ 140. Razdjelnica u ponašanju kršćana od prvih stoljeća	359
§ 141. Klasično teološko učenje o pravu na rođenje	360
§ 142. Bog gospodar života	361
§ 143. Dostojanstvo ljudske osobe	362
§ 144. Život kao neusporediva vrijednost	363

§ 145. Nepovredivost života od prvoga časa njegova postojanja	363
§ 146. Osjetljivost za teškoće i odgovor na prigovore	364
§ 147. Ozakonjenje kršenja prava na rođenje	366
§ 148. Civilizacijom ljubavi promicati život u nastanku	367
DODATCI (Petar Marija Radelj)	
Dubrovački primjer kršćanske skrbi za »neželjenu« djecu	369
§ 149. Najstariji očuvani podatci o nezakonitoj djeci u Dubrovniku	369
§ 150. Grad u kojem je u XV. stoljeću osnovano Nahodište	371
Dubrovnik u vrijeme Zapadnoga raskola	376
Zakonska odredba o zabrani trgovine robljem (27. siječnja 1416.)	380
Odluka <i>Ad singulas orbis</i> Bazelskoga sabora (22. prosinca 1433.)	383
§ 151. O osnutku samostalnoga nahodišta u Dubrovniku	386
Tko je potaknuo?	391
§ 151.a Mrvice za mozaik 1432.-2008.	398
Broj izvanbračne djece krštene u Nahodištu 1675.-1771.	408
Broj djece primljene pod skrb Nahodišta 1830.-1852.	409
Broj štíćenika Nahodišta pojedinih godina	410
Struktura izdataka Nahodišta	412
Broj stanovnika na području Dubrovačke biskupije	414
§ 152. Zakonska odredba o osnutku i opskrbi Nahodišta za stvorenja koja se nečovječno odbacuju (9. veljače 1432.)	418
§ 153. Neke daljnje odredbe dubrovačkih vlasti o Nahodištu (1435.-1513.)	422
§ 154. Utočište za trudnice i rodilište za nezakonitu i »neželjenu« djecu	424
§ 155. Pomoć djeci siromašnih roditelja	425
§ 156. Natpis nad ulazom u Nahodište	425
§ 157. Tekst natpisa na Nahodištu na raznim jezicima	429
§ 158. O Kristovu monogramu na Nahodištu i drugdje u Dubrovniku	432
§ 159. Još neki dubrovački biblijski epigrafski spomenici	438
§ 160. Arhivsko gradivo o Nahodištu	441
§ 160.a Literatura o Nahodištu	443
Pismo blaženoga Alojzija Stepinca o pobačaju	445
§ 161. Pismo liječnicima od 10. siječnja 1940.	445
Statistika poštovanja i kršenja prava na rođenje	447
§ 162. Prema akcijskome planu za poštovanje prava na rođenje	447
§ 163. Uvodne i metodološke napomene u statističke podatke	448
Usporedba podataka o broju živorođenih u Hrvatskoj 1998.-2007.	450
Nedorečenosti pobačajne statistike	450
§ 164. Medicinska klasifikacija povrede prava na rođenje	452
§ 165. Broj pobačaja indiciran ili dijagnosticiran u ambulantno-polikliničkim i dispanzerskim ustanovama u Hrvatskoj	457
§ 166. Registrirani ishodi trudnoća u Hrvatskoj	459
§ 167. Razrada brojki o poštovanju prava na rođenje	465
A. Porodaji u Hrvatskoj 1999.-2007. prema očevidniku Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo (HZJZ)	465
B. Neki završetci porodaja prema očevidniku HZJZ-a	466
C. Porodaji u Hrvatskoj 1999.-2007. prema očevidniku Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje (HZZO)	467

D. Usporedba podataka o broju porođaja u Hrvatskoj 1999.-2007.	468
E. Prosječna cijena porođaja u Hrvatskoj 1999.-2007. koju plaća HZZO	469
§ 168. Dvojbe koje nameću službeni statistički podatci	470
A. Razlika u broju pobačaja između primarne i sekundarne zdravstvene zaštite u Hrvatskoj	470
B. Broj pobačaja u hrvatskim bolnicama 1999.-2007. na trošak HZZO-a	472
C. Usporedba broja pobačaja prema očevidnicima HZJZ-a i HZZO-a	473
D. Troškovi pobačaja u hrvatskim bolnicama 1999.-2007. koje je platio HZZO tj. porezni obveznici	474
E. Prosječni jedinični troškovi pobačaja u hrvatskim bolnicama 1999.-2007. koje je platio HZZO	475
F. Najmanja vrijednost hrvatskog tržišta pobačaja kao obavljane gospodarske djelatnosti	476
§ 169. Sumnje u zlorabe, prekršaje i kaznena djela	476
§ 170. O kaznenim postupcima za pobačaj u Hrvatskoj	477
A. Prilike javne sigurnosti – postupanja redarstva i oružništva zbog uzrokovanog pometnuća u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji	477
B. Osuđeni zbog zločinstva uzrokovanog pometnuća na području Stola sedmorice u Zagrebu 1863. ... 1939.	478
C. Vjeroispovijest osuđenih u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji zbog uzrokovanog pometnuća	479
D. Dob osuđenih u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji zbog uzrokovanog pometnuća	480
E. Obiteljsko stanje osuđenih zbog uzrokovanog pometnuća u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji	481
F. Sudbeno postupanje zbog zločinstva uzrokovanog pometnuća u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji 1901. ... 1910.	482
G. Pravomoćno dosuđene kazne tamnice u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji zbog uzrokovanog pometnuća	482
H. Osuđeni zbog zločinstva uzrokovanog pometnuća na području Višega zemaljskog suda u Splitu	483
§ 171. Albanija	484
§ 172. Armenija	485
§ 173. Australija	486
§ 174. Austrija	488
§ 175. Azerbajždan	490
§ 176. Belarus	491
§ 177. Belgija	492
§ 178. Bosna i Hercegovina	493
§ 179. Bugarska	499
§ 180. Crna Gora	500
§ 181. Češka	504
§ 182. Danska	506
§ 183. Estonija	507
§ 184. Finska	508
§ 185. Francuska	510
§ 186. Grčka	511
§ 187. Gruzija	512
§ 188. Hong Kong, Kina	513

§ 189. Indija	515
§ 190. Italija	516
§ 191. Izrael	518
§ 192. Japan	519
§ 193. Južna Afrika	520
§ 194. Kanada	521
§ 195. Kazakstan	523
§ 196. Kina	523
§ 197. Kirgistan	525
§ 198. Južna Koreja	525
§ 199. Kosovo	527
§ 200. Kuba	531
§ 201. Latvija	532
§ 202. Litva	533
§ 203. Mađarska	534
§ 204. Makedonija	536
§ 205. Moldova	540
§ 206. Mongolija	541
§ 207. Nizozemska	542
§ 208. Norveška	543
§ 209. Novi Zeland	544
§ 210. Njemačka	546
§ 211. Poljska	549
§ 212. Rumunjska	551
§ 213. Ruska Federacija	552
§ 214. Singapur	553
§ 215. Sjedinjene Američke Države	554
§ 216. Slovačka	556
§ 217. Slovenija	557
§ 218. Srbija	563
§ 219. Španjolska	574
§ 220. Švedska	575
§ 221. Švicarska	577
§ 222. Tadžikistan	578
§ 223. Tunis	579
§ 224. Turkmenistan	581
§ 225. Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske	582
§ 226. Ukrajina	583
§ 227. Uzbekistan	584
§ 228. Izvori statističkih podataka o poštovanju i kršenju prava na rođenje	585
§ 229. Bijele godine - dokazani kapaciteti poštovanja prava na rođenje	588
§ 230. Crne godine - dokazani kapaciteti kršenja prava na rođenje	590
§ 231. Ljestvica poštovanja prava na rođenje u nekim zemljama	593
Popis literature vezane uz pravo na rođenje, na hrvatskom jeziku	595
§ 232. Biološka	595
§ 233. Narodoznanstvena (etnološka / kulturnoantropološka/čovjekoslovna)	595
§ 234. Etička	597
§ 235. Teološka	598

§ 236. O hrvatskom srednjovjekovnom pravu	599
§ 237. Zakonodavstvo u Dubrovačkoj Republici (1272.-1815.)	600
§ 237.a Kazneno zakonodavstvo novovjekovnih rimskih careva (XVI.-XVIII. st.)	601
§ 238. Kazneno zakonodavstvo (1803.-1852.)	602
§ 239. Kazneno zakonodavstvo (1852.-1929.)	605
§ 239.a Kazneno zakonodavstvo za Međimurje, Baranju i Bačku (1878.-1929.) te Rijeku (1878.-1924.)	606
§ 240. Kazneno zakonodavstvo za Lastovo, Palagružu, Zadar, Cres, Lošinj i Istru (1922.-1943./1954.) te Rijeku (1924.-1947.)	606
§ 241. Kazneno zakonodavstvo (1930.-1941. i 1945.-1951.)	607
§ 242. Kazneno zakonodavstvo (1941.-1945.)	608
§ 243. Kazneno zakonodavstvo (1951.-1971.) i građansko zakonodavstvo (1952.-1978.)	608
§ 244. Hrvatsko građansko zakonodavstvo (1978. – danas)	611
§ 245. Iz međunarodnoga prava (1776. – danas)	616
§ 246. Hrvatsko kazneno zakonodavstvo (1977.-1997.)	618
§ 247. Hrvatsko kazneno zakonodavstvo (1998. – danas)	618
§ 248. Zakonodavstvo na području Bosne i Hercegovine	620
§ 249. Zakonodavstvo na području Slovenije	622
§ 250. Zakonodavstvo na području Crne Gore	624
§ 251. Zakonodavstvo na području Srbije	626
§ 252. Zakonodavstvo na području Vojvodine	628
§ 253. Zakonodavstvo na području Kosova	628
§ 254. Zakonodavstvo na području Makedonije	628
§ 255. O kaznenom pravu nekih drugih država	628
§ 256. Kanonsko zakonodavstvo	631
§ 257. Iz pravne književnosti	632
§ 258. Pravoslavnoteološka	633
§ 259. O židovskom stajalištu	633
§ 260. O islamskom stajalištu	633
§ 261. Psihološka	634
§ 262. Medicinska	634
§ 263. Pedagoška	636
§ 264. Pastoralna	636
§ 265. O planiranju obitelji	636
§ 266. Statistička (o popisanim pobačajima u Hrvatskoj)	637
§ 267. Endemijska	638
§ 268. Demografska	639
§ 269. Sociološka	640
§ 270. Književnokomparativna	642
§ 271. Politička	642
§ 272. O kršćanskoj zauzetosti na djelu	642
Pojmovnik	645
Kratice upotrijebljenih biblijskih knjiga	689
Kazalo izvora	690